

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Psikoloji Anabilim Dalı
Klinik Psikoloji Bilim Dalı

**ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞA SAHİP
EBEVEYNLERDE SUÇLULUK- UTANÇ DÜZEYİ,
YILMAZLIK VE EVLİLİK DOYUMU ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Bircan ŞAHİN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Yücel Yılmaz

İstanbul - 2021

TEZ TANITIM FORMU

- YAZAR ADI SOYADI** : Bircan ŞAHİN
- TEZİN DİLİ** : Türkçe
- TEZİN ADI** : Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerde Suçluluk-Utanç Düzeyi, Yılmazlık ve Evlilik Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
- ENSTİTÜ** : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
- ANABİLİM DALI** : Psikoloji
- TEZİN TÜRÜ** : Yüksek Lisans
- TEZİN TARİHİ** : 02.07.2021
- SAYFA SAYISI** : 121
- TEZ DANIŞMANLARI** : Dr. Öğr. Üyesi Yücel YILMAZ
- DİZİN TERİMLER** : Özel Gereksinimli Çocuk, Ebeveyn, Yılmazlık, Suçluluk-Utanç, Evlilik Doyumu
- TÜRKÇE ÖZET** : Bu araştırmada özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin suçluluk-utanç düzeyleri, yılmazlık algıları ve evlilik doyumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmaya katılan ebeveynlerin demografik özelliklerini saptamak amacıyla Sosyo demografik Bilgi Formu, suçluluk-utanç düzeyini ölçmek amacıyla Suçluluk-Utanç Ölçeği, yılmazlık düzeyini ölçmek için Aile Yılmazlık Ölçeği ve evlilik doyumlarını ölçmek için de Evlilik Yaşama (Doyum) ölçekleri kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yılmazlık düzeylerinin artışı, suçluluk-utancın azalmasına bağlı olarak da evlilik doyumunun arttığı yönünde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.
- DAĞITIM LİSTESİ** : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim

Enstitüsüne

2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Bircan ŞAHİN

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Psikoloji Anabilim Dalı
Klinik Psikoloji Bilim Dalı

**ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞA SAHİP
EBEVEYNLERDE SUÇLULUK- UTANÇ DÜZEYİ,
YILMAZLIK VE EVLİLİK DOYUMU ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Bircan ŞAHİN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Yücel Yılmaz

İstanbul – 2021

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden faydalanılması durumunda bilimsel normlara uygun biçimde atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Bircan ŞAHİN

.../.../2021

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bircan ŞAHİN'in Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerde Suçluluk-Utanç Düzeyi, Yılmazlık ve Evlilik Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Psikoloji anabilim dalı, Klinik Psikoloji bilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan

Dr. Öğr. Üyesi Yücel YILMAZ
(Danışman)

İmza

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Erkal ERZİNCAN

İmza

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Selim ARPACIOĞLU

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2021

İmzası

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Çocuk ebeveynler için hem neşe hem de mutluluk kaynağıdır. Çocuğun dünyaya gelişi yeni umutlar ve hayaller anlamına gelmektedir. Çocuğun dünyaya gelişi ebeveynler için birçok yeniliği ve aile içi ilişkilerde değişikliği beraberinde getirir. Buna bağlı olarak özel gereksinime sahip olmayan çocuğun varlığı bile aile için olumlu özelliklerinin yanında birtakım güçlükleri beraberinde getirmekteyken özel gereksinimli çocuğa sahip olmak hem anneler hem de babaları psikolojik açıdan etkilemekte, yılmazlık algılarını ve çift ilişkilerinde evlilikten aldıkları doyumunu da etkilediği bilinmektedir. Ebeveynler için özel gereksinime uyum süreci oldukça zorlayıcı bir süreç olabilmekte ve bu nedenle suçluluk- utanç gibi problemler yaşayabilmektedirler. Suçluluğa bağlı olarak ebeveynlerin yılmazlık düzeyleri zayıflamakta, buna bağlı diğer bir etken olan evlilik doyumunda da azalmalar görülebilmektedir. Bu araştırmanın temel amacı, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları suçluluk- utanç düzeylerinin, buna bağlı olarak yılmazlık düzeylerinin nasıl yordadığının ve bu etkenlerin evlilik doyumunu nasıl etkilediğinin saptanmasıdır. Bununla beraber ebeveynlerin, anne baba olma durumu, yaş, eğitim, özel gereksinimli çocuk sayısı gibi değişkenler açısından da incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini İstanbul ili, Arnavutköy ilçesi sınırları içerisinde yaşayan, en az bir tane özel gereksinimli çocuğa sahip olan 322 ebeveyn (Anne=235, Baba=87) oluşmaktadır. Çalışmanın verileri araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu, Suçluluk- Utanç Ölçeği, Aile Yılmazlık Ölçeği ve Evlilik Yaşamı (Doyumu) Ölçekleri kullanılarak toplanmıştır. Yapılan çalışmada ebeveynlerin, anne ya da baba olma durumlarına göre incelendiğinde babaların annelere kıyasla daha yılmaz ve mücadeleci ve yaşama bağlı hissettikleri söylenebilir. Yaş değişkenine göre bakıldığında ebeveynlerin yaşlarının artması ile evlilik doyumlarının arttığı aynı zamanda daha yılmaz, mücadeleci, öz yetkinliğe sahip yaşama bağlı olduklarını aynı zamanda yaşları arttıkça suçluluk duygusu hissetmedikleri ancak özel gereksinimli çocuğa sahip olmalarından dolayı utanç duydukları söylenebilir. Ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça da evlilikten aldıkları doyum artış göstermekte ve kendilerini daha yılmaz algılamaktadırlar. Bu etkenlere bağlı olarak da kendileri daha az suçlu ve utanç içinde hissetmektedirler. Özel gereksinimli çocuk sayısı arttıkça ebeveynlerin evlilikten aldıkları doyumda azalma olduğu saptanmış olup, daha fazla suçluluk yaşamaktadırlar. Diğer bir ifadeyle kendilerini daha az yılmaz olarak ifade

etmişlerdir. Ebeveynlerin hafif düzeyde yetersizliği olan çocuklara sahip olmaları onların evlilik doyumları ile yılmazlık algıları alt boyutu olan kontrol düzeyini arttırdığı, orta ve ağır düzeyde çocuğa sahip olan ebeveynlerin suçluluk ve utanç düzeylerinin arttığı söylenebilir. Suçluluk-utanç ile evlilik doyumu puanları arasında orta seviyede ve negatif ilişki, yılmazlık ve suçluluk arasında orta seviyede ve negatif iken yılmazlık ve evlilik doyumu arasında pozitif bir ilişki vardır. Son sorumuz olan yordam sorusunda çoklu regresyon analizine göre de yılmazlık düzeyi pozitif olarak yordarken, suçluluk-utanç düzeyi ise negatif yordamaktadır. Bu bağlamda ebeveynlerin evlilik doyumları arttıkça daha yılmaz oldukları yılmazlık düzeyleri arttıkça da daha az suçlu hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özel gereksinimli çocuk, ebeveyn, suçluluk- utanç, yılmazlık ve evlilik doyumu

ABSTRACT

A child is a source of joy and happiness for parents. Having a child means new hopes and new dreams. Having a child causes many new conditions for the parents and changes within the family. Accordingly, it may be claimed that even though having a child without disabilities brings some difficulties for the family, having a child with disabilities psychologically affects both the mothers and the fathers, and decreases the indomitanbleness perception and marital satisfaction. For parents, the process of adapting to special needs can be very challenging, and therefore they can experience problems such as guilt and shame. Due to guilt, parents' levels of indiscretion are weakened, and another factor associated with this, marital satisfaction, can also decrease. The main aim of this study is to determine the levels of guilt and shame experienced by parents with special needs children, how they predict their level of indomitanbleness and how these factors affect marital satisfaction. However, the status of parents as parents, age, education, number of children with special needs were also examined in terms of variables such as. The sample of the study consists of 322 parents (mother=235, father=87) who live within the borders of Arnavutköy District of Istanbul province and have at least one child with disabilities. The data of the study were collected using the Personal Information Form, the guilt - shame scale, the family indiscretion scale, and the married life (satisfaction) scales, all prepared by the researcher. In the study, when parents are examined according to their mother or father status, it can be said that fathers feel more indomitable and struggling and connected to life compared to mothers. According to the age variable, it can be said that parents are connected to a more indomitable, combative, self-competent life at the same time that their age increases, they do not feel guilt, but are ashamed of having a child with special needs. As the level of education of parents increases, the satisfaction they receive from marriage increases and they perceive themselves as more indomitable. Due to these factors, they also feel less guilty and ashamed. As the number of children with special needs increases, it has been found that there is a decrease in the satisfaction that parents receive from marriage, and they experience more guilt. In other words, they expressed themselves as less indomitable. It can be said that the fact that parents have children with mild disabilities increases the level of control, which is the lower dimension of their marital satisfaction and perception of intimidation, and the level

of guilt and shame of parents with moderate and severe children increases. There is a moderate and negative relationship between guilt-shame and marriage satisfaction scores, a moderate and negative relationship between insubordination and criminality, while a positive relationship between insubordination and marriage satisfaction. According to multiple regression analysis in the procedure question, which is our last question, the level of intimidation is positive, while the level of guilt and shame is negative. In this context, it was concluded that parents were more indomitable as their marital satisfaction increased and felt less guilty as their level of indomitable increased.

Key Words: Child with disabilities, parents, guilt-shame, indomitableness, and marital satisfaction

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	viii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
EKLER LİSTESİ.....	xi
ÖNSÖZ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1.Problem Durumu	2
1.2.Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.4.Sınırlıklar	5
1.5.Tanımlar	6

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Özel Gereksinimli Çocuk Tanım.....	1
2.1.1.Özel gereksinimli çocuk ve sınıflandırma	1
2.1.2.Özel Gereksinimliliğin Nedenleri	3
2.1.3.Ebeveynlerin Özel Gereksinime Uyum Süreci	4
2.1.4.Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveyn.....	6
2.2.Suçluluk- Utanç	7
2.2.1.Suçluluk- Utanç Farkı.....	8

2.2.2.Kültürler Arası Suçluluk- Utanç	9
2.2.3.Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerde Suçluluk-Utanç.....	10
2.3.Yılmazlık	11
2.3.1.Yılmaz Bireylerin Özellikleri	13
2.3.2.Yılmazlık Düzeyine Etki Eden Eden Faktörler	14
2.3.3.Aile Yılmazlığı	15
2.3.4.İlişkisel Yılmazlık.....	16
2.3.5.Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerde Yılmazlık.....	17
2.4.Evlilik	18
2.4.1.Evlilik Doyumu.....	19
2.4.2.Evlilik Doyumuna Etki Eden Faktörler	20
2.4.3.Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerde Evlilik Doyumu.....	23

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1.Araştırma Modeli	25
3.2.Çalışma Grubu.....	25
3.3.Veri Toplama Araçları.....	27
3.3.1.Kişisel Bilgi Formu.....	27
3.3.2.Suçluluk- Utanç Ölçeği(SUTÖ).....	27
3.2.3.Aile Yılmazlık Ölçeği (AYÖ).....	27
3.2.4.Evlilik Yaşamı (Doyumu) Ölçeği (EYÖ)	29
3.3.Verilerin Toplanması.....	29
3.4.Verilerin Çözümlemesi ve Analizi	30

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

- 4.1.Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri ve Evlilik Doyumları Ebeveynin Anne ya da Baba Olma Durumlarına Göre Farklılaşmakta Mıdır? 32
- 4.2.Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri Ve Evlilik Doyumları Ebeveynlerin Yaşlarına Göre Farklılaşmakta Mıdır? 33
- 4.3. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri ve Evlilik Doyumları Onların Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşmakta Mıdır? 34
- 4.4. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri ve Evlilik Doyumları Özel Gereksinimli Çocuğun Cinsiyeti Göre Farklılaşmakta Mıdır? 36
- 4.5. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri ve Evlilik Doyumları Özel Gereksinimli Çocuk Sayısına Göre Farklılaşmakta Mıdır? 37
- 4.6.Ebeveynlerin Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri ve Evlilik Doyumları Onların Özel Gereksinimli Çocuğun Yetersizlik Düzeyi Göre Farklılaşmakta Mıdır? 39
- 4.7. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri ve Evlilik Doyumları Arasında Anlamlı Bir İlişki Var Mıdır?... 41
- 4.8. Ebeveynlerin Suçluluk-Utanç Düzeyleri ve Yılmazlık Algıları, Evlilik Doyumlarını Yordamakta Mıdır? 42

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA VE YORUM

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar.....	53
6.2. neriler.....	54
KAYNAKÇA.....	57
EKLER.....	86

KISALTMALAR

SUTÖ	: Suçluluk- Utanç Ölçeği
AYÖ	: Aile Yılmazlık Ölçeği
EDO	: Evlilik Doyum Ölçeği
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı.....	30
Tablo 2. Evlilik Yaşamı(Doyumu) Ölçeği, Aile Yılmazlık Ölçeği, Suçluluk ve Utanç Ölçeğine Ait Çarpıklık ve Basıklık Değerleri.....	33
Tablo 3. Korelasyon Katsayısına İlişkin Sayısal Sınırlar.....	34
Tablo 4. Ebeveynlerin Anne ya da Baba Olma Durumlarına Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri ve Evlilik Doyumları Farklılığı Belirlemeye Yönelik Betimsel Analize İlişkin Bulgular	32
Tablo 5. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşları ile Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri ve Evlilik Doyumlarını Belirlemeye Yönelik Analiz	33
Tablo 6. Ebeveynlerin Eğitim Durumları ile Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri ve Evlilik Doyumları Arasındaki Farklılığı Belirlemeye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları	35
Tablo 7. Özel Gereksinimli Çocuğun Cinsiyeti Değişkenine Göre Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri ve Evlilik Doyumları Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular	36
Tablo 8. Özel Gereksinimli Çocuk Sayısına Göre Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri ve Evlilik Doyumları Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular	38
Tablo 9. Ebeveynlerin Sahip Oldukları Özel Gereksinimli Çocuğun Yetersizlik Düzeyi Evlilik Doyumları, Yılmazlık Algıları ve Suçluluk-Utanç Düzeyleri Arasındaki Farklılığı Belirlemeye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları ...	39
Tablo 10. Ebeveynlerin Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri ve Evlilik Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Ait Bulgular	41

Tablo 11. Suçluluk ve Utanç Ölçeğinin ve Aile Yılmazlık Ölçeğinin Evlilik Yaşantıları Ölçeğini Yordamasına Ait Bulgular	42
--	----

EKLER LİSTESİ

EK-A : Onam Formu

EK-B : Kişisel Bilgi Formu

EK-C : Suçluluk- Utanç Ölçeği

EK-Ç : Aile Yılmazlık Ölçeği

EK-D : Evlilik Doyum Ölçeği

EK-E : Etik Kurul İzin

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında, değerli bilgilerini benimle paylaşan, sabırla ve büyük bir ilgiyle bana faydalı olabilmek için elinden geleni sunan, samimiyetini benden esirgemeyen değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Yücel Yılmaz'a;

Desteği ile her zaman bana yanımda olduklarını hissettiren aileme;

Bana meslek ve eğitim hayatımda her daim yardımda bulunan ve yol gösteren, aynı zamanda hoşgörülü yaklaşımları ile beni yüreklendiren kıymetli meslektaşlarım Deniz Şahin ve Harun Aysever'e;

Şimdiye kadar eğitimime destek olan tüm hocalarıma, bana güvenen ve destek olan tüm arkadaşlarıma;

Bugünlere gelmemde büyük pay sahibi olan ve benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen Özge Kalas'a; teşekkürlerimi sunarım.

Bircan Şahin

GİRİŞ

Ebeveynler doğacak çocuklarının normal gelişim sınırları dâhilinde dünyaya geleceği varsayımı ile hareket ederler. Bu varsayım ebeveynlerin çocukları üzerinde olumsuz olabilecek düşünceleri akıllarına getirmedikleri düşüncesi ile tutarlıdır. Rarity (2007) de özel gereksinimli çocuğun dünyaya gelişi ile ebeveynlerin ‘‘ideal çocuğun yitimi’’ ile karşı karşıya kaldıklarını ifade etmektedir. Bu hayal kırıklığının ebeveynlerin üzerindeki olumsuz etkisi ile evlilik doyumuna da etki etmekte ve ebeveynlerin evlilikten aldıkları doyum azalmaktadır.

Bir diğer değişkenimiz olan yılmazlık düzeyi de sistemik bir biçimde ebeveynlerin evlilik doyumuna etki etmekte ve ebeveynlerin yaşadıkları evlilik doyumunu olumsuz etkilemektedir. Kaplan (2016) da evlilik doyumunun çevresel ve bireysel faktörlerden etkilendiğini ileri sürmektedir. Çalışmalar göstermektedir ki özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yılmazlık düzeylerinde artış onların kendilerini daha az suçlu ve utanç hissetmelerini sağlamakta ve evlilikten aldıkları doyumunu da arttırmaktadır. Buluş ve Bağcı (2016) da yapmış oldukları çalışma bulgularında evlilik doyumunu ve yılmazlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Buradan hareketle özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin yılmazlık düzeyi arttıkça kendilerini daha güçlü, yalnız hissetmedikleri, sosyal destekten mahrum kalmadıkları aynı zamanda toplumsal açıdan daha az suçluluk ve utanç yaşadıkları varsayımı ileri sürülebilir. Bir diğer etken olan evlilik doyumunu da olumlu şekilde etkilenmekte ve ebeveynler daha fazla evlilik doyumunu yaşadıklarını ifade etmektedirler. Özel gereksinimli çocuğun şartları iyileştikçe ebeveynlerin yaşam kalitesi artmakta ve bu da evlilik doyumunu olumlu yordamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Araştırmanın bu bölümünü problem durumu, amaç, önem, sınırlılıklar ve tanımlar oluşturmaktadır. Ayrıca araştırma kapsamında geçen birtakım kavramların kısaltmalarına yer verilmiştir.

1.1.Problem Durumu

Ebeveynler toplum yapısı olan ailenin en küçük birimini oluştururlar. Bu yapıya katılacak çocuklar da ailenin yeni nesil üyelerini temsil eder. Ebeveynler çocuğun varlığını hesaba katarak adımlar atar, onun ihtiyaçları çerçevesinde birtakım planlar oluştururlar. Ebeveynlerin çocuk sahibi olma yolunda birtakım kararlar vermesi, aile içinde önemli bir aşama noktası olmakla beraber ebeveynler için birçok yeniliği, planı ve değişikliği beraberinde getirmektedir (Cavkaytar, Ardıç, Özbey, Sönmez, Özdemir ve Aksoy, 2012). Bu plan çocuğun sağlıklı bir şekilde dünyaya geleceği varsayımı ile gerçekleşir. Anne baba adayları dünyaya gelecek çocuğun normal gelişim sınırları dâhilinde olacağını varsayılmakta ve çocuğun bir özel gereksinimi olacağı düşüncesini akıllarına getirmemektedirler. (Doğru ve Arslan, 2008; Aral ve Gürsoy, 2009; Sungur-Bozdoğan, 2011). Özel gereksinime sahip bir çocuğun aileye dâhil olması ilk aşamada ebeveynler olmak üzere ailenin diğer bireylerini ve ailenin işleyişini etkilemektedir (Kilic, Gencdogan, Bag ve Arıcan, 2013). Özel gereksinimli bir çocuğun varlığı ebeveynler için başta şok etkisi yaratmakta, bunu da inkâr, umutsuzluk, utanma gibi duygusal süreçler takip etmektedir. Çocuklarının özel gereksinimli olduğunu öğrenen ebeveynler bir kısmı sağlıklı bir şekilde bu durumun üstesinden gelirken, çok büyük bir çoğunluğu suçluluk hissedebilmekte, toplumdaki kendilerini izole etmekte, bu durumdan utanabilmekte ve çocuğun davranışsal problemleri ile baş edememe gibi güçlükler ile karşılaşmaktadırlar (Wolfson, 2004).

Rarity (2007), bir bebeğin kaybı fiziksel kayıp iken, özel gereksinimli bir bebeğin dünyaya gelmesini ise ebeveynler için “ideal çocuğun yitimi” olarak algılandığını belirtmektedir. Ebeveynler için özel gereksinimli çocuğa sahip olmak gerçeğini kabul etmek, çocuğun gereksinim düzeyi fark etmeksizin planlarını yeniden düzenlemelerine neden olmakta ve bu süreç zaman almaktadır (Cavkaytar,

Batu ve Beklan, 2007). Literatür çalışmalarında başka bir bulgu da ebeveynlerin veya ailenin özel gereksinime sahip çocuktan etkilenme biçiminin ve düzeyinin çocuğun gereksiniminin derecesiyle anlamlı bir şekilde bağlantılı olduğunu göstermektedir (Benson ve Kersh, 2011; Langley, Totsika ve Hasting, 2017). Bu noktada otizmlili bir çocuk diğer gereksinim türlerine göre ebeveynleri daha fazla etkilemektedir (Hayes ve Watson, 2013).

Bu süreçte ebeveynler zaman zaman suçluluk hissedebilmekte, yılmazlık düzeylerinde düşüşler olabilmekte ve evlilik doyumları da azalabilmektedir. Yapılan bir çalışma bulgularına göre özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler, normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlere kıyasla daha yoğun olarak stres, kaygı, suçluluk, somatizasyon, bedensel şikâyet gibi psikolojik, fizyolojik ve duygusal problemler ile karşı karşıya kalmaktadır (Hill ve Rose, 2009; Keskin, Bilge, Engin ve Dülgerler, 2010; Aliakbari Dehkordi, Kakojoibari, Mohtashami ve Yektakhah, 2011; Hayes, 2013; Şentürk ve Varol-Saraçoğlu, 2013). Şener, Tutlu ve Başgül (2019) yaşam doyum ile suçluluk ve utanç düzeylerinin özel gereksinimli çocuğa sahip olup olmama durumuna göre inceledikleri çalışmada özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler olmayan ebeveynlere oranla yaşamdan daha az keyif aldığı, daha fazla suçluluk ve utanç hissettiklerini saptamıştır. Göçtü (2014) de bu bulguyla paralel olarak annelerin özel gereksinime sahip olmayan çocuklu annelere oran daha fazla suçluluk ve utanç hissettikleri sonucuna ulaşmıştır. Ebeveynlerin zorlu yaşam koşulları ile mücadele edebilmesi, sorunların üstesinden gelebilmesi ve bunlara göğüs gerebilmesi yılmazlık düzeyinin yüksekliğini ifade eder (Ünüvar, 2012). Yılmazlık, yalnızca stres ile mücadeleyi değil aynı zamanda her türlü zorluğu kolayca göğüslemeyi ve var olan tatmin düzeyini yükseltmeyi de ifade etmektedir (Olson, Bond ve Burns, 2003) ve bunun evlilik doyumuna da olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Şahin 2019a). Daha önce Lee ve ark.larının yaptıkları çalışmada yılmazlık düzeyi yüksek ebeveynlerin yaşama bağlılıkları, problemlerle baş etme stratejileri, evlilik doyumunu ve kalitesi yılmazlık düzeylerine bağlı olarak farklılıklar gösterdiği ortaya konulmuştur. Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlere sağlanan stresle mücadele edebilme ve yaşamdan alınan doyumunun düzeyini arttırmaya yönelik eğitimler (yılmazlık düzeyini arttıran etmenler) ile stres

düzeyinde düşüş sağlandığı ve evlilikten alınan doyumun da arttırdığı saptanmıştır (Bilge, Buruntekin, Demiral, Özer, Keleş ve Yalçın, 2014).

Özel gereksinimli çocuğu olan anneler ile herhangi bir özel gereksinimi olmayan çocuğa sahip annelerin atılganlık ve suçluluk-utanç düzeyleri bakımından karşılaştırılan bir araştırmada özel gereksinimi olan çocuklu annelerin yaşadığı suçluluk ve utanç, özel gereksinimi olmayan çocuklara sahip annelere oranla anlamlı derecede daha yüksek olduğu saptanmıştır. (Karaçengel, 2007; Bek, Gülveren ve Şen, 2012; Göçtü, 2014). Bir ailede özel gereksinimli çocuğun varlığı, özel gereksinimi olmayan çocuklu ebeveynlere oranla evlilik kalitesinde düşüşe, evlilik uyumunda azalmalara ve evlilik doyumunda da azalmalara neden olduğu ileri söylenebilir (Brobst, Clopton ve Hendrick, 2009; Higgins, Bailey ve Pearce, 2005; Parker, Mandlaco, Olsen-Roper, Freeborn ve Dyches, 2011). Zaman içinde özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler, aile içerisindeki eş ve ebeveyn rollerininin birbirine karışmasıyla beraber farkında olmadan evlilikten aldıkları doyumun azalmasına neden olmaktadır (Langley, Totsika ve Hastings, 2017). Ebeveynler bu süreçte birbirlerine destek olarak bu süreci daha olumlu anlamda atlatabilmektedir. Nitekim özel gereksinimli çocuğun beraberinde getirdiği güçlükler ile başa çıkmada ebeveynlerin karşılıklı olarak birbirlerine gösterdikleri destek, evlilikten sağlanan doyumunu besleyen bir unsur olduğu belirtilmiştir (Norlin ve Broberg, 2013).

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yılmazlık algılarının, suçluluk- utanç düzeylerinin ve evlilik doyumlarının belirlenmesidir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır.

1. Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yılmazlık algılarının, suçluluk-utanç düzeylerinin ve evlilik doyumlarının onların;

1.1. Anne ya da baba olma durumlarına,

1.2.Yaşlarına,

1.3. Eğitim durumlarına,

1.4. Özel gereksinimli çocuğun cinsiyetine,

1.5. Özel gereksinimli çocuk sayılarına,

1.6. Özel gereksinimli çocuğun yetersizlik düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

2. Özel gereksinimi olan çocuğa sahip ebeveynlerin suçluluk-utanç düzeyi, yılmazlık algıları ve evlilik doyumlarının arasında herhangi bir ilişki var mıdır?

3. Özel gereksinimi olan çocuğa sahip ebeveynlerin suçluluk-utanç düzeyi ile yılmazlık algıları, evlilik doyumlarını yordamakta mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Aileye katılan çocuğun özel gereksinimli olması ebeveynleri zorlamaktadır. Ebeveynlerin bu süreçte yılmazlık düzeylerinde düşüşler olabilmekte, evlilikten alınan doyumda azalmalar olabilmektedir. Ebeveynlerin yaşadığı ruhsal ve duygusal problemlerin üstesinden gelmelerinde alınacak, çift desteği, psiko-sosyal destek psikolojik sağlıklarını olumlu anlamda etkilediği bilinmektedir (Gördeleş, Beşer ve İnci, 2014).

Yerli ve yabancı literatür incelendiğinde özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin suçluluk- utanç düzeyi, yılmazlık algıları ve evlilik doyumunun birlikte incelendiği spesifik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu alan yazının eksikliğine bir katkı sunacağı ve ileride başka çalışmaların da önünü açacağı düşünülmektedir.

Suçluluk- utanç boyutunun tespiti ve bunun yılmazlık düzeyi ve evlilik doyumunu arasındaki ilişkinin ne yönlü bir farklılaşma göstereceği tespit edilmeye çalışılacaktır.

1.4.Sınırlıklar

Bu araştırma aşağıda verilen sınırlılıklar dâhilinde gerçekleştirilmiştir.

1. Araştırma İstanbul İli Arnavutköy İlçesinin merkezinde yer alan Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı "Saydam Yıldızlar Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi", "Özel Villalar Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi" ve "Özel Osmanlı Konakları

Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi” ile eğitim alan özel gereksinimli çocukların ebeveynleri ile sınırlıdır.

2. Araştırmada belirlenen yılmazlık, suçluluk- utanç ve evlilik doyumu araçlarının ölçtüğü çerçeveye sınırlıdır.

3. Araştırma veri toplama yöntemi anketlerden oluşmaktadır.

4. Veri toplamak amacıyla kullanılan “Kişisel Bilgi Formu”, “Suçluluk- Utanç Ölçeği”, “Yılmazlık Ölçeği” ve “Evlilik Doyum Ölçeği” ile elde edilen veriler ile sınırlıdır.

5. Demografik bilgi sorularından “Özel Gereksinimli Çocuğun Yetersizlik Düzeyi” sorusuna verilen cevaplar ebeveynlerin algıdakıları düzeye göre düzenlenmiştir.

1.5.Tanımlar

Özel Gereksinimli Çocuk: Bazı nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri bakımından akranlarına oranla beklenen düzeyde anlamlı farklılık gösteren çocuklardır (MEB, 2013).

Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynler: Çeşitli nedenlere bağlı olarak kendisinden beklenen sosyal, duygusal, öz bakım gibi birtakım becerileri yerine getiremeyen çocuğa sahip bireyler (Cavkaytar, Batu ve Beklan, 2007).

Suçluluk- Utanç: Suçluluk ve utanç, bireyin öz bilinç ve ahlaki öğretiler sonucundan oluşan duygulardır (Tangney ve Dearing, 2002).

Yılmazlık: Bireyin stresli yaşam olaylarına rağmen birçok zorluklarla başa çıkması, bu zorluklara uyum sağlama yeteneği, yaşamını bu şekilde sürdürmesi ve dayanıklı kişilik (Ünüvar, 2012).

Evlilik Doyumu: Evlilik doyumu; evlilik kurumu içinde eşlerin birbirlerine karşı gösterdikleri sevgi biçimi, cinsel tatmin, iletişim biçimi gibi bireysel boyutlardan ve alınan kararlarda eşitlik, kazanç, çalışma ve problemleri paylaşma gibi çevresel boyutlardan elde edilen psikolojik tatmindir (Sokolsi ve Hendrick, 1999).

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Özel Gereksinimli Çocuk Tanım

Engelli olmak kavramı bir insanın yaşam dönemi içerisinde kalıcı veya geçici olarak yaşayabileceği bir durumdur. Fakat engellilik birçok boyutu içine alan dinamik, karmaşık ve çok yönlü bir yapıya sahiptir (Dünya Sağlık Örgütü, 2011). Bu sebeple engelli kavramını açıklarken birçok tanım kullanılmaktadır. Çoğu zaman engelli ya da yetersizliği olan birey şeklinde damgalanmasına rağmen bu kavramların kullanımı uygun tanımlama araçları sayesinde son zamanlarda “özel ihtiyaç grupları” veya “öğrenme güçlüğü” olarak adlandırılmıştır. Özellikle son yıllardaki tanıma bakıldığında “özel gereksinime sahip çocuklar” kavramının öne çıktığı görülmektedir (Ulutaşdemir, 2007). Bu kavramın tercih edilmesinin nedenlerinden biri, çocuğun karşılaşacağı damgalanmanın olumsuz etkilerine maruz kalmasının engellenmeye çalışılmasıdır. Örneğin bedensel engelli kavramının kullanımı çocuğun bedensel engeline dikkat çekerken, "özel gereksinime sahip çocuklar" kavramı çocukların ihtiyacı olan desteğe dikkat çekmektedir. Eripek'e (2005) göre özel gereksinime sahip çocuklar ifadesi bedensel ya da zihinsel gelişimi normal akranlarına göre farklı gelişen çocuklar için kullanılmıştır. Özel gereksinimli çocuklar, başka bir tanıma göre, tanımlanmış bir gelişimsel geriliği olan, gelişimsel yetersizliği bulunan ya da gelişimsel gerilik için risk barındıran çocuklardır (Bakkaloğlu, Yılmaz, Könez ve Yalçın, 2018). Kargın (2004) zihinsel, fiziksel, duygusal ve sosyal gelişim özellikleri açısından yaşlılarına göre farklı gereksinimleri olan bireyler “özel gereksinimli bireyler” olarak adlandırılmaktadır.

2.1.1.Özel gereksinimli çocuk ve sınıflandırma

Birtakım yaşam olaylarına bağlı olarak gelişen bireysel ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarına oranla gözle görülür biçimde farklılık gösteren çocuklar için “özel gereksinimli kavramı” kullanılmaktadır (MEB, 2018). Özel gereksinime ihtiyacı olan çocukların adlandırılmasında şimdiye kadar yetersizliği olan birey ya da engelli gibi kavramlar kullanılırken daha yakın tarihte ise “özel ihtiyaç grupları” veya “özel eğitime gereksinimli bireyler” gibi kullanımlar, bireylerin yetersizliklerini

vurgulamamak, damgalama yapmamak, ötekileştirmemek ve ihtiyaç duyulan gereksinime/eğitime dikkat çekmek için kullanılmaya başlanmıştır (Eripek, 2005; Ulutaşdemir, 2007a). Bu ve benzeri nedenlerden ötürü bizim çalışmamızda “özel gereksinimli çocuk” kavramı tercih edilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü’nin yaptığı çalışmaya göre özel gereksinimliliğin yaygınlığı dünyanın genelinde ortalama %15 olarak saptanmış (DSÖ, 2011), Türk toplumunda ise Türkiye İstatistik Enstitüsü’nün 2002 yılında yaptığı çalışmanın raporuna göre de oran, %12,29 olup dünya genelinin altında bir ortalama sahiptir. Toplamda özel eğitim kurumlarının örgün eğitime katılan öğrenci sayısı 306,205’tir (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2017). Özel gereksinimliliğin nedenleri doğuştan olabileceği gibi sonradan da ortaya çıkabilmektedir (Baybora, 2006; Ulutaşdemir, 2007b). Doğuştan gelen özelliklere genetik faktörler önemli bir etken olup, hamilelik süresi boyunca veya doğum sırasında ortaya çıkan problemler, kalıtım, olumsuz beslenme alışkanlıkları, ateşli hastalığa yakalanma, travmalar (fiziksel ya da ruhsal), bulaşıcı ya da bağışıklığı zayıflatan hastalıklar, akraba evliliği, çok küçük yaşta anne olmak gibi etkenler sayılabilir. Doğum esnasında yapılan yanlış uygulamalar, olumsuz ve yetersiz ortamlarda gerçekleştirilen müdahaleler özel gereksinimli bir çocuğun oluşumuna sebep olabileceği gibi daha sonraki yaşam olayaları (kaza, ateşli havale, travma) ya da doğal afet, kaza gibi tahmin edilemeyen nedenlerden de ortaya çıkabilmektedir (Bacıoğlu, Özdemirercan ve Uzun, 2006).

Ülkemizde Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğine (MEB, 2018) göre özel eğitime gereksinimi olan bireyler şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

- 1-Zihinsel yetersizlik,
- 2-İşitme yetersizliği,
- 3-Görme yetersizliği,
- 4-Ortopedik yetersizlik,
- 5-Dil ve konuşma güçlüğü,
- 6-Özel öğrenme güçlüğü,

7-Kas ve sinir sistemi yetersizliklerine bağlı yetersizlikler,

8-Otizm,

9- Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB),

10-Süreğen hastalıklar (Kronik),

11- Birden fazla yetersizlik,

12-Duygusal ve davranış bozukluğu,

13-Üstün yetenekli.

Özel gereksinim alanlarının benzer yanları olmakla beraber her bir gereksinim türünün farklı özellikleri vardır ve ona uygun tedavi ya da rehabilite edici yöntemleri bulunmaktadır. Buna bağlı olarak çocuklarda özel gereksinim, sadece tek bir alanda görülebileceği gibi birden fazla alanda da görülebilmekte, böylece çocuk iki ya da daha fazla alanda özel gereksinime ihtiyaç duyabilmektedir (Aksoy, 2016). Bazı çocukların gelişim aşamalarındaki yetersizlikler veya eksiklikler bu çocukların akranlarına oranla daha fazla desteğe ihtiyaç duymasına neden olmaktadır. Bu ihtiyaç doğrultusundan çocuklar ‘‘özel gereksinimli çocuklar’’ olarak tanımlanmaktadır (Metin, 2018).

2.1.2.Özel Gereksinimliliğin Nedenleri

Özel gereksinime ihtiyaç nedenlerinden bir tanesi doğum öncesi nedenlerdir. Hamilelik döneminde yaşanan çeşitli hastalıkların yaşanması, yüksek stres düzeyi, radyasyona maruz kalmak, beslenme düzensizliği, kontrolsüz ilaç kullanımı ve çeşitli madde kullanımları özel gereksinime neden olabilmektedir (Koparan, 2003). Türkiye’de ve Dünyada en yaygın olarak tanımlanan ve bilinen gereksinimlilik (engellilik) nedenleri genel olarak şu şekildedir: Görme engelliler, işitme ve konuşma engelliler, fiziksel engelliler, zihinsel engelliler, otizm, süreğen hastalıklılar ve genetik bozukluklar (Öztürk, 2011). Çocuğun özel gereksinime muhtaç çocuklar olmasında bazı öncüller saptanmıştır (Hammekan, 2016). Bu faktörler; doğum öncesi dönem olan biyokimyasal, doğum sonrası olan çevresel ve kalıtsal özelliklerdir.

- Nörolojik işlevlerdeki çeşitli bozukluklar
- Genetik yatkınlık düzeyi
- Hafif düzeyde beyin hasarı, çarpmalar(travmalar) ve ateşli hastalıklar
- Doğum öncesi etkenler: bilinçsiz ilaç kullanımı, annenin yetersiz beslenmesi, annenin gebelik sürecinde yaşamış olduğu hastalıklar ve güçlükler, kan uyuşmazlığı alkol ve madde tüketimi
- Doğum sırasında bebeğin beyninin yeteri kadar oksijen alamaması, kordon dolonması ya da doğum araç ve gereçlerinden kaynaklı hasarlar özel gereksinime neden olarak belirtilmektedir.

Özel gereksinimli olmak pek çok yaşam olayı ile ilişkili olmakla beraber en genel anlamda doğum öncesi süreçler doğum sırasında gerçekleşen ya da doğumdan sonraki dönemi takip eden yaşam olayları ile ilişkilidir. Genetik bozukluklar, annenin stresli yaşamı engelliliğin doğum öncesi nedenleri arasında yer almaktadır. Doğum esnasında ortaya çıkan çeşitli sağlık sorunları (zor doğum, kordon dolanması, asfiksi gibi) çocuğun özel gereksinime ihtiyacı olan birey olmasına yol açabilir. Doğumdan sonraki süreçte oluşan engel durumlar, beslenme alışkanlıkları, bulaşıcı hastalıklar olumsuz yaşam olayları(travma) gibi etkenlerden kaynaklanabilmektedir (Yamaner, 1994).

2.1.3.Ebeveynlerin Özel Gereksinime Uyum Süreci

Ebeveynler hazırlık aşamasında sağlıklı bir çocuk dünyaya geleceği varsayımı ile hareket eder ve planlama yaparlar. Ebeveynler için özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmak, çocukla birlikte yaşamaya başlamak ve bu süreçte uyum sağlamak ebeveynler için güç bir durum olup uyum süreci zaman almaktadır (Şanlı, 2012a). Ebeveynler için bu beklenmedik durum planların da baştan yapılmasına neden olmaktadır. Bazı ebeveynler çocuklarının bu sürecine kolayca uyum sağlayıp kolaylıkla üstesinden gelebilirken, bazı ebeveynler açısından bu bazı zorlukları beraberinde getirmektedir (Şanlı, 2012b). Ebeveynlerin uyum sürecine yönelik gösterdikleri tepkinin niteliğini yaş, cinsiyet, sağlık, sosyo-ekonomik değişkenler,

özel gereksinimin türü, aileden aldıkları yapı, uyumu, beklentileri, ebeveynlerin iletişim biçimi gibi aile özellikleri ile ilgili değişkenlerin ebeveynlerin tepki biçimini etkilediği sonucuna ulaşmışlardır (Fiedler, Simpson ve Clark, 2007). Bu süreçle beraber çocuğun kalıcı ihtiyaçları ebeveynlerin yeniden uyumunu zorunlu kılmaktadır. Bu durum ebeveynlerde stres, kaygı ve birçok duygusal yükü beraberinde getirmektedir. Ebeveynler açısından evde özel gereksinimli bir çocuğun varlığı çift açısından beklenmedik ve kalıcı olması yönüyle de ebeveynlerin stresörler karşısında dayanıklılığını (yılmazlık) azaltmaktadır (Jones ve Passey, 2004).

Aşama Modeline göre ebeveynler ilk karşılaşmadan son evreye dek şu sıra ile bir uyum süreci sergilemektedir: Şok, kızgınlık, pazarlık hali, çöküntü ve kabul evresine giriş. Her evre birbirini takip etmemekle beraber genel hatları ile bu aşamalar yaşanmaktadır. Son aşama olan kabul evresinde ebeveyn bu aşamadan sonra durumun farkındadır ve bu konuda uzman kişiler ile işbirliğine hazırdır. Artık çocuğun olumsuz yönlerine odaklanmaktan çok bu konuda yapılabilecekler konusunda bilgilenmeye ve araştırmalara yoğunlaşmaktadır. Yine de pek çok aile kaynak kısıtlılığı, destek yetersizliğinden ötürü kabul aşamasına geçememektedir (Metin, 2018).

Özel gereksinime ihtiyacı olan bireylerin ebeveynlerin hayatı çoğu zaman çocukların temel ihtiyaçları ve eğitim amaçları doğrultusunda ilerlemektedir. Ebeveynlerin işte geçirdikleri zaman ve eve ayırdıkları zaman bakımından ele alındığında bu iki durum çocuğun gereksinim türüne göre farklılık gösterebilmektedir. Ebeveynlerin iletişimde bulunduğu kişiler ve karşılıklı tutumlarının da bu süreçte etkileri bulunmaktadır. Ebeveynlerin ve yakın çevresinin birbirine karşı bu tutumlarından ortaya çıkabilecek deneyimleri onları daha hassas kılabilir.

Özel gereksinimli çocuğun yetersizliğine bağlı olarak yaşanan problemler hem çocuğu hem de ebeveynleri olumsuz olarak etkilemektedir. Sağlıklı bir bebeğin aileye dahil olması bile birtakım zorluk, stres ve kaygıyı beraberinde getirirken, özel gereksinimli bir çocuğun dünyaya gelmesi ve aileye dahil olması ebeveynleri olumsuz şekilde etkileyen, pek çok güçlüğü beraberinde getiren bir süreçtir (Aral ve

Gürsoy, 2007). Ebeveynlerin özel gereksinimli çocuğa yaklaşımı bu aşamada önem kazanmaktadır. Ebeveynlik, temel yapısı itibari ile çok yönlü, karmaşık ilişkiler barındıran, insanların oluşturmuş olduğu en küçük ve temel dinamik birimi olarak tanımlanabilir (Zengin, 2013). Dolayısıyla aileyi ele aldığımızda pek çok disiplin açısından uygun bir incelenme dinamiği oluşturmaktadır. Biz burada aile içerisinde “özel gereksinimli bireyin” ebeveynler üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu üzerinde duracağız.

2.1.4.Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveyn

Ebeveynler her zaman için çocuklarının bedensel veya zihinsel açıdan sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesini arzu ederler (Şendil ve Balkan, 2005) ve çoğunlukla dünyaya gelecek çocuğun özel gereksinime ihtiyacı olabilecek bir çocuk olabileceğini düşünmezler. Ebeveynler doğacak çocuklarının hiçbir zaman özel gereksinimli bir çocuğa sahip olabileceklerini akıllarına getirmemekle beraber, çocuklarının her zaman normal gelişim sınırları dâhilinde gelişim sergilemesini arzulamaktadırlar (Yıldırım ve Arslan, 2008; Aral ve Gürsoy, 2009; Sungur-Bozdoğan, 2011). Ebeveynler çocuklarının özel gereksinime ihtiyaç duyduklarını öğrendikleri zaman birçok yönden kaygı duymaktadırlar (Takuri, 2014a). Ebeveynler ilk etapta korku, endişe kararsızlık, inkâr, suçluluk ve utanç, üzüntü, depresyon ve çocuklarının ölümünü dilemek gibi düşünce ve hislere kapılabilmektedir (Costa, Leite, Pinheiro, pedras ve Pereira, 2020). Buna ek olarak özel gereksinimli çocuğa sahip olmak ebeveynler açısından başa çıkılması gereken maddi, sosyal, duygusal ve psikolojik problemler bakımından daha fazla yük anlamına gelmektedir (Takuri, 2014b). Bu ve benzeri süreçler ebeveynin fiziksel ve ruhsal sağlığını olumsuz etkileyebilmektedir. Özel gereksinimli çocukları olan ebeveynler evliliklerinde doyum yaşayamamakta, bakım yükleri artmakta, yılmazlık düzeyleri zayıflamakta ve bu durum aile içinde uyum sorunlarına yol açabilmektedir (Al- Krenawi, Graham ve Gharaibeh, 2011). Bu duruma uyum sağlarken ebeveynler çoğu zaman güçlüklerle karşı karşıya kalmaktadır. Haritha ve Susanta (2015) yaptıkları çalışma sonucuna göre özel gereksinime ihtiyaç duyan çocuğa sahip ebeveynler ile özel gereksinimi olmayan, normal gelişim gösteren çocuğa sahip olan ebeveynleri karşılaştırdıkları bir

çalışmada özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler daha çok sorunla karşılaşmakta ve durumla daha zor başa çıkmaktadır.

Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin gerek bakım ihtiyaçları gerekse eğitim ihtiyacı gibi durumları göz önünde bulundurulduğunda maddi açıdan da aileyi zor bir sürece sürükleyebilmektedir. Dolayısıyla, eğitim harcamaları yönüyle maddi, toplumsal ilişkileri bakımından da manevi zorluklardan mustarip olabilirler (Çay, 2016). Tüm bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda bağımsız bir birey olması ve hayatını kendi başına idame ettirebilmesi açısından aile bireylerinin belirsiz bir durum içinde olması onlarda suçluluk ve utanç duygunu etkileyebilir. Aile bireylerinin özellikle de ebeveynlerin bu kriz durumunu kabullenmesinin yanı sıra, bu yeni sürece uyum göstermesi güç olmakla birlikte çok büyük bir öneme sahiptir (Çetinkaya ve Öz, 2000).

2.2.Suçluluk- Utanç

Duygular insanın en önemli baş etme ve savunma yöntemlerindedir. Suçluluk ve utanç duyguları, pek çok durumda birlikte görülebilmekle birlikte; utanç, toplumun belirlediği kuralları benimsememize, suçluluk duygusu ise diğerlerine zarar vermemizi engellemeye ve hatalarımızı düzeltmemize yardımcı olur. Duygular, insan yaşamının gündelik faaliyetlerinde sahip olduğu adaptif özellikleri bakımından evrimleşmektedir (Ekman, 1992). Suçluluk ve utanç duygusu, kişinin kendini olumsuz değerlendirmesi sonucunda oluşan, kendilik bilincine dayalı duygulardır. Her iki duygu da kişisel hatalara bağlı olarak gelişen sıkıntı, gerginlik, stres duygusu olarak tanımlanırlar (Tracy ve Robins, 2004; Tangney, Stuewig ve Mashek, 2007; Wolf, Cohen, Panter ve Insko, 2010).

Suçluluk ve utanç insanların gündelik yaşamlarında karşı karşıya kaldıkları, sıklıkla rastlanabilen negatif (olumsuz) duygulardır. Temel duygular (öfke, üzüntü, mutluluk, korku, iğrenme) insan yaşamının ilk evrelerinde refleks olarak ortaya çıkarken (Tomkins, 1991), utanç ve suçluluk gibi yaşamın daha sonraki evrelerinde oluşan ikincil duygular ise daha üst düzey bilişsel yapılar ile ortaya çıkmaktadır (Lewis, Sullivan, Stanger ve Weiss, 1989; Tracy ve Robins, 2004). Utanç ve suçluluk gibi ikincil duygular, temel duygulardan farklı olarak, kişinin öncelikle benlik

bilincine sahip olmasını gerektirmektedir (Tracy ve Robins, 2004). Özer (2011), Yaşa (2012) ve Koca (2015)' ya göre de suçluluk ile utanç arasında anlamlı bir ilişki olup ilişkinin yönü aynıdır, yani suçluluk artarken utanç da artmaktadır.

Normal gelişim düzeyine sahip bir çocuk bile ebeveynler için birçok zorluğu beraberinde getirirken, bu çocuğun özel gereksinimleri olan bir çocuk olması ailede hayal kırıklığı, kayıp, üzüntü, suçluluk ve utanç gibi olumsuz duygular yaşanmasına neden olabilmektedir (Ankaralı, Budak, Cangür, Civan, Çoban, İpekçi Koç, 2013; Kiani ve Nami, 2017).

2.2.1.Suçluluk- Utanç Farkı

Suçluluk ve utanç duyguları çok kesin sınırlar ile tanımlanamamakla birlikte suçluluk “sosyal kuralların ve değerlerin çiğnenmesi veya bunun tasarlanmasının eşlik ettiği bir fark etmenin oluşturduğu sıkıntılı bir durum” olarak tanımlanırken utanç ise kişinin içinde yaşadığı toplumun temel kurallarını, bir değerini, töresini, geleneğini çiğnediği, dürüst olamadığı ya da aptalca davrandığı duygusudur (Budak, 2000a). Diğer bir taraftan suçluluk, kanunların emrettiği veya dinen yasak olan, ya da ahlaki bakımdan ayıp sayılan bir şey yaptığımız, toplumun ahlaki normlarını ya da kendi standartlarımızı çiğnediğimiz düşüncesinin yarattığı pişmanlık ve rahatsızlık duyguları olarak tanımlanır (Budak, 2000b). Suçluluk ve utanç bireyin kendisi ve başkaları (çocukları) ile ilgili olan sosyal duygulardır (Manstead, 2010).

Weiner (1985) suçluluk ile utanç duygularını birbirinden farklı kavramlar olduğunu ifade eder ve şu şekilde ayırım yapar: Suçluluk ile utanç duygularının bir davranışın ardından sonuçlarının kişi tarafından kontrol edilmesi ile ilgilidir. Bu duruma göre bireyde rahatsızlık yaratan hata veya başarısızlık algısı çaba sarf etmemenin bir sonucu ise bu suçluluk hissine neden olur. Ancak başarısızlık bireyin kendisinde olan ve değiştirilmesi imkânsız sebeplerden(örneğin engellilik) kaynaklı ise hissedilen duygu utançtır. Hoffman (2001) da suçluluk ile utanç duygularının bireydeki sonuçlarına odaklanır. Buna göre utanç duygusu içe kapanmaya sebep olan davranışın sonuçlarını telafi etmeye yönelik güdüleme eksikliği yaratırken, suçluluk hissi ise hatalı davranışın telafisini ve ek olarak da olumlu sosyal davranışı da teşvik eder. Suçluluk ve utanç arasındaki farklılıkların ortaya konması amacıyla yapılan bir

çalışmada, ebeveynler yaşadıkların utancın daha belirgin olarak bedensel değişim içeren daha yoğun ve iğrendikleri, tiksiniç gelen tecrübeler olarak ifade ettikleri görülürken, utanç hissettiğinde ebeveynler, daha fazla izole olmakta ve diğer insanlara göre kendilerini daha fazla aşağılanmış hissettiklerini ifade etmektedirler. Suçluluk hissettiklerinde de bu duyguyu gizlemek için kendilerini daha fazla mecbur hissettiklerini ve yaptıklarını da itiraf etme, gerçeği söyleme konusunda daha az istekli göründükleri ifade etmektedirler (Tangney, 1996).

2.2.2.Kültürler Arası Suçluluk- Utanç

Suçluluk ve utanç duygusu benlikle ilgili duygular olup, bu duyguların yaşamın ilk yıllarında etkisi görece daha fazla hissedilen ebeveynlerin tutumundan etkilendiği ileri sürülebilir (Tangney ve Dearing, 2002). Ebeveyn çocuğa yönelik tutumları kültürden kültüre farklılık göstermekte ve görece farklılaşmaktadır (Greenfield, Keller, Fuligni ve Maynard, 2003; Rudy ve Grusec, 2006). Diğer bir ifade olarak, suçluluk ve utanç duygularını ortaya çıkaran etmenler ile bu duyguların yaşanma sıklığı ve şiddeti, Batılı toplumlarda değişmektedir (Haidt, 2003). Diğer bir ifade ile suçluluk ve utancın kültürel olarak farklı farklı tepkiler ile anlamı, içeriği, düzeyi, seyri ve şiddeti değişkenlik gösterse de özellikle suçluluğun evrensel olarak duygusal bir yanı olduğu ileri sürülmektedir (Luoma, Guinther, Potter ve Cheslock, 2017). Buna ek olarak, Batı'lı topluluklar ile yapılan çalışmalarda bu duyguların yaşamın ilk dönemlerinde fark edildiği ortaya konmuştur. Çocukların başka insanların zihninden geçen düşünceleri henüz çıkarsayamadığı (theory of mind) ve benlik kavramının gelişmediği 2-3 yaşlarında bu duyguları hissetmediği (Brüne ve Brüne-Cohrs, 2006), fakat 6-7 yaş civarında ise bu iki duyguyu birbirinden farklı olduğunu ve ayırt edebildiğini ortaya koymuşlardır (Parisette-Sparks, Bufferd ve Klein, 2015). Suçluluk ve utanç ahlaki duygular olarak olup, çoğu zaman birbirleri ile ilişki halindedir ve çoğu da zaman birlikte anılmaktadır (Haidt, Rozin, Lowery ve Imada, 1999; Menesini ve Camodeca, 2008; Öztürk, 2005)

2.2.3.Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerde Suçluluk-Utanç

Özel gereksinimli bir çocuğun varlığı ebeveynleri psikolojik açıdan birçok sıkıntıya sokar. Ebeveynler, karışık duyguların yanı sıra, özel gereksinimli çocuğun kendilerine yüklediği aşırı sorumluluk karşısında sürekli bir başarısızlık, mutsuzluk ve hayal kırıklığı duygularını yaşayabilmektedir. Toplumun kendilerinden beklentileri ve ebeveynlerin bakışları aileye, dışlandıkları veya kötü ebeveyn oldukları hissi duymalarına yol açmaktadır (Küçükler 1993). Şener (2017) özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumunun, hissettikleri suçluluk ve utanç düzeylerinin çocuğun özel gereksinimin türü bakımından incelendiğinde, suçluluk ve yaşam doyum düzeyleri anlamlı düzeyde farklılık göstermemekle beraber zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin, utanç duygusu yaygın gelişimsel bozukluk tanısı konmuş çocukların ebeveynlerine göre yüksek bulunmuştur.

Suçluluk ve utanç ebeveynlerin yaşamlarında sıkça ortaya çıkabilen rahatsız edici, olumsuz duygulardır. Ebeveynler bu duygulardan haz almamalarına karşın sosyal ilişkiler ve kişinin kendini düzenlemesi bakımından fayda sağlayacağı alanlar da vardır. Buna rağmen bu iki duygunun yoğun bir biçimde ve uzun süreli bir şekilde yaşandığı zaman sosyal ve duygusal güçlükler ortaya çıkmakta, yılmazlık ve evlilikten alınan doyumda azalmalar olabilmektedir. Suçluluk- utanç duygusunun kronik bir şekilde hissedilmesi durumunda öfke, huzursuzluk ve evlilik doyumunda azalma gibi olumsuz sonuçları ile karşı karşıya kalınabilir. Buna ek olarak denilebilir ki utanç duygusu kişilik bozukluklarının (narsistik, anti sosyal, sınır) belirleyici unsurlarındandır. Ebeveynde suçluluk duygusunun utanç duygusuna oranla daha az patolojik sonuçlar yaratması ve daha işlevsel olması beklenir ki bunun olası bir sebebi suçluluk duygusunda ebeveyn, diğer kişiye verilen zarara odaklanır ve tamir edici davranışlara yönelir (Cirrinhioğlu ve Güvenç, 2011).

Yapılan bir araştırmada zihinsel yetersizliği olan çocuklu ebeveynlerin %70'inde utanç duygusu görülürken, suçluluk duygusu yaşayan ebeveynlerin %50 olduğu saptanmıştır (Chaturvedi ve Malhotro, 1984). Şen'in (2004) yılında yapmış olduğu araştırmanın sonucunda çocuğunun özel gereksinimli olması nedeniyle annelerin beşte ikisinin çevresi tarafından suçlamalara maruz kaldığı ve suçlayan

kişilerin de yarısı kadarı eşin yakın çevresi olduğu, suçlama nedenlerinin başında ise annenin çocuğuna yeterli düzeyde bakım vermediğinin düşünülmesi olduğu saptanmıştır.

Özel gereksinimli ebeveynlerin utanç puanları ile cinsiyetleri arasında anlamlı farklılık bulunmuştur ve anne babaların suçluluk puanları genel olarak incelendiğinde erkeklerin suçluluk duygusunu kadınlara göre daha fazla yaşadığı saptanmıştır(Bek, Gülveren ve Şen, 2012). Kubany ve Watson (2003) da kadınların suçluluk duygusunu erkeklere göre daha yoğun yaşadıklarını tespit etmiştir. Utanma, özel gereksinimli çocuğun durumunu kabullenme aşamasına geçemeyen anne ve babaların toplum karşısında sıklıkla karşı karşıya kaldıkları bir durumdur Bazı ebeveynler kendileri ve çocukları arasında özdeşim kurarak, çocuklardaki özel gereksinim durumunu kendi problemleri gibii algılayabilmektedirler. Özen (2015) de bu durum ebeveynlerin kendilerine olan saygılarını tehdit etmekte ve onları toplumundan utanmaya, kendilerini daha suçlu hissetmelerine ve toplumdan uzaklaşmaya sevk edebilmektedir, şeklinde ifade etmektedir

2.3.Yılmazlık

Bazı bireyler günlük yaşamlarında karşı karşıya kaldıkları travmatik olaylara ve stres yaratan durumlara rağmen sağlıklı bir şekilde sorunlarla mücadele edip yaşamlarına devam edebilmektedir. “Resilient” sıfat olarak kullanılan bir kavram olup, yaşam koşullarında karşılaşılan güçlülükler karşısında uyum sağlayabilen kişiler için kullanılır (Luthar ve Zigler, 1991).

Resilience Latince “Resiliens” sözcüğünden türemektedir ve sözcük anlam olarak ise esnekliği, elastik olma durumunu ya da bükülmezliği ifade etmektedir (Greene ve Conrad, 2002). Kavram temelde dayanıklı olmayı, yaşam olayları karşısında uygun tepkiler gösterebilmeyi ve güçlü bir şekilde bu zorluktan kurtulmayı işaret etmektedir.

Bireylerin bu eşsiz olarak tanımlanabilecek kabiliyeti, ilgili alanyazını incelendiğinde “Psikolojik Sağlık-Sağlamlık-Yılmazlık-Dayanıklılık” (Resiliency) olarak tanımlandığı görülmektedir (Siebert, 2008). Öğülmüş’e (2002) göre “Resiliency” teriminin yılmazlık olarak kullanıldığı görülmektedir. Amerikan Heritage Sözlüğü

(1973) incelendiğinde yılmazlık kavramının değişim kabiliyeti, hastalıktan kurtulma, kötü kaderden hızlı bir şekilde kurtulma ve iyileşme anlamları taşıdığı görülmektedir.

Türkiyede yapılmış araştırmalara bakıldığında “Yılmazlık” teriminin yerini “Dayanıklılık” (Eminağaoğlu, 2006) veya “Sağlamlık” terimi (Yalım, 2007; Dayıoğlu, 2008) ya da bazı çalışmalarda ise “Yılmazlık” kavramının yer aldığı görülmektedir(Gürgan, 2006; Kaner, 2010; Kumbasar, 2016).

Bireyin stresli günlük yaşam olayları karşısında birçok zorluklarla baş etmesi ve bu güçlüklerle uyum sağlaması yaşamını bu şekilde sürdürmesi, dayanıklı kişilik yapısına işaret etmektedir (Ünüvar, 2012). Buna ek olarak yılmazlık sadece bireyin strese karşı dayanıklı olma durumunu değil, bireyin yaşadığı olumsuz duyguların ve olayların üstesinden gelebilmesini de ifade eder (Olson, Bond ve Burns, 2003).

Yılmazlık ile ilgili literatür taraması yapıldığında birçok farklı tanım yapıldığı görülmektedir. Walsh (2006) bireyin herhangi bir zorlukla karşı karşıya kaldığında, başarılı, rahat, sağlıklı ve güçlü bir biçimde bu zorluktan kurtulmayı ve dayanıklı olmayı sağlayan güce sahip olmayı ifade etmiştir. Thompkins ve Schwarz (2009) ise yılmazlığı bireyin günlük yaşantısını sağlıklı bir biçimde sürdürmesi, gündelik yaşama uyum sağlamada zorlukların üstesinden gelebilmesi ve stresli durumların neden olduğu gerilimin en aza indirebilme kabiliyeti olarak ifade edilmektedir.

Yılmazlık, temel olarak bireyin stresli yaşam olaylarına ve yaşanan güçlüklerle karşı baş etme stratejilerinin neler olduğunu fark etmesini sağlar (Gürgan, 2006). Bunun yanında bireyin karşı karşıya kaldığı zorlu süreçleri başarılı bir şekilde yönetmesini ve dayanıklı olmayı sağlayan aktif bir süreç olarak ele alınmaktadır (Walsh, 2006). Masten, Morison ve Pellegrini (1985) yılmazlığı 3 temel olguya ayırmış ve tanımlamıştır. Bunlar;

Birinci Yılmazlık Olgusu; bireyin olumsuzluklara rağmen zorluklarla başa çıkması, beklenenden daha iyi bir başarı sağlaması ve yılmadan ayakta kalmasını sağlayan kişisel özelliğe sahip olmasıdır.

İkinci Yılmazlık Olgusu; bireyin gündelik yaşamda stresli olayların üstesinden gelme ve kolayca uyum sağlama yeteneğidir.

Üçüncü Yılmazlık Olgusu; bireyin yaşamında meydana gelen travmatik deneyimler, ölüm, kayıp, güçlükler, özür, engel gibi durumların atlatılmasıdır. Birey yaşamış olduğu travmalar sonucu farklı şekillerde etkilenebilmektedir. Burada önemli olan bireyin yaşadığı bu stresli süreçten kurtulabileceği yeteneğe(yılmazlık) sahip olmasıdır. Yapılan araştırmalarda yılmazlığın sonradan edinilebilen ve kazanılan bir beceri olduğu saptanmıştır (Öğülmüş, 2001) fakat kimi bireylerin de doğuştan itibaren yılmazlık olgusuna sahip olduğu sonucuna varılmıştır (Benard, 2004). Güç durumla karşılaşmak ve karşılaşılan güç duruma karşı bireyin yılmadan durabilme yeteneği de yılmazlığın iki ögesini ifade eder. Bu iki ögenin birbiri ile sıkı bir ilişkisi olduğu çalışmalar sonucu saptanmıştır (Rutter, 2006).

2.3.1.Yılmaz Bireylerin Özellikleri

Bireyler yaşamları boyunca pek çok stresli yaşam olayı ile karşılaşmakta ve bu yaşam olayları karşısında yeniden uyum göstermek için çabalamaktadır. Bireyler bu yaşam döngüsü içerisinde yaşanan bu olaylara birtakım anlamlar yüklemektedir. Yılmazlık düzeyi yüksek olan bireyler, stres yaratan olaylar karşısında genellikle kendilerini hızlıca toparladıkları, yılgınlık yaşamadıkları ve çevreden kaynaklı koşullardan her defasında güçlenerek sıyrıldıkları belirtilmektedir (Henderson ve Milstein 1996).

Werner (1984) yılmazlık düzeyi yüksek birey aile üyeleri ile olumlu ilişkiler kurabilen, problem çözme becerilerinde aktif olan, diğer insanlara pozitif dikkat veren yaklaşımları olan ve yaşama pozitif bakabilen şeklinde sıralanır. Garmezy (1993) de bu bireylerde sosyal beceri düzeyleri yüksek, içsel denetim iyi, yüksek benlik saygıları olan ve empatik bireyler olduklarını belirtmektedir.

Kısaca yılmazlık düzeyi yüksek bireylerin; duygularını denetleme ve farkına varma becerileri yüksek, iletişim becerileri iyi, başarı motivasyonu yüksek, geleceği düşünme ve planlama yetilerine sahip ve dışsal atıf yapmak yerine daha çok içsel atıflar yapabilme becerisi olan bireyler olduğu ifade edilebilir (Çapan ve Arıcıoğlu 2014).

2.3.2.Yılmazlık Düzeyine Etki Eden Faktörler

Ebeveynlerde yılmazlık düzeyine etki eden pekçok faktör vardır. Bunlar genel anlamda içsel ve dışsal faktörler olarak ele alınabilir. İçsel faktörler aile içi dinamiğine odaklanırken, dışsal faktörler ise ebeveynin karşılaştığı dışsal zorluklara göstermiş olduğu direnç düzeyine odaklanmaktadır. Bu unsurlar, ailenin maddi ve manevi bütünlüğüne etki etmekte ve yılmazlık düzeyi de bu etki doğrultusunda şekillenmektedir. Almedom ve Glandon (2007) ‘‘yılmazlık’’ düzeyine etki eden üç faktör tanımlamıştır. Bunlar; risk oluşturan faktörler, koruyucu faktörler ve olumlu sonuçlarıdır.

2.3.2.1.Risk Faktörleri

Risk faktörü bireyin günlük yaşamda karşılaştığı, dayanma gücünü azaltan ve kişiyi olumsuz etkileyen yaşam deneyimidir. Hawley (2000) göre de bireyin günlük yaşamında oluşan stresli yaşam deneyimleri karşısında dayanma gücünü zayıflatan koşulları ifade etmektedir. Yılmazlık ve risk ile ilgili çalışmaların 1960 yıllarına kadar dayandığı görülmektedir.

Risk faktörleri olumsuz bir olayın oluşma ihtimalini arttıran ya da mevcut olan olumsuz etmenin devam etmesine neden olan (Kirby ve Fraser, 1997), bireyi olumsuz şekilde etkileyen kişisel ve çevresel etmenlere bağlı gelişen faktörlerdir (Masten ve Reed, 2002). Risk faktörleri genel anlamı ile iki ana başlık altında toplanabilir. Bunlar ‘‘içsel risk faktörleri’’ ve ‘‘dışsal risk faktörleri’’ olarak tanımlanabilir. İçsel risk faktörleri bireyin kişisel özelliklerine dayanan faktörlerdir. Bunlar kişisel eğilim, psikolojik rahatsızlıklar, yetersizlikler, genetik yatkınlık gibi etmenlerdir. Çevreden kaynaklı ya da aile içi gelişen olaylar da dışsal risk kapsamında değerlendirilmektedir.

Gürkan’a (2006) göre düşük gelirli olmak, yakınlardan uzak yaşamak, psikolojik rahatsızlıklar, yetersizlik, istismar, aile içi sıkıntıları, şiddet gibi durumlar genel risk faktörleri için zemin hazırlamaktadır.

2.3.2.2.Koruyucu faktörler

Bireyin olumsuz yaşam deneyimleri karşısında içsel ya da çevresel koşulların desteği ile dayanma gücünü ifade eder. Bireyin ruhsal sağlığını koruyan, karşılaşılan olumsuzluklara karşı daha yapıcı olmasını ifade eden ve kişiyi olumlu yönde etkileyen faktörlerdir (Bayraklı, 2010). Werner (1989), koruyucu faktörleri; aile içi sağlan destek, yakınlardan sağlanan duygusal destek ve çevreden sağlanan destek koruyucu faktörler olarak sınıflandırmaktadır. Masten ve Reed (2002), aile içindeki faktörleri şu şekilde sıralar: Aile içindeki iletişim düzeyi, aile içi yakın ilişki, samimiyet, ailenin eğitim düzeyi, ekonomik durumu; toplum içindeki koruyucu faktörler ise birliktelik, yeterli düzeyde sosyal hizmet, halk sağlığı hizmeti ve güvenlik koşulları olarak ifade etmektedir. Demirbaş, (2010) da toplum içindeki koruyucu faktörleri etkili eğitim kurumları, toplum yanlısı kuruluşlar ve birliktelikler (okul, sosyalleşme alanları, kulüpler, vb.), güvenliğe sahip mahalli ortamlar, sorunlarını çözmede etkin mahalli yapılar, yeterli sosyal hizmetler ve yeterli halk sağlığı hizmetlerinin varlığı şeklinde ifade etmektedir. Aysever'e (2018) göre de psikolojik yardım arama davranışının yılmazlık düzeyini olumlu etkilediğini göstermektedir.

Garnezy, Masten ve Tellegen (1987) koruyucu faktörleri 3 gruba ayırıp tanımlamıştır:

- Bireyin olaylara bakış açısındaki duyarlı oluş, iyimser bakış açısı, kendine olan güveni gibi bireyin oluşturduğu koruyucu faktörlerdir.
- Bireyi destekleyen, geliştiren, olumlu yönde etkileyen ve aile içi ilişkilerinde destek sağlayan ailesel koruyucu faktörlerdir.
- Sosyal çevreden kaynaklı olan koruyucu faktörleridir.

2.3.3.Aile Yılmazlığı

Yılmazlık bireysel bir olgu olarak karşımıza çıkmakta (Bayraklı, 2010), fakat dinamik yapısı ile diğer aile üyelerini etkileyen ve ondan etkilenen bir yapıdadır ve bu süreç uyumu zorunlu kılan bir süreçtir. Aile yılmazlığı, bireysel yılmazlık gibi yaşanan sorunlar karşısında içsel kaynaklar veya dışsal kaynakların kullanımına

bağlı olarak, önceki sağlıklı ruh hallerine dönebilme kabiliyeti olarak tanımlanmaktadır (Kaner ve Bayraklı, 2010). Nitekim aile yılmazlığı bireyi, yaşanan ya da algılanan zorluklar karşısında güçlü kılmaktadır. Bos'a (2006) göre aile yılmazlığı, yaşanan problemler ile baş etme kabiliyetinde aile içinde yer alan diğer bireylerin bireysel yılmazlığından, daha etkili olduğunu vurgulamaktadır. Patterson (2002) ailenin yılmazlık düzeyinin güçlü oluşunu, ailenin yaşam döngülerini iyi bir şekilde idare edebilmeyi ailenin üstün yeteneği şeklinde ifade ederken, aile yılmazlığını ise, önemli yaşam olayı veya kriz durumları atlatıldıktan sonra tekrar uyum ve işlevselliği korumada ailenin süreçlerini betimlemek için kullanmaktadır.

Paterson (2002) ailenin yaşam döngülerini üstün bir biçimde yönetebilme kabiliyetini ailenin yılmaz olma durumu olarak tanımlarken, kriz durumlarını ya da önemli yaşam olaylarında uyum ve işlevselliğin devamlılığını sağlama yeteneğini ise aile yılmazlığı olarak tanımlamaktadır.

Lee ve Shen ve Tran, (2004) aile yılmazlığını dört başlık altında incelemişlerdir. Bunlar;

- Aile üyelerinin uyumları; aile üyeleri arasında bağlılık, sorumluluk, birlikte yapılan etkinlikler, aile üyeleri arasında duygusal ifadenin açıkça sergilenmesi, ciddi kararlara hazır olma.

- Ailede olan özellikler; olumlu bir bakış edinme, birlik ve beraberlik, güçlüklerin paylaşımı ailenin yaşanan zorluklar karşısında gösterdiği çaba.

- Dışsal uyum; ailenin maddi-manevi ve sosyal kaynakları, uzman kişilerden yardım alabilme, sosyal ilişkilerde sürdürülebilirlik.

- Oluşan strese cevap yeteneği; aile içinde gelişen durumlara uyum sağlama yeteneği, sabırlı davranma, anormal süreçten olağan sürece geçişte uyum sağlama, ciddi durumları kabullene bilme, sorumlulukları alabilme.

2.3.4.İlişkisel Yılmazlık

Jordan (2005) ilişkisel yılmazlığı, stresin fazla olduğu zamanlarda veya şiddetli yaşam olaylarının ardından teşvik edici ilişkiler içine girme kabiliyeti olarak

tanımlamaktadır. Venter ve Snyders (2009a) ise çiftin ilişkilerindeki yılmazlık düzeyini, olumsuzlar karşısında sergilenen baş etme ve tümgüçlü durma durumu olarak tanımlamaktadır. Bireysel yılmazlık kişinin yılmazlık düzeyi ile ilgili bir kavramken ilişkisel yılmazlık karmaşık ve tanımı güç bir kavramdır. Venter ve Snyders'a (2009b) partnerden birinin yılmaz biri olarak tanımlanması çiftin ilişkisinde yılmaz bir birey olduğunu göstermemektedir. Çiftlerin bireysel yetenekleri birlikteliğe katkı sağlamaktadır, ancak ilişkisel yılmazlık düzeyi için çiftin daha üst düzey yeteneklerini sergilemeleri gerekmektedir. Dalkılıç ve Güloğlu (2016) özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik doyumu puanları ile ilişkisel yılmazlık düzeyine göre anlamlı bir farklılık saptadıkları ve evlilik doyumunun önemli bir yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Aydoğan (2014) da yaptığı çalışmada anne veya babanın yaşamış olduğu ebeveynlik stresi azaldıkça ilişkisel yılmazlıklarının arttığını sonucuna ulaşmıştır.

2.3.5.Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerde Yılmazlık

Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmak aile için bazı zorlukları beraberinde getiren bir süreçtir. Özel gereksinimli bazı çocukların ihtiyaç duydukları destek bazı gruplar için yaşam boyu sürebilmekte ve bu durumda ebeveynler yaşam boyu çocukların ihtiyaçları ile ilgilenmektedir. Bu süreç ebeveynlerde geri dönüşü güç hasarlar bırakabilmektedir. Bu problemlere bağlı olarak oluşabilecek bazı psikolojik rahatsızlıklar, uzun süreli stres, krizler, depresyon gibi bazı olumsuz deneyimler ciddi hasarlar yaratarak kişide yılmazlığı olumsuz etkilemektedir (Walsh, 2006a).

Yılmazlık kriz veya bir zorluk varlığında dayanıklı bir şekilde durmayı sağlayan güç olarak ifade edilmektedir (Walsh, 2006b). Yılmazlık olabilecek olan ya da olan olumsuz durumlara veya olaylara karşı ebeveynin gelişim göstererek daha güçlü bir şekilde başa çıkmasını sağlayan kapasite olarak ifade edilebilir. Stres ya da kriz karşısında karşısında bazı ebeveynler dağılırken bazıları ise var olan olumsuzluklarla daha yılmaz bir şekilde göğüslemekte ve başa çıkabilmektedir (Bayraklı, 2010). Bekhet, Johnson ve Zauszniewski (2012), ebeveynlerin özel gereksinimli çocuğun bakımı sürecinde stres ile baş etmesi ve daha güçlü olmasını sağlayan etmenin yılmazlık olduğunu ifade etmektedirler. Carpena (2015) da yaptığı çalışma sonucunda ekonomik refahın, aile yılmazlığının güçlü bir yordayıcısı olduğu,

bununla birlikte çocuğun davranış problemlerinin, özel gereksinimle ilgili desteğin ve çocuğun günlük yaşam becerilerinin aile yılmazlığını olumlu etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Cripe (2013) özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin yılmazlığı ile aile yılmazlığı ve stres faktörleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırma sonucunda stres arttıkça, aile yılmazlığı azalmakta ve ebeveyn yılmazlığı ve aile yılmazlığı arasındaki ilişki de stresin azalmasına bağlı olarak ebeveynlerin yılmazlığı ve genel aile yılmazlığında önemli derecede olumlu bir artış gösterdiği sonucuna ulaşmıştır.

Palancı (2018) özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerle yaptığı araştırmada aile yılmazlığı ile yaşam doyumu arasında anlamlı bir ilişki saptamış ve yılmazlık arttıkça yaşamdan alınan doyumun da arttığı sonucuna ulaşmıştır. Demiray (2019) da buna paralel olarak yaptığı araştırmada özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin aile yaşam kalitesi ve yılmazlık düzeyleri arasında pozitif yönlü olup, bu araştırmada yaşam doyumu ile aile yılmazlık ölçeğinin alt boyutlarından “Mücadelecilik”, “Öz-yetkinlik” ve “Yaşama Bağlılık” arasında pozitif yönlü ilişki ailelerin kendilerini daha mücadeleci, öz-yetkin ve yaşama bağlı hissettikleri şeklinde yorumlanabilir.

Yavuz ve Gümüşkaya (2021) da araştırmalarında yaşam doyumu düzeyi yüksek olan bireylerin yılmazlık düzeylerinin de yüksek olduğunu, Avşaroğlu ve Okutan (2018) da yaşam doyumu yüksek bireylerin hayatın acı ve olumsuz yönlerini inkâr etmeden yaşama olumlu yönleriyle bakmakta daha iyimser olup daha az stres yaşadıklarını ve karşılaştıkları sorunların daha kolayca üstesinden gelebildiğini (Sirgy, Michalos, Ferris, Easterlin, Patrick ve Pavot, 2006), ve Telman ve Ünsal (2004) ise yaptığı işlerden daha hoşnut ve daha mutlu olabildiğini ileri sürmektedirler. Bunlara ek olarak yılmazlık düzeyi yüksek olan ebeveynlerin, suçluluk utanç düzeyinin düşük çıkacağı ve evlilik doyumlarının da yüksekliğine paralel olarak onların çocukları ile daha nitelikli ilgilenecekleri varsayılabilir.

2.4.Evlilik

Zamanı, coğrafyası, yapısı tarihsel süreç içinde pek çok toplulukta farklı gelişmeler içerse de evlilik olgusu bütün insanlık tarihinin ortak paydalarındandır.

Tarihte bulunan en eski evlilik belgesinin ise İ.Ö. 5. yüzyılda Yahudilere ait olan Aramice yazılmış bir papirüs olduğu saptanmıştır (Akdemir, Karaoğlan ve Karataş, 2006). Evlilik olgusu ortalama 5000 yıllık bir geçmişe sahip olduğu varsayılmaktadır. Bu yönüyle genç bir yapıdır.

Evlilik insan dışından görülmeyen beşeri bir olgudur. Ayrıca bulunduğu dönemin dinamiklerine göre uyum sağlayan, yeni kalıplar üreten, uyumcu bir yapısı olan, kadın ve erkeğin bir araya gelmesi ile oluşan en temel yapı taşıdır. Evlilik aynı zamanda bir ömür boyunca sürecek olan bir yaşamın taahhüt sürecidir. Bu yönüyle toplumsal bir kurum olan evlilik kurumu, devletten, toplumsal yapılardaki örgütlenmelerden ve dini kurumlardan destek görmüştür (Yıldırım, 1993). Evlilik yolu ile kurulan aile, kurumlar arasında birinci sırada yer almakta ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Türk toplumunun mihenk taşı olduğu görülmektedir (Erol, 1991).

Evlilik düşüncesi, birbirinden farklı yaşam tarzına sahip bireylerin, farklı mizaç, kişilik yapıları, ilgileri ve beklentileri olan iki kişi arasında gerçekleşmektedir. Bu birleşme sadece fiziksel bir birleşme değil aynı zamanda kişilerin duygusal, ruhsal birlikteliğini ifade etmektedir (Kowsar ve Rahim, 2019). Evlilik, sosyal bir kurum oluşu ile çiftlerin genel sağlık durumuna katkı sağlayan ve yaşam doyumlarını arttıran bir yapıdır. Aynı zamanda evlilik; kanunen çiftler arasında birleşme (Cott, 2002), ve iki insan arasındaki anlaşma sözleşmesi (Rauch, 2004) olarak da tanımlanmaktadır.

Evlilik bu bağlamda; sosyal bir kurum olmakla beraber, çiftlerin ailelerinden almış oldukları yapıları, kişisel faktörleri, doğuştan gelen mizaç özellikleri ve daha sonra oluşan çevresel faktörlerle hem kendi özerk alanlarını ortaya koydukları hem de bir bütünü ifade ettikleri bir ilişki biçimini tanımlamaktadır (Küçükçelik, 2015). Spanier (1980) de evliliği, çiftin bireysel ve sosyal kaynakları, eşlerin yaşam stilleri ve evlilikte ödül olarak algıladıkları durumların toplamı olarak görmektedir.

2.4.1.Evlilik Doyumu

Evlilik doyumu; çiftlerin birbirlerine karşı gösterdikleri sevgi biçiminden, cinsel doyuma, iletişim biçiminden, problemleri paylaşabilme, kararlarda eşitlik gibi

kişisel boyutlardan; çalışma ve problemleri paylaşma gibi çevresel faktörlere bağlı olarak elde edilen psikolojik tatmindir (Sokolsi ve Hendrick, 1999). Evlilik doyumu çiftler açısından manevi ya da psikolojik güçlüklerle karşı çiftlerin koruyucu bir kalkanı olarak görev üstlenmektedir (Kersh, Hedvat, Hauser-Cram ve Warfield, 2006).

Evlilik doyumu ve evlilik uyumu kavramları birbirinin yerine anılsalar da aslen birbirinden farklı kavramlar olarak literatürde yerini almaktadır. Evlilik doyumu ve uyumu arasındaki yüksek korelasyonun yanlış yorumlanmasına bağlı olarak oluşan bu durumun doyum ve uyum şeklinde farklı şekillerde kullanılması gerektiği bazı araştırmacılar tarafından vurgulanmıştır (Yılmaz, 2001). Buna bağlı olarak evlilik ilişkisini incelemek için evlilikte doyum ve uyum kavramlarını ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir.

Literatüre bakıldığında evlilik doyumu ile ilgili birçok tanım görülmektedir. Özgüven (2000) göre evlilik doyumunu, gerçekleştirilen mutlu evlilik, fikirlerde birlik, sosyal anlamda uyumlu olma, stres ve kaygı gibi olumsuz duyguların üstesinden gelebilme, gibi boyutları içermektedir. Nichols'a (2005) göre de evlilik doyumu, bireyin partnerinden algıladığı tatmin oluş ve mutluluk hissidir. Evlilikte doyum Spanier ve Lewis (1980) için kişinin evlilikteki ihtiyaçlarının sağlanması ve tatmine yönelik yarattığı algı olarak tanımlamaktadır. Evlilik doyumuyla ilgili olarak kullanılan farklı tanımlar, ebeveynlerin evlilikten algıladıkları doyumları, haz mutluluk, destek ve psikolojik tatmin duyguları gibi birtakım kişisel yorumlamalar çerçevesinde açıklamaktadır (Özer, 2016)

2.4.2.Evlilik Doyumuna Etki Eden Faktörler

Evlilik doyumu hem batı literatüründe hem de ülkemizde ilgi duyulan ve pek çok çalışmanın odak noktası olmuştur. Kültürler arası doyum farkı, evliliğe bakış açıları, evliliğe atıfları bakımından ülkemizde ve yurtdışından yapılan çalışmalar olarak incelemek daha sağlıklı sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır.

Eşlerin mezuniyet düzeyi, çocukların ihtiyaçlarının birlikte giderilmesi, ekonomik iyi oluş, ev işlerinde eşlerin beraber hareket etmesi, şiddet görmemesi ve bebeğin istenen cinsiyette doğması annenin evlilikten aldığı doyumda anlamlı

düzyeyde yüksek çıkmaktadır. Buna ek olarak annelerin evlilik doyumunu ve bebeklerinin bağlanma düzeyi arasındaki ilişki pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu saptamaktadır (Durualp, Kaytez ve Girgin, 2017).

Çağ ve Yıldırım'a (2017) göre evlilik doyumunu etkileyen faktörler arasında eşe saygı duymak, eşi desteklemek, memnuniyeti için istekli olmak, iyi bir arkadaş olmak ve cinsel sadakat gibi etkenler evlilikte doyumunu arttıran etkenlerdir. Eratay'a (2015) göre ebeveynler için özel gereksinimi olan bir çocuğa sahip olmak ciddi problemlere yol açmakta, ebeveynlerin birbirlerini suçlamasına, çocuğun kabullenilmemesine ve hatta ileri aşamalarda boşanmalara neden olmaktadır.

Ebeveyn olmak dahi başlı başına evlilik doyumunu üzerine etkilili olabileceği düşünülmektedir. Çocuğun doğumu ile birlikte ebeveynlerin yaşamlarında birtakım değişiklikler olabilmektedir ve sağlıklı bir bebek dahi evlilik doyumuna etki ederken (Twenge, Campbell ve Foster, 2003a), özel gereksinimli çocuğun doğumu ile birlikte ortaya çıkan güçlükler ebeveyn açısından daha da güçlükler yaratacağı varsayılabilir. Bu doyumdan etkilenmede anneler babalara oranla daha çok bakım yükü ile ilgilenmesi, babalar lehine daha olumlu bir sonuç yaratıyor gözükmektedir (Twenge, Campbell ve Foster, 2003b).

Tarhan (2019), evlilik doyumunu olumlu ya da olumsuz etkileyen bir takım etmenler tanımlamıştır, bunlar:

- Güven,
- Sevgi vermek/sevgi almak,
- Değerli hissetmek,
- Terk edilme korkusunun olmaması,
- İlgi/alaka,
- Korunma ihtiyacı,
- Cinsellikte haz,

- Etkili iletişim,
- Kişisel özgürlük alanı,
- Kendini gerçekleştirme,
- Hoşça vakit geçirme ve maddi denklik,
- Çocuk sahibi olma ihtiyacı.

Evlilik doyumuna etki ettiği düşünülen unsurlar, 5 S kuralı olarak ifade edilmektedir. Bunlar:

- Sevgi,
- Saygı,
- Sadakat,
- Sorumluluk ve
- Sekstir.

Evlilikte doyumun dengede ilerlemesi adına bu unsurların birlikte işlev görmesi doyumu daha da arttırmaktadır. Rosen-Grandon, Jane ve Hattie de, evlilik doyumu üzerinde etkili olan üç ana başlıktan söz etmektedirler:

- Yeterli düzeyde karşılıklı sevgi gösterimi,
- Eşlerin birbirlerine karşı olan tatmin edici bağlılıkları ve

•Ebeveyn olmakla ilgili olarak taşıdıkları yılmazlık, inanç ve doyum konusunda tatminkâr bir ilişki içinde olmalarıdır (Rosen-Grandon, Jane ve Hattie, 2004). Kanbir ve Akşit (2020) de babaların ve ailenin yakın çevresinin çocuğun bakımına destek sağladığı durumlarda oluşan iş birliğinin, evlilik doyumuna olumlu katkı sunan bir faktör olduğu sonucuna ulaşmıştır ve anneler evlilikten daha fazla doyum sağlamışlardır. Bu desteği oluşmadığı durumları da araştıran çalışmacılar, babanın ve yakın çevrenin anneye destek vermediği durumlarda annenin süreç içinde

hızlıca kendini suçlu hissedebileceği, daha kendini az yılmaz olacağı, ruhsal ve fiziksel güçlükler yaşayabileceğini varsaymaktadırlar. Bu durumda ilk olarak annelerin evlilik doyumuna etki eden etmenler olarak karşımıza çıkmakta, bu nedenle, tıpkı hayatın diğer zorluklarında olduğu gibi, babanın anne ve çocuğa karşı destekleyici, katılım sağlayan tutumu ve paylaşımcı davranışarı çiftler açısından evlilikten alınan doyumunu da destekler niteliktedir.

2.4.3.Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerde Evlilik Doyumu

Karaman (2019) Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynler ve normal gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynlerin algıladıkları evlilik doyumunu ve eş desteğini inceleyen bir araştırma yapmışlardır. Bu çalışma doğrultuda 209'u özel gereksinimli çocuk sahibi, 181'i normal gelişim gösteren çocuk sahibi toplam 390 ebeveynin katılımı ile yürütülen araştırmadan elde edilen verilere göre normal gelişim gösteren çocuk sahibi olan ebeveynlerin algıladıkları eş desteği ve evlilik doyumunun, özel gereksinimli çocuk sahibi olan ebeveynlerin algıladıkları eş desteği ve evlilik doyumuna göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Ek olarak hem normal gelişim gösteren çocuk sahibi ebeveynler ile hem de özel gereksinimli çocuk sahibi ebeveynlerin eş desteği arttıkça evlilikten alınan doyum algılarını arttırdığı görülmüştür. Sarıyıldız'ın (2017) özel gereksinime ihtiyaç duyan çocukların annelerinin evlilik doyumunu incelediği çalışmasında, eğitim düzeyi yüksek ve gelir seviyesi iyi olan ebeveynlerde çocuk ile ebeveyn arasındaki ilişki anlamlı bir şekilde yükselme göstermektedir.

Karaman (2019b) özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin algılamış oldukları evlilik doyumunu ile eşin sergilediği desteği arasında ilişkinin araştırıldığı çalışma bulgularına göre ilgi, alaka, takdir edilme, duygusal destek ve manevi destek gibi unsurlar evlilik doyumunu da arttığı belirlenmiştir. Ebeveynlerde, eş desteğinin algılanması karşılıklı tatmin yaratmakta ve ebeveynlerin yılmazlık düzeyine de olumlu katkı sunduğu varsayılabilir. Şardağ (2010)'ın araştırmasında; özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilik doyumlarının en iyi yordayıcısının aile desteği olduğu ve yakın ilişki desteği ile evlilik doyumunu arasında olumlu anlamda etki ettiği sonucuna ulaşmıştır. Çağ (2016)'ın yaptığı çalışmada; eşlerin algıladıkları eş destek düzeyi ile evlilik doyumunu arasında yakın ilişki olup bunun yılmazlık

düzeyine de olumlu katkı sağladığı ileri sürülebilir. Darcan-Ayer (2016) evlilik doyumu, eş desteği, iletişim şekli ve psikolojik iyi oluş (yılmazlık) ilişkisini incelediği çalışmasında evlilik doyumu ile eş desteği arasında güçlü pozitif bir ilişki olduğunu saptamıştır. Çetinbakış ve diğerleri (2018) de özel gereksinimi olan çocukların annelerinde bakım yüküne etki eden faktörlere yönelik çalışmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilik doyumlarının yüksek olmasının sosyal destek ve çift uyumu ile ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerde çocuğun sorumluluğunu daha çok annelerin üstlendiği, yani annenin daha çok temaslı olmaası, babaların annelere yeteri düzeyde destek olmadığı görülmekte (Bıçak, 2009; Kaytez, Durualp ve Kadan, 2015; Arıcıoğlu ve Gültekin, 2017) buna bağlı olarak annelerin babalara oranla göre eş destek algısının daha düşük olduğu ve velilik doyumunun da zayıfladığı (Kahriman ve Bayat, 2008) söylenebilir.

Baş (2018), özel gereksinimli çocuğu olan ve normal gelişim düzeyine sahip çocuğu olan ebeveynlerin evlilik doyumunu incelediği araştırmasında; otizm, serebral palsi ve zihinsel engel tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerin evlilikten aldıkları doyum normal gelişim düzeyine çocuğa sahip ebeveynlere oranla daha düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu araştırma, nicel araştırma modelleri arasında yer almaktadır. Nicel araştırma modellerinden tarama modelinden faydalanarak hazırlanmıştır. Tarama modelleri, evrende ve evren ile ilgili genel bir yargıya varmak için evrenin tamamına veya alınan bir grubun, örnek veya örneklemin üzerinde yapılmakta olan bir tarama düzenlemesidir.

3.1.Araştırma Modeli

Bu araştırma özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin suçluluk utanç düzeylerinin, yılmazlık düzeylerin ve evlilik doyumlarını betimsel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırmanın betimsel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli uygun olduğu belirlenmiştir. İlişkisel tarama modellerinde, değişkenler arasındaki ilişki; korelasyon ve karşılaştırma türü olmak üzere iki şekilde incelenmektedir. Korelasyon türü ilişkisel taramada, değişkenlerin birlikte nasıl değiştiği, birlikte değişim varsa bunun nasıl olduğu saptanmaya çalışılmaktadır. Karşılaştırma türü ilişkisel tarama modelinde de en az iki değişken vardır ve bunlardan birine(bağımsız değişkene) göre gruplar oluşturularak, öteki değişkene(bağımlı değişkene) göre aralarında bir değişim olup olmadığına veya var ise ne yönde olduğunu incelenmektedir (Karasar, 2016).

3.2.Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2020/2021 yılı İstanbul ili Arnavutköy ilçesinin Özel Saydam Yıldızlar Özel Eğitim ve Rehabilitasyon, Özel Villalar Özel Eğitim ve Rehabilitasyon ve Özel Osmanlı Konakları Rehabilitasyon merkezlerine giden özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynler oluşturmaktadır. Araştırmaya gönüllü olarak katılan 235 anne, 87 baba toplam 322 ebeveyn katılmıştır. Ebeveynlerin demografik bilgileri Tablo 1 'de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı

		n	%
Cinsiyetiniz	Erkek	87	27.0
	Kadın	235	73.0
	Toplam	322	100.0
Yaş	24-29	104	32.3
	30-34	108	33.5
	35-39	75	23.3
	40 ve üzeri	35	10.9
	Toplam	322	100.0
Eğitim Düzeyiniz	Okur yazar	135	41.9
	İlkokul	90	28.0
	Ortaokul	73	22.7
	Lise	21	6.5
	Üniversite	3	0.9
	Toplam	322	100.0
Özel Gereksinimli Çocuk Sayısı	1	234	72.7
	2	64	19.9
	3	15	4.7
	4 ve üzeri	9	2.8
	Toplam	322	100.0
Özel Gereksinimli Çocuğunuzun Cinsiyeti	Kız	175	54.3
	Erkek	128	39.8
	Kız ve erkek	19	5.9
	Toplam	322	100.0
Özel Gereksinimli Çocuğun Yetersizlik Düzeyi	Hafif Düzey	147	45.7
	Orta Düzey	135	41.9
	Ağır Düzey	40	12.4
	Toplam	322	100.0

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan ebeveynlerin %73’ü anne, % 27’si babadır. Ebeveynlerin %32.3’ü 24-29 yaş arası, %33.5’i 30-34 yaş arası, %23.3’ü 35-39 yaş arası, %10.9’u 40 yaş ve üzeridir. Ebeveynlerin %41.9’u okur-yazar olmadığı, %28’i ilkokul, %22.7’si ortaokul, %6.5’i lise ve %0.9’u üniversite mezunudur. %38.5’inin gelir düzeyinin kötü olduğu, %55.9’unun orta, %5.6’sının ise gelir düzeyinin iyi olduğu belirlenmiştir. %72.7’sinin 1 tane, %19.9’unun 2 tane, %4.7’sinin 3 tane, %2.8’inin 4 ve üzeri sayıda özel gereksinimli çocuğu var, %54.3’ünün özel gereksinimli çocuğu kız, %39.8’inin özel gereksinimli çocuğu erkek, %5.9’unun özel gereksinimli çocuğu kız ve erkek, Özel Gereksinimli Çocuğun Yetersizlik Düzeyi %45.7’sinin hafif, %41.9’unun orta, %12.4’ünün ağır düzeydedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Yapılan araştırmada, ebeveynlerin demografik bilgileri araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu, Suçluluk- Utanç Ölçeği(SUTÖ), Aile Yılmazlık Ölçeği(AYÖ) ve Evlilik Yaşanı(Doyum) Ölçeği(EYÖ) ile değerlendirilmiştir. SUTÖ, AYÖ, EYÖ kullanım izinleri ekler kısmında yer almaktadır. Araştırma hakkında ebeveynleri bilgilendiren ve katılım onaylarını içeren Ebeveyn Bilgi ve Katılım Onay Formu (EK-A) ise Ek 'de yer almaktadır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Örneklem grubuna dahil olan ebeveynlerle ilgili bilgi alabilmek amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formunda kişilere yaşları, eğitim düzeyleri, çocuk sayısı, ekonomik durum ve cinsiyetleri gibi değişkenleri belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur. (EK-B)

3.3.2. Suçluluk- Utanç Ölçeği(SUTÖ)

Şahin ve Şahin (1992)'in geliştirmiş olduğu ve 24 maddeden oluşan ölçek 1-5 arasında (1 Hiç, 5 Çok rahatsız eder) paunlamaya sahip olup 5'li likert biçiminde seçeneklere göre puanlanır (Şahin ve Şahin, 1992). Ölçekten elde edilen puanların düzeyi 60 puana yaklaştıkça bireyin yaşamış olduğu suçluluk utanç düzeylerinin de yükseldiği söylenebilir. Suçluluk ve utanç ölçeğinin her bir alt ölçekten alınabilecek minimum puan 12 iken en yüksek puan ise 60'tır. Ölçekte iki ayrı boyut olup bunlar: suçluluk ve utanç düzeylerinden oluşmaktadır. Suçluluk ve utancın alt boyutunu oluşturan maddeler şunlardır: Suçluluk: 3,6,7,11,12,14,16,17,21,22,23,24; Utanç: 1,2,4,5,8,9,10,13,15,18,19,20. Şahin ve Şahin (1992) yapmış olduğu güvenilirlik çalışmasında iç tutarlılığın suçluluk boyutundan 0.81, utanç boyutundan ise 0.80 olarak saptanmıştır. Geçerlilik araştırmalarında suçluluk ve utanç ölçeklerinin birbirleriyle de korelasyonu .49(p<.001) olarak saptanmıştır (Savaşır ve Şahin, 1997). (EK-C)

3.2.3. Aile Yılmazlık Ölçeği (AYÖ)

Kaner ve Bayraklı (2010), tarafından geliştirilmiş olan Aile Yılmazlık Ölçeği(AYÖ) ebeveynlerin yılmazlık düzeylerini belirlemeye dayanan 37 maddeden

oluşmaktadır. Elde edilen çalışmalara sonucunda AYÖ'nden elde edilen alt boyutlar 4 alt ölçeklerden oluşmaktadır. Mücadelecilik-Meydan Okuma(MM): Yaşanılan zor ve güç durumlarla mücadele etme, karşılaşılan zorlukların üstesinden gelebilme, risk alabilme ve tüm olumsuz durumlara rağmen ayakta kalabilmeyle ilgili (1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 20, 23, 25) toplam 18 madde yer almaktadır. Öz Yetkinlik (ÖY): Bireyin yaşamını etkili bir biçimde idame etmesi için gerekli olan özellikleri ifade eden(22, 24, 28, 31, 33, 34, 35, 36, 37) toplamda 9 maddeden oluşmaktadır. Yaşama Bağlılık(YB): Bireyin yaşama bakış açısı ve yaşama olumlu katılımı ifade eden(6, 16, 17, 18, 19, 21, 26, 27) toplamda 8 maddeden oluşmaktadır. Kontrol (K): Bireyin yaşamını kontrol edebilmesini ifade eden(29, 30, 32) toplam 3 madde yer almaktadır. AYÖ 5'li likert tipi bir ölçek olup maddelerin puanlamaları; "Beni hiç tanımlamıyor"(1 puan), "Beni biraz tanımlıyor"(2 puan), "Beni orta düzeyde tanımlıyor"(3 puan), "Beni iyi tanımlıyor"(4 puan) ve "Beni çok iyi tanımlıyor"(5 puan) şeklinde puanlanmaktadır. Hem alt ölçeklerden hem de toplam ölçeklerden elde edilen puanları ile analizler yapılabilmektedir. Her bir alt ölçekten alınan toplam puanlarla değerlendirme yapmak mümkündür. Tüm maddeler olumlu yönde ifade edilmektedir. Ölçekten elde edilecek puanların düzeyinin yüksekliği yılmazlık düzeyinin olumlu olduğunu ifade etmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa ve iki yarı güvenirlik katsayıları sırasıyla 0.54-0.91 ve 0.53-0.87 arasındadır. Test-tekrar test güvenirlik değer aralığı ise 0.33-0.80 arasında değişmekte ve tümü anlamlıdır. AYÖ'nin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları mücadelecilik alt ölçeği için 0,91, öz yetkinlik için 0,87, yaşama bağlılık için 0,82 ve kendini kontrol için 0,54 olarak bulgulanmıştır. Toplamı için bulunan değer ise 0,94'dür. AYÖ'nün Spearman-Brown iki yarı güvenirlik katsayıları mücadelecilik alt ölçeği için 0,87, öz yetkinlik için 0,86, yaşama bağlılık için 0,83 ve kendini kontrol için 0,36 olarak saptanmıştır; toplamı için bulunan değer ise 0,85'dir. 51 Madde ayırt edicilik düzeyi Mücadelecilik-Meydan Okuma için 0.451-0.689, Öz-Yetkinlik için 0.468-0.697, Yaşama Bağlılık için 0.387-0.637 ve Kontrol için de 0.339-0.408 arasındadır. Bu değerler ölçeğin tümü için 0.697-0.339 arasında değişmektedir. (EK-Ç)

3.2.4.Evlilik Yaşamı (Doyumu) Ölçeği (EYÖ)

Evlilik Doyumu Ölçeği 2007 yılında Canel tarafından geliştirilmiş olup bireylerin evlilik doyumunu ölçmeyi amaçlamaktadır. Ölçeğin 5 alt boyutu bulunmaktadır. Bunlar:

1) Evlilik Uyumu: Bu alt boyut da ilişki mutluluğu, çatışma ve yakınlık olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır.

2) Öfke,

3) Eşin Ailesiyle İletişim

4) Ekonomik Anlayış

5) Ebeveynlik Anlayışı.

Ölçeğin puanlaması için öncelikle evlilik uyumunun alt boyutları olan ilişki mutluluğu, çatışma ve yakınlık puanları toplanır ve daha sonra evlilik uyumu, öfke, eşin ailesiyle iletişim, ekonomik anlayış ve ebeveynlik anlayışı puanlanıp toplanmaktadır. Ölçekte ters puanlı maddeler olduğundan bu maddelerin puanlarken çevrilmesi gerekmektedir. Testten yüksek puan almak yüksek evlilik doyumuna işaret etmekte, düşük puan almak da düşük evlilik doyumunu ifade etmektedir. Teste yapılan geçerlik ve güvenilirlik değerlendirmeleri sonucunda Cronbach alpha iç tutarlık değeri .96 olarak bulunmuştur. Elde edilen tüm bu bulgular, Evlilik Yaşam Ölçeği'nin evlilik ilişkisini değerlendirmeye yönelik çalışmalarda, bu ilişkiden elde edilen genel doyum düzeyini belli bir ölçüde saptayabilen bir ölçüt olarak kullanılabileceği inancını güçlendirir olduğu görünmektedir(Tezer, 1996). (EK-D).

3.3.Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanmasında İstanbul ili, Arnavutköy ilçesinin Millî Eğitim Bakanlığına Rehabilitasyon Merkezi öğrencilerinin ebeveynleri ile gerçekleştirilmiştir. Daha sonra rastlantısal olarak belirlenen ebeveynlere gidilerek araştırmanın amacı ve kullanılacak ölçekler hakkında bilgiler verilmiştir ve ölçekler ebeveynlere elden verilmiştir. Araştırmanın yapılmasına onay veren olan ebeveynler Bilgilendirme Onay Formu, Kişisel Bilgi Formu, Suçluluk- Utanç Ölçeği, Aile

Yılmazlık Ölçeği ve Evlilik Doyumu Ölçeği ebeveynlere ulaştırılarak doldurulması talep edilmiştir. Bu kapsamda araştırmacı ebeveynlere kendini tanıtarak, araştırmanın hiçbir kişisel bilgi istenmediği, araştırmanın gizli tutulacağı ve kişisel bir değerlendirme yapılmayacağını belirtmiştir. Daha sonra araştırmayla ilgili gerekli bilgi ve açıklamalar yapılmış, sorular cevaplanmış ve kendilerine iletilecek ölçme araçlarını yanıtlamaları istenmiştir. Oturum sırasında yapılan bilgilendirmeden sonra ölçekleri okumaları ve araştırmayı kabul etmeleri halinde onaylamaları istenmiş (EK-A), araştırmadan istedikleri zaman ayrılma hakları olduğu belirtilmiştir. Uygulama bittiğinde ebeveynlere katkılarından dolayı teşekkür edilmiştir.

3.4.Verilerin Çözümlemesi ve Analizi

Bu çalışmada araştırma grubunu özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler oluşturmuştur. Araştırmada demografik değişkenlerden cinsiyet, eğitim durumu, özel gereksinimli çocuk sayısı, özel gereksinim düzeyi gibi değişkenler oluşturmaktadır. Ölçekler EYÖ, AYÖ, ve SUTÖ'dan faydalanılmıştır. SPSS 25 programı kullanılarak analizler yapılmıştır. Normal dağılımı kontrol etmek için çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiş ve ölçekler ve alt boyutları -2 +2 değerleri arasında olduğu için normal dağılım gösterdiğine karar verilmiştir (George ve Mallery, 2010). Çarpıklık ve basıklık değerlerine ilişkin tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2 : Evlilik Yaşamı (Doyumu) Ölçeği, Aile Yılmazlık Ölçeği, Suçluluk ve Utanç Ölçeğine Ait Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

	Çarpıklık	Basıklık
Evlilik Yaşantıları Ölçeği	0.454	-0.480
Aile Yılmazlık Ölçeği	0.951	0.510
Mücadelecilik/Meydan Okuma	0.660	-0.574
Öz Yetkinlik	1.198	1.690
Yaşama Bağlılık	0.521	0.149
Kontrol	0.073	0.038
Suçluluk	-1.272	1.652
Utanç	-0.690	0.941

Normal dağılım sağladığında parametrik analizler tercih edilmektedir. Bu araştırmada Bağımsız Örneklemeler T-testi iki bağımsız grubu karşılaştırıp farkın anlamlılığını test etmek için kullanılmıştır. Pearson Korelasyon analizi ile ölçekler arasındaki ilişki incelenmiştir. Eğitim düzeyi, gelir düzeyi, özel gereksinimli çocuk sayısı, özel gereksinimli çocuğun yetersizlik düzeyi kategorik değişken, ölçeklerden alınan puanlar sürekli değişken olduğundan dolayı bu değişkenler arasındaki

korelasyonun hesaplanmasında Spearman Brown Sıra Farkları Korelasyonu ile hesaplanmıştır. Son olarak bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni yordamasını analiz etmek için Çoklu Doğrusal Regresyon analizi tercih edilmiştir. Çoklu Doğrusal Regresyon analizi Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3: Korelasyon Katsayısına İlişkin Sayısal Sınırlar

Korelasyon Katsayısı	Değerlendirme
0.00 – 0.30	Düşük düzeyde ilişki
0.31 – 0.70	Orta düzeyde ilişki
0.71 – 1.00	Yüksek düzeyde ilişki

Büyüköztürk, Ş. (2011). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum (14. Baskı). Ankara: Pegem Akademi

Tablo 3'te verilen sınırlara göre korelasyon bulguları mutlak değer olarak 0.00 ile 0.30 değerleri arasında ise düşük düzeyde ilişki, 0.31 ile 0.70 değerleri arasında ise orta düzeyde ilişki, 0.71 ile 1.00 değerleri arasında ise yüksek düzeyde ilişki olduğunu ifade etmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin suçluluk- utanç düzeyi, yılmazlık düzeyi ve evlilik doyumu arasındaki ilişkinin belirlenmesini amaçlayan araştırmanın bu bölümünde araştırmanın amacı ve alt amaçları doğrultusunda elde edilen bulgular yer almaktadır.

4.1.Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri ve Evlilik Doyumları Ebeveynin Anne ya da Baba Olma Durumlarına Göre Farklılaşmakta Mıdır?

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik doyumları, yılmazlık algıları ve suçluluk-utanç düzeyleri ebeveynin cinsiyetine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Bağımsız örneklem t-testi analiz sonuçları Tablo 4’da verilmiştir.

Tablo 4. Ebeveynlerin Anne ya da Baba Olma Durumlarına Göre Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri Ve Evlilik Doyumları Farklılığı Belirlemeye Yönelik Betimsel Analize İlişkin Bulgular

		<i>n</i>	\bar{X}	<i>Ss.</i>	<i>t</i>	<i>Sd.</i>	<i>p</i>
Evlilik Doyumu toplam	Baba	87	32.74	7.87	3.75	320	0.000*
	Anne	235	28.97	8.03			
AYÖ Toplam	Baba	87	109.05	19.50	2.83	320	0.005*
	Anne	235	101.94	20.24			
Mücadelecilik/Meydan Okuma	Baba	87	44.18	11.95	2.89	320	0.004*
	Anne	235	39.77	12.23			
Öz Yetkinlik	Baba	87	30.99	4.10	1.71	320	0.087
	Anne	235	30.03	4.58			
Yaşama Bağlılık	Baba	87	24.64	4.71	2.97	320	0.003*
	Anne	235	22.74	5.23			
Kontrol	Baba	87	9.23	1.85	-0.71	320	0.477
	Anne	235	9.39	1.79			
Suçluluk	Baba	87	46.30	7.94	-0.93	320	0.351
	Anne	235	47.23	7.90			
Utanç	Baba	87	35.26	7.12	-1.21	320	0.227
	Anne	235	36.58	9.18			

* $p < 0.05$ Kullanılan Test: Bağımsız Örneklem T-Testi

Tablo 4 incelendiğinde ebeveynlerin evlilik doyumlari, yılmazlık algilari, suçluluk utanç düzeyleri ve alt boyutlarından aldıkları puan ortalamaları onların anne ve ya baba olma durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik yapılan analizde evlilik doyumlari ($t(320)=3.75, p<0.05$), yılmazlık algilari ($t(320)=2.83, p<0.05$) ve alt boyutu olan Mücadelecilik/Meydan Okuma ($t(320)=2.89, p<0.05$) ve Yaşama Bağlılık alt boyutunda ($t(320)=2.97, p<0.05$) anne ya da baba olma durumları arasında anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar babaların annelere oranla daha yılmaz ve mücadeleci oldukları saptanmıştır.

4.2.Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri Ve Evlilik Doyumlari Ebeveynlerin Yaşlarına Göre Farklılaşmakta Mıdır?

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yılmazlık algıları ve suçluluk-utanç düzeyleri ve evlilik doyumlari ebeveynlerin yaşlarına göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) analiz sonuçları Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşları ile Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri Ve Evlilik Doyumlarını Belirlemeye Yönelik Analiz

		n	\bar{X}	Ss.	Var. K.	K.T	Sd.	K.O	F	p
Evlilik Doyumu Ölçeği	24-29	104	27.06	6.24	G.Arası	2754.20	3	918.07	15.71	0.000*
	30-34	108	29.55	7.57	G.İçi	18577.75	318	58.42		
	35-39	75	31.45	9.02	Toplam	21331.95	321			
	40 ve üzeri	35	36.91	8.44						
	Toplam	322	29.99	8.15						
Aile Yılmazlık Ölçeği	24-29	104	96.37	17.04	G.Arası	20628.05	3	6876.02	19.68	0.000*
	30-34	108	102.35	19.50	G.İçi	111111.38	318	349.41		
	35-39	75	107.17	19.54	Toplam	131739.43	321			
	40 ve üzeri	35	123.66	18.99						
	Toplam	322	103.86	20.26						
Mücadelecilik/Meydan Okuma	24-29	104	35.51	10.34	G.Arası	9694.25	3	3231.42	26.49	0.000*
	30-34	108	40.35	11.63	G.İçi	38789.31	318	121.98		
	35-39	75	43.20	11.38	Toplam	48483.55	321			
	40 ve üzeri	35	54.26	10.48						
	Toplam	322	40.96	12.29						
Öz Yetkinlik	24-29	104	29.38	3.64	G.Arası	373.69	3	124.56	6.56	0.000*
	30-34	108	29.71	4.39	G.İçi	6034.45	318	18.98		
	35-39	75	31.35	4.67	Toplam	6408.14	321			
	40 ve üzeri	35	32.49	5.39						
	Toplam	322	30.29	4.47						
Yaşama Bağlılık	24-29	104	22.17	5.07	G.Arası	546.69	3	182.23	7.25	0.000*
	30-34	108	23.06	5.25	G.İçi	7988.92	318	25.12		
	35-39	75	23.43	4.98	Toplam	8535.61	321			
	40 ve üzeri	35	26.71	4.02						
	Toplam	322	23.26	5.16						
Kontrol	24-29	104	9.30	1.58	G.Arası	29.02	3	9.67	3.02	0.030*
	30-34	108	9.22	1.94	G.İçi	1020.03	318	3.21		

	35-39	75	9.20	1.77	Toplam	1049.04	321			
	40 ve üzeri	35	10.20	1.95						
	Toplam	322	9.35	1.81						
Suçluluk	24-29	104	47.76	6.21	G.Arası	186.34	3	62.11	0.99	0.396
	30-34	108	46.64	7.73	G.İçi	19891.47	318	62.55		
	35-39	75	47.19	9.34	Toplam	20077.80	321			
	40 ve üzeri	35	45.23	9.50						
	Toplam	322	46.98	7.91						
Utancı	24-29	104	37.49	8.36	G.Arası	724.86	3	241.62	3.27	0.021*
	30-34	108	34.86	8.62	G.İçi	23471.59	318	73.81		
	35-39	75	37.60	8.18	Toplam	24196.45	321			
	40 ve üzeri	35	33.74	9.94						
	Toplam	322	36.23	8.68						

Tablo 5’de görüldüğü üzere ebeveynlerin evlilik doyumlari, yılmazlık algıları, suçluluk utanç düzeyleri ve alt boyutlarından aldıkları puan ortalamaları onların yaşlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik yapılan analizde; Evlilik Doyumu Ölçeği ($F(3.318)=15.71, p<0.05$) ve Aile Yılmazlık Ölçeği ($F(3.318)=19.68, p<0.05$) ile alt boyutları olan Mücadele/Meydan Okuma ($F(3.318)=26.49, p<0.05$), Öz Yetkinlik($F(3.318)=6.56, p<0.05$), Yaşam Bağlılık($F(3.318)=7.25, p<0.05$) ve Kontrol($F(3.318)=3.02, p<0.05$) ve Utancı alt boyutu($F(3.318)=3.27, p<0.05$) aldıkları ortalama puanların yaş değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir. Bu bağlamda ebeveynlerin yaşlarının artması ile evlilik doyumlarının arttığı sonucuna ulaşılmış, aynı zamanda daha yılmaz alt boyutları olan mücadelecilik, öz yetkinlik, sahip yaşama bağlılık boyutlarından yüksek puan aldıkları saptanmıştır. Bunun yanı sıra ebeveynlerin yaşlarının artışı ile suçluluk hissetmezken, özel gereksinimli çocuğa sahip olmalarından dolayı utanç duydukları saptanmıştır.

4.3. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri ve Evlilik Doyumları Onların Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşmakta Mıdır?

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yılmazlık algıları, suçluluk-utanç düzeyleri ve evlilik doyumları ebeveynin eğitim durumu göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi(ANOVA) analiz sonuçları Tablo 6’de verilmiştir.

Tablo 6. Ebeveynlerin Eğitim Durumları ile Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri Ve Evlilik Doyumları Arasındaki Farklılığı Belirlemeye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		n	\bar{X}	Ss.	Var. K.	K.T	Sd.	K.O	F	p
Evlilik Doyumu Ölçeği	Okur yazar	135	27.70	7.48	G.Arası	1536.94	4	384.24	6.15	0.000*
	İlkokul	90	30.64	7.59	G.İçi	19795.01	317	62.44		
	Ortaokul	62	31.61	7.76	Toplam	21331.95	321			
	Lise	23	34.13	9.27						
	Üniversite	12	34.42	12.12						
	Toplam	322	29.99	8.15						
Aile Yılmazlık Ölçeği	Okur yazar	135	95.58	15.88	G.Arası	19071.32	4	4767.83	13.41	0.000*
	İlkokul	90	107.42	17.66	G.İçi	112668.11	317	355.42		
	Ortaokul	62	110.55	23.83	Toplam	131739.43	321			
	Lise	23	109.70	19.45						
	Üniversite	12	124.50	27.21						
	Toplam	322	103.86	20.26						
Mücadelecilik/ Meydan Okuma	Okur yazar	135	36.23	10.83	G.Arası	5967.97	4	1491.99	11.12	0.000*
	İlkokul	90	43.00	10.79	G.İçi	42515.58	317	134.12		
	Ortaokul	62	44.77	14.15	Toplam	48483.55	321			
	Lise	23	45.13	8.25						
	Üniversite	12	51.25	15.75						
	Toplam	322	40.96	12.29						
Öz Yetkinlik	Okur yazar	135	29.14	3.09	G.Arası	772.12	4	193.03	10.86	0.000*
	İlkokul	90	30.18	4.06	G.İçi	5636.02	317	17.78		
	Ortaokul	62	31.66	5.02	Toplam	6408.14	321			
	Lise	23	30.48	6.82						
	Üniversite	12	36.58	5.42						
	Toplam	322	30.29	4.47						
Yaşama Bağlılık	Okur yazar	135	21.19	3.23	G.Arası	1120.76	4	280.19	11.98	0.000*
	İlkokul	90	24.24	5.45	G.İçi	7414.84	317	23.39		
	Ortaokul	62	24.55	6.19	Toplam	8535.61	321			
	Lise	23	26.04	5.36						
	Üniversite	12	27.08	6.10						
	Toplam	322	23.26	5.16						
Kontrol	Okur yazar	135	9.01	1.54	G.Arası	95.96	4	23.99	7.98	0.000*
	İlkokul	90	10.00	1.37	G.İçi	953.09	317	3.01		
	Ortaokul	62	9.56	2.14	Toplam	1049.04	321			
	Lise	23	8.04	2.38						
	Üniversite	12	9.58	2.47						
	Toplam	322	9.35	1.81						
Suçluluk	Okur yazar	135	48.87	5.60	G.Arası	1993.79	4	498.45	8.74	0.000*
	İlkokul	90	48.17	5.73	G.İçi	18084.01	317	57.05		
	Ortaokul	62	43.31	9.11	Toplam	20077.80	321			
	Lise	23	42.61	12.40						
	Üniversite	12	44.00	15.12						
	Toplam	322	46.98	7.91						
Utanc	Okur yazar	135	39.61	6.65	G.Arası	3887.24	4	971.81	15.17	0.000*
	İlkokul	90	35.84	7.78	G.İçi	20309.21	317	64.07		
	Ortaokul	62	32.50	9.93	Toplam	24196.45	321			
	Lise	23	33.22	9.47						
	Üniversite	12	26.00	9.59						
	Toplam	322	36.23	8.68						

* $p < 0.05$ Kullanılan Test: Bağımsız Örnekler T-Testi

Tablo 6 incelendiğinde ebeveynlerin evlilik doyumları, yılmazlık algıları, suçluluk utanç düzeyleri ve alt boyutlarından aldıkları puan ortalamaları onların eğitim durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik yapılan analizde, Evlilik Doyumu Ölçeğinden ($F(4,317)=6.15, p < 0.05$) aldıkları ortalama puanların eğitim

durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı ve Levene's testi sonucuna göre grupların homojen dağıldığı bulunmuştur ($p>0.05$).

Aile Yılmazlık Ölçeğinden ($F(4.317)=13.41$, $p<0.05$) aldıkları ortalama puanların eğitim durumu değişkenine göre farklılık gösterdiği, ve Levene's testi sonucuna göre grupların homojen dağılmadıkları belirlenmiştir ($p<0.05$). Aynı zamanda AYÖ alt boyutu olan Mücadelecilik/ Meydan Okumadan ($F(4.317)=11.12$, $p<0.05$), Yaşama Bağlılık ($F(4.317)=11.98$, $p<0.05$), Kontrol ($F(4.317)=7.98$, $p<0.05$), alt boyutunda homojen dağılmadığı, Öz Yetkinlik ($F(4.317)=10.56$, $p<0.05$) homojen dağıldıkları ve eğitim durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir.

Ebeveynlerin Suçluluk ($F(4.317)=8.74$, $p<0.05$) ve Utanç boyutundan ($F(4.317)=15.17$, $p<0.05$) aldıkları ortalama puanların eğitim durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı ve homojen dağılmadığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda Tamhane karşılaştırma testi sonucuna göre ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça evlilik doyumlarının, yılmazlık algılarının ve alt boyutlarının arttığı aynı zamanda suçluluk utanç düzeylerinin ise azaldığı bulgulanmıştır.

4.4. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri ve Evlilik Doyumları Özel Gereksinimli Çocuğun Cinsiyeti Göre Farklılaşmakta Mıdır?

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yılmazlık algıları, suçluluk-utanç düzeyleri ve evlilik doyumları özel gereksinimli çocuğun cinsiyeti göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi(ANOVA) analiz sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Özel Gereksinimli Çocuğun Cinsiyeti Değişkenine Göre Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri ve Evlilik Doyumları Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

			n	\bar{X}	Ss.	Var. K.	K.T	Sd.	K.O	F	p
Evlilik Ölçeği	Yaşantıları	Kız	175	29.12	8.21	G.Arası	382.30	2	191.15	2.91	0.056
		Erkek	128	31.33	7.67	G.İçi	20949.65	319	65.67		
		Kız ve erkek	19	28.95	9.85	Toplam	21331.95	321			
		Toplam	322	29.99	8.15						
Aile Yılmazlık Ölçeği		Kız	175	105.63	21.02	G.Arası	1205.22	2	602.61	1.47	0.231
		Erkek	128	101.80	18.86	G.İçi	130534.21	319	409.20		

	Kız ve erkek	19	101.42	21.74	Toplam	131739.43	321			
	Toplam	322	103.86	20.26						
Mücadelecilik/ Meydan Okuma	Kız	175	41.88	12.79	G.Arası	326.85	2	163.43	1.08	0.340
	Erkek	128	39.80	11.38	G.İçi	48156.70	319	150.96		
	Kız ve erkek	19	40.32	13.43	Toplam	48483.55	321			
	Toplam	322	40.96	12.29						
Öz Yetkinlik	Kız	175	30.47	4.63	G.Arası	12.40	2	6.20	0.31	0.734
	Erkek	128	30.08	4.09	G.İçi	6395.74	319	20.05		
	Kız ve erkek	19	30.05	5.47	Toplam	6408.14	321			
	Toplam	322	30.29	4.47						
Yaşama Bağlılık	Kız	175	23.89	5.20	G.Arası	151.16	2	75.58	2.88	0.058
	Erkek	128	22.51	5.01	G.İçi	8384.44	319	26.28		
	Kız ve erkek	19	22.53	5.22	Toplam	8535.61	321			
	Toplam	322	23.26	5.16						
Kontrol	Kız	175	9.39	1.88	G.Arası	13.64	2	6.82	2.10	0.124
	Erkek	128	9.41	1.68	G.İçi	1035.41	319	3.25		
	Kız ve erkek	19	8.53	1.84	Toplam	1049.04	321			
	Toplam	322	9.35	1.81						
Suçluluk	Kız	175	46.13	8.65	G.Arası	291.16	2	145.58	2.35	0.097
	Erkek	128	47.84	6.78	G.İçi	19786.64	319	62.03		
	Kız ve erkek	19	48.89	7.15	Toplam	20077.80	321			
	Toplam	322	46.98	7.91						
Utanç	Kız	175	35.60	8.83	G.Arası	199.71	2	99.86	1.33	0.267
	Erkek	128	36.75	8.32	G.İçi	23996.74	319	75.22		
	Kız ve erkek	19	38.47	9.50	Toplam	24196.45	321			
	Toplam	322	36.23	8.68						

* $p < 0.05$ Kullanılan Test: Bağımsız Örneklem T-Testi

Tablo 7 incelendiğinde ebeveynlerin sahip oldukları çocukların cinsiyetine göre Evlilik Yaşantıları Ölçeği, Aile Yılmazlık Ölçeği, Suçluluk Utanç ve alt boyutları arasında herhangi bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($p > 0.05$). Bu bağlamda özel gereksinimli çocuğun cinsiyetinin ebeveynlerin evlilik doyumlarını, yılmazlık algılarını, suçluluk utanç düzeylerini etkilemediği bulgulanmıştır.

4.5. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri ve Evlilik Doyumları Özel Gereksinimli Çocuk Sayısına Göre Farklılaşmakta Mıdır?

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yılmazlık algıları, suçluluk-utanç düzeyleri ve evlilik doyumları ebeveynin özel gereksinimli çocuk sayısına göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) analiz sonuçları Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Özel Gereksinimli Çocuk Sayısına Göre Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri ve Evlilik Doyumları Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

		n	\bar{X}	Ss.	Var. K.	K.T	Sd.	K.O	F	p
EVLİLİK DOYUMU Ölçeği	1	234	30,80	8,20	G.Arası	705,97	3	235,32	3,63	0,013*
	2	64	27,86	7,06	G.İçi	20625,98	318	64,86		
	3	15	25,87	7,46	Toplam	21331,95	321			
	4 ve üzeri	9	30,78	11,38						
	Toplam	322	29,99	8,15						
Aile Yılmazlık Ölçeği	1	234	105,38	21,20	G.Arası	3832,63	3	1277,54	3,18	0,024*
	2	64	102,47	16,86	G.İçi	127906,80	318	402,22		
	3	15	90,47	13,95	Toplam	131739,43	321			
	4 ve üzeri	9	96,56	17,79						
	Toplam	322	103,86	20,26						
Mücadelecilik/Meydan Okuma	1	234	41,71	12,45	G.Arası	1287,33	3	429,11	2,89	0,036*
	2	64	40,69	11,71	G.İçi	47196,23	318	148,42		
	3	15	32,60	9,01	Toplam	48483,55	321			
	4 ve üzeri	9	37,56	12,89						
	Toplam	322	40,96	12,29						
Öz Yetkinlik	1	234	30,60	4,67	G.Arası	96,32	3	32,11	1,62	0,185
	2	64	29,70	4,20	G.İçi	6311,82	318	19,85		
	3	15	28,67	2,74	Toplam	6408,14	321			
	4 ve üzeri	9	29,11	1,54						
	Toplam	322	30,29	4,47						
Yaşama Bağlılık	1	234	23,55	5,56	G.Arası	153,28	3	51,09	1,94	0,123
	2	64	23,08	3,78	G.İçi	8382,33	318	26,36		
	3	15	20,87	3,31	Toplam	8535,61	321			
	4 ve üzeri	9	21,00	3,94						
	Toplam	322	23,26	5,16						
Kontrol	1	234	9,53	1,77	G.Arası	32,48	3	10,83	3,39	0,018*
	2	64	9,00	1,71	G.İçi	1016,57	318	3,20		
	3	15	8,33	2,23	Toplam	1049,04	321			
	4 ve üzeri	9	8,89	2,03						
	Toplam	322	9,35	1,81						
Suçluluk	1	234	46,16	8,37	G.Arası	1112,67	3	370,89	6,22	0,000*
	2	64	47,70	5,66	G.İçi	18965,13	318	59,64		
	3	15	51,87	5,41	Toplam	20077,80	321			
	4 ve üzeri	9	54,89	5,30						
	Toplam	322	46,98	7,91						
Utanç	1	234	35,57	9,02	G.Arası	1867,23	3	622,41	8,86	0,000*
	2	64	35,55	6,16	G.İçi	22329,22	318	70,22		
	3	15	42,80	7,25	Toplam	24196,45	321			
	4 ve üzeri	9	47,22	5,76						
	Toplam	322	36,23	8,68						

* $p < 0.05$ Kullanılan Test: Bağımsız Örnekler T-Testi

Tablo 8 incelendiğinde ebeveynlerin evlilik doyumları, yılmazlık algıları, suçluluk utanç düzeyleri ve alt boyutlarından aldıkları puan ortalamaları onların çocuk Sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik yapılan analizde, Evlilik Doyumu Ölçeği ($F(3.318)=3.63$, $p < 0.05$) Aile Yılmazlık Ölçeği ($F(3.318)=3.18$, $p < 0.05$) ve alt boyutları olan Mücadelecilik/Meydan Okuma ($F(3.318)=2.89$, $p < 0.05$) ve Kontrol alt boyutu ($F(3.318)=2.89$, $p < 0.05$), Suçluluk ($F(3.318)=6.22$, $p < 0.05$) ve Utanç ($F(3.318)=2.89$, $p < 0.05$) düzeylerinde çocuk sayısı değişkeninin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir. Bu bağlamda ebeveynlerin çocuk sayı azaldıkça onların evlilik doyumlarının, yılmazlık algılarının

mücadelecilik meydan okuma ile kontrol düzeylerinin arttığı, suçluluk ve utanç düzeylerinin azaldığı bulgulanmıştır. Bunun yanı sıra ebeveynlerin Öz Yetkinlik, Yaşama Bağlılık boyutları özel gereksinimli çocuk sayısı değişkenine göre istatistiksel olarak farklılaşmamıştır.

4.6.Ebeveynlerin Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri ve Evlilik Doyumları Onların Özel Gereksinimli Çocuğun Yetersizlik Düzeyi Göre Farklılaşmakta Mıdır?

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik doyumları, yılmazlık algıları ve suçluluk-utanç düzeyleri ebeveynin özel gereksinimli çocuğun yetersizlik düzeyi göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi(ANOVA) analiz sonuçları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Ebeveynlerin Sahip Oldukları Özel Gereksinimli Çocuğun Yetersizlik Düzeyi Evlilik Doyumları, Yılmazlık Algıları ve Suçluluk-Utanç Düzeyleri Arasındaki Farklılığı Belirlemeye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		n	\bar{X}	Ss.	Var. K.	K.T	Sd.	K.O	F	p
Evlilik Doyumu Ölçeği	Hafif Düzey	14	32.10	7.91	G.Arası	1211.11	2	605.5	9.60	0.000
	Orta Düzey	7						5		*
	Ağır Düzey	13	28.27	7.76	G.İçi	20120.8	319	63.07		
	Toplam	5				4				
	Toplam	40	28.03	8.66	Toplam	21331.9	321	5		
		32	29.99	8.15						
		2								
Aile Yılmazlık Ölçeği	Hafif Düzey	14	105.2	21.51	G.Arası	1461.70	2	730.8	1.79	0.169
	Orta Düzey	7	9					5		
	Ağır Düzey	13	103.8	18.72	G.İçi	130277.	319	408.3		
	Toplam	5	9			73		9		
	Toplam	40	98.48	20.11	Toplam	131739.	321	43		
		32	103.8	20.26						
		2	6							
Mücadelecilik/Meydan Okuma	Hafif Düzey	14	41.15	11.92	G.Arası	731.14	2	365.5	2.44	0.089
	Orta Düzey	7						7		
	Ağır Düzey	13	41.91	12.42	G.İçi	47752.4	319	149.6		
	Toplam	5				2		9		
	Toplam	40	37.08	12.76	Toplam	48483.5	321	5		
		32	40.96	12.29						
		2								
Öz Yetkinlik	Hafif Düzey	14	30.84	5.07	G.Arası	81.97	2	40.98	2.07	0.128
	Orta Düzey	7								
	Ağır Düzey	13	29.79	3.98	G.İçi	6326.17	319	19.83		
	Toplam	5								
		40	29.95	3.38	Toplam	6408.14	321			

	Düzye	Toplam	32	30.29	4.47						
Yaşama Bağlılık	Hafif	14	23.65	5.68	G.Arası	51.66	2	25.83	0.97	0.380	
	Düzye	7									
	Orta	13	23.05	4.53	G.İçi	8483.94	319	26.60			
	Düzye	5									
	Ağır	40	22.50	5.11	Toplam	8535.61	321				
	Düzye	32	23.26	5.16							
	Toplam	2									
Kontrol	Hafif	14	9.65	1.86	G.Arası	26.24	2	13.12	4.09	0.018	
	Düzye	7								*	
	Orta	13	9.13	1.77	G.İçi	1022.81	319	3.21			
	Düzye	5									
	Ağır	40	8.95	1.58	Toplam	1049.04	321				
	Düzye	32	9.35	1.81							
	Toplam	2									
Suçluluk	Hafif	14	45.02	9.36	G.Arası	1091.54	2	545.7	9.17	0.000	
	Düzye	7						7		*	
	Orta	13	48.30	5.62	G.İçi	18986.2	319	59.52			
	Düzye	5				6					
	Ağır	40	49.68	7.09	Toplam	20077.8	321	0			
	Düzye	32	46.98	7.91							
	Toplam	2									
Utancı	Hafif	14	33.47	8.26	G.Arası	2606.50	2	1303.	19.26	0.000	
	Düzye	7						25		*	
	Orta	13	37.58	7.82	G.İçi	21589.9	319	67.68			
	Düzye	5				5					
	Ağır	40	41.80	9.38	Toplam	24196.4	321	5			
	Düzye	32	36.23	8.68							
	Toplam	2									

* $p < 0.05$ Kullanılan Test: Bağımsız Örneklemeler T-Testi

Tablo 9 incelendiğinde ebeveynlerin evlilik doyumlari ($F(2.319)=9.60$, $p < 0.05$) ile Yılmazlık düzeyi alt boyutu olan Kontrol ($F(2.319)=4.09$, $p < 0.05$) algılarında, Suçluluk ($F(2.319)=9.17$, $p < 0.05$) ve Utancı ($F(2.319)=19.26$, $p < 0.05$) düzeylerinde özel gereksinimli çocuğun yetersizlik düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir ($p > 0.05$). Bu bağlamda ebeveynlerin hafif düzeyde yetersizliği olan çocuklara sahip olmaları onların evlilik doyumlari ile yılmazlık algılarının alt boyutu olan kontrol düzeyini arttırdığını bunun yanı sıra orta ve ağır düzeyde çocuğa sahip olan ebeveynlerin ise suçluluk ve utanç düzeylerinin arttığı bulgulanmıştır.

4.7. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri ve Evlilik Doyumları Arasında Anlamlı Bir İlişki Var Mıdır?

Ebeveynlerin evlilik doyumları ve yılmazlık algıları arasındaki ilişkiyi test etmek için yapılan Pearson Korelasyon Analizi sonucunda Tablo 10’de verilmiştir

Tablo 10. Ebeveynlerin Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri Ve Evlilik Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Ait Bulgular

	1	2	3	4	5	6	7	8
1-Evlilik Doyumu Ölçeği	1							
2-Aile Yılmazlık Ölçeği	.422**	1						
3-Mücadelecilik/Meydan Okuma	.402**	.952**	1					
4-Öz Yetkinlik	.300**	.748**	.564**	1				
5-Yaşama Bağlılık	.390**	.874**	.764**	.622**	1			
6-Kontrol	.144**	.391**	.301**	.300**	.208**	1		
7-Suçluluk	-.338**	-.340**	-.360**	-.186**	-.312**	-0.006	1	
8-Utanç	-.413**	-.381**	-.382**	-.277**	-.281**	-.189**	.380**	1

** $p < 0.01$ * $p < 0.05$ Kullanılan test: Pearson Korelasyon Testi

Tablo 10 incelendiğinde ebeveynlerin Yılmazlık Algıları, Suçluluk-Utanç Düzeyleri ve Evlilik Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelendiğinde Yılmazlık Ölçeği ile Evlilik Doyumu Ölçeği ($r=.422$, $p < 0.01$), Mücadelecilik/Meydan Okuma ile Evlilik Doyumu Ölçeği ($r=.402$, $p < 0.01$), Öz Yetkinlik ile Evlilik Doyumu Ölçeği ($r=.300$, $p < 0.01$), Yaşama Bağlılık ile Evlilik Doyumu Ölçeği ($r=.390$, $p < 0.01$) puanları arasında orta seviyede ve pozitif ilişki olduğu ancak Kontrol ile Evlilik Doyumu Ölçeği ($r=.144$, $p < 0.01$) puanları arasında zayıf seviyede ve pozitif ilişki olduğu belirlenmiştir.

Suçluluk ile Evlilik Doyumu Ölçeği ($r=-.338$, $p < 0.01$) ve Utanç ile Evlilik Doyumu Ölçeği ($r=-.413$, $p < 0.01$) puanları arasında orta seviyede ve negatif ilişki belirlenmiştir.

Yılmazlık Ölçeği ile Suçluluk ($r=-.340, p<0.01$) ile Utanç ($r=-.381, p<0.01$) puanları arasında orta seviyede ve negatif ilişki olduğu, alt boyutları olan Mücadelecilik/Meydan Okuma ile Suçluluk ($r=-.360, p<0.01$), Mücadelecilik/Meydan Okuma ile Utanç ($r=-.382, p<0.01$), Öz Yetkinlik ile Suçluluk ($r=-.186, p<0.01$), Öz Yetkinlik ile Utanç ($r=-.277, p<0.01$), Yaşama Bağlılık ile Suçluluk ($r=-.312, p<0.01$), Yaşama Bağlılık ile Utanç ($r=-.281, p<0.01$), Kontrol ile Utanç ($r=-.189, p<0.01$) puanları arasında zayıf seviyede ve negatif ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda ebeveynlerin evlilik doyumları arttıkça yılmaz oldukları yılmazlık düzeyleri arttıkça da evlilik doyumlarının arttığı bulunmuştur.

4.8. Ebeveynlerin Suçluluk-Utanç Düzeyleri ve Yılmazlık Algıları, Evlilik Doyumlarını Yordamakta Mıdır?

Ebeveynlerin suçluluk ve utanç düzeyleri ve yılmazlık algıları, evlilik doyumları ne şekilde yordadığını ortaya koymaya yönelik yapılan çoklu regresyon analizi sonucunda Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. Suçluluk ve Utanç Ölçeğinin ve Aile Yılmazlık Ölçeğinin Evlilik Yaşantıları Ölçeğini Yordamasına Ait Bulgular

	<i>B</i>	<i>SH</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>
(Sabit)	34.22	4.17		8.21	0.000*
Aile Yılmazlık Ölçeği	0.11	0.02	0.28	5.18	0.000*
Suçluluk	-0.15	0.05	-0.15	-2.81	0.005*
Utanç	-0.24	0.05	-0.25	-4.63	0.000*
<i>R</i> =.52 <i>R</i> ² =.27					
<i>F</i> =39.25 <i>p</i> =0.000					

* $p<0.05$ Kullanılan test: Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi

Tablo 11 incelendiğinde Suçluluk ve Utanç düzeyinin üzerinde etkisi olduğu düşünülen, yılmazlık algıları ile evlilik doyumları değişkenlerinin suçluluk ve utanç düzeyini ne şekilde yordadığını ortaya koymaya yönelik yapılan çoklu regresyon analizi sonucunda; $R^2=.27, p<0.05$). Modelde olan bağımsız değişkenler evlilik yaşantıları değişkenindeki toplam varyansın %27’sini açıklamaktadır. Betaya göre görece etki sırası utanç aile yılmazlık ölçeği ($\beta=.28$), ($\beta=-.25$), suçluluk ($\beta=-.15$) şeklindedir. Utanç ve suçluluk bağımsız değişkeninin etkisi negatiftir, aile yılmazlık ölçeğinin etkisi pozitiftir. Yapılan regresyon analizi sonucunda evlilik yaşantıları

bağımlı değişkenini en çok açıklayan bağımsız değişkenin aile yılmazlık ölçeği olduğu bulgulanmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin algıladıkları yılmazlık düzeyi, duydukları suçluluk- utanç ve buna bağlı olarak evlilik doyumunun düzeyi arasındaki ilişkiye dair bulgular ilgili alan yazın ışığında tartışılmıştır.

Araştırma grubunun Evlilik Doyum Ölçeği ve Aile Yılmazlık boyutunun Mücadelecilik/Meydan Okuma ile Yaşama Bağlılık alt boyutlarında anne baba durumlarına göre anlamlı bir farklılık saptanırken, Öz Yetkinlik, Kontrol alt boyutları ile Suçluluk- Utanç boyutu anne baba değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir (Tablo 4). Diğer bir deyişle bu bulgularla babaların evlilikten daha fazla doyum aldığı, daha mücadeleci ve yaşama bağlı oldukları ileri sürülebilir. Kadı (2016) özel gereksinimli çocuğa sahip babalarının annelere oranla Yılmazlık düzeyinin Mücadelecilik alt boyutunda daha yüksek olduğu sonucuna ulaşırken, Kaner, Bayraklı ve Güzeller (2011) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da özel gereksinimli çocuğa sahip olan annelerin yılmazlık düzeyi ise daha düşük çıkmıştır. Dalkılıç ve Güloğlu'nun (2017) özel gereksinimli çocukların ebeveynleri ile yaptığı çalışma bulgularına göre babaların evlilikten aldıkları doyumun annelere göre anlamlı düzeyde daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular doğrultusunda denilebilir ki çocuğun bakımını sağlamak toplumumuzda annelere, babalara oranla daha çok yüklenen sorumluluklardan biridir. Babaların ev içerisinde bir sorunun varlığında probleme çözüm üretmek yerine evden uzaklaşması ve probemi yok sayması, annenin de destekten mahrum kalması ve çevre tarafından sorun çözme konusunda yeterliliği sınanarak üzerlerinde sosyal baskı yaratılabilmektedir (Alpan, 2013). Özel gereksinimli çocukların bakım ve yetiştirilmesinin zor olması ve zaman alması, çoğu zaman annelerin iş hayatından kopmasına neden olmaktadır. Bu durum özel gereksinimli çocuğa sahip olan annelerin evlilik doyumunun azalmasına neden olabilir. Genel ifadeyle babalar evin daha çok maddi yükünü çekerken, anneler daha çok bakım işlerini üstlenmektedir (Tuğrul, 2019). Bu ve benzeri sorumluluk doğrultusunda annenin özel gereksinimli çocukla daha çok temaslı olması annenin yılmazlık düzeyini ve evlilik doyumunu

olumsuz etkilemiş olabilir. Aysever ve Demirok (2019), Aysever (2017) ise Mücadelecilik-Meydan Okuma alt ölçeğinden elde edilen sonuçlarda ise annelerin babalara oranla daha mücadeleci olduklarını saptamıştır. Aile yılmazlık boyutunda ebeveynlerin anne ya da baba olmalarına göre anlamlı bir şekilde fark göstermediği sonucuna ulaşan araştırmalar da mevcuttur (Plumb, 2011; Kaner, Bayraklı ve Güzeller, 2011; Bitsika, Sharpley ve Bell, 2013; Turan, 2017).

Yaşla ilgili bulgular incelendiğinde, yaş büyüdükçe ebeveynlerin yılmazlık algılarında artış, suçluluk- utanç düzeyinde düşüş ve bunlara bağlı diğer bir değişken olan evlilik doyumunun arttığı söylenebilir (Tablo 5). Kaner (2007) yaptığı çalışmada yılmazlık düzeyinin yaşla beraber arttığını saptamıştır. Lloyd ve Hastings (2009) de yaşla beraber yılmazlık düzeyinin anlamlı biçimde arttığını, Aysever ve Demirok (2019) ise ölçeğin Kendini Kontrol alt boyutunda, Kaner, Bayraklı ve Güzeller (2011) Öz-yetkinlik ve Yaşama Bağlılık alt boyutlarında ebeveynlerden yaşı daha genç olan ebeveynlerin kendilerini daha yılmaz algıladıkları sonucuna ulaşmışlardır. Lee, Shen ve Tran (2009) ise bulgularımızdan farklı olarak genç yaştaki ebeveynlerin diğer ebeveynlere kıyasla kendilerini daha yılmaz olarak gördüklerini bildirirken, buna karşın alan yazında yılmazlık düzeyinin yaşa bağlı olarak herhangi anlamlı bir ilişkisinin olmadığı sonucuna ulaşan araştırmalar da alan yazında bulunmaktadır (Kadı, 2016; Turan, 2017).

Literatürde suçluluk-utanç ve yaş arasındaki ilişkiyi spesifik olarak incelen çok az çalışma bulunmakta ve bizim çalışmamıza göre özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşı büyüdükçe suçluluk-utanç düzeyinde azalma olduğu görülmektedir. Kouart (2011) ve Alp'e (2019) göre de yapmış oldukları çalışmalarda yaş büyüdükçe suçluluk- utanç düzeyinde azalma olduğu gösterilmiştir. Bunun olası nedenlerinden bir tanesi şok ve pazarlık evresinden sonra kabulleniş için gerekli olan zamanın geçmiş olmasına bağlı olarak azaldığı ileri sürülebilir. Bu da bizim çalışma bulgularımız ile tutarlıdır. Bulgularımızdan farklı olarak araştırmalarında katılımcılar yaş aldıkça, duygularını daha yoğun yaşanmasına bağlı olarak suçluluk ve utanç düzeyinin de arttığı söylerken, Karaçengel (2007) ve Göçtü (2014) annenin yaşının değişmesinin suçluluk-utanç puanlarını etkilemediğini, Bek, Gülveren ve Şen (2012)

de özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin suçluluk ve utanç puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulgusuna ulaşmıştır.

Araştırmamızda, özel gereksinimli çocuğu sahip ebeveynlerin evlilik doyumu ile yaşları arasında anlamlı bir fark görülmüş olup, evlilik doyum ölçeğinden 40 yaş ve üzeri olan grup 35-39 yaş arası ve 24-29 yaş arası olan gruptan daha fazla puan aldıkları ileri sürülebilir (Tablo 12). Bu bulgular da yaşla beraber durumun kabullenilmesini ve evlilikten alınan doyuma daha fazla odaklanıldığı çıkarımını desteklemektedir. Bulgularımızdan farklı bir sonuç bulan Baş (2018), özel gereksinimi olan çocuklu ebeveynlerde evlilikten alınan doyum ile onların yaşları arasında anlamlı bir fark bulunmuş olup, 20-30'lu yaşlar aralığındaki ebeveynlerin 41 ve üzeri yaştaki ebeveynlere oranla evlilikten daha çok doyum aldıkları görülmüştür. Güler (2010) de özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin evlilik doyumlarını yaş değişkenine göre incelediğinde genç olan ebeveynlerin daha fazla doyum sağladıkları sonucuna ulaşmışlardır. Özel gereksinimli bir çocuğa sahip ebeveynin aile işlevleri üzerinde etkili olması (Cuzzocrea, Larcana ve Westh, 2013), başta ebeveynler olmak üzere ailenin diğer tüm üyelerini ve ailenin işleyişini etkilemesi (Kilic, Gencdoğan, Bağ ve Arıcan 2013) ve diğer yandan çocuğun gereksiniminin çoğu zaman yaşam boyunca devam edebiliyor olması (Hartly, Dawalt ve Sch, 2017) evlilik doyumunu olumsuz etkileyebilmektedir. Ancak alan yazında yaş ve evlilik doyumu arasında bir ilişkinin olmadığını belirten çalışmalar da vardır (Güven, 2005; Çınar, 2008; Tekin, 2017).

Diğer bir bulgumuz olan yılmazlık ve eğitim düzeyi arasındaki ilişki incelendiğinde eğitim düzeyi arttıkça ebeveynlerin yılmazlık algılarında artış saptanmıştır (Tablo 12). Kumaş ve Sümer (2019) de özel gereksinimli çocuğa sahip annelerle yaptıkları araştırmada öz-yetkinlikte üniversite mezunu anneler, ilkokul mezunu olan annelerden daha yetkin çıkmıştır. Aysever ve Demirok (2019) da yaptıkları çalışmada bulgularımızla paralel olarak AYÖ'nün tüm alt boyutlarında eğitim durumu yüksek lisans ve lisans düzeyinde eğitime sahip ebeveynlerin puan ortalamasının eğitim düzeyi lise ve diğer düzeyde eğitim durumuna sahip ebeveynlere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bizim bulgularımız ve alan yazın çalışmaları göstermektedir ki eğitim düzeyi ile yılmazlık

arasındaki ilişki anlamlı biçimde eğitim düzeyinin artışına paralel olarak ilerlemektedir. Bu durum ebeveynlerin gereksinim hakkında daha bilgili olması, bununla mücadele edecek daha sosyal bir çevreye sahip olmaları eğitim seviyesinin yükselmesiyle ilişkilidir. Yılmazlık düzeyi arttıkça bunun evlilik doyumuna etkisinin olumlu anlamda etki edeceği düşünülmektedir.

Evlilik doyumunu ve eğitim düzeyi arasındaki bulgularımıza göre eğitim düzeyi yükseldikçe ebeveynlerin de evlilikten aldıkları doyumun yükseldiği ileri sürülebilir (Tablo 6). Eğitim düzeyleri yüksek olan ebeveynlerin empâti duygularının daha gelişmiş, birbirlerinin yaşamlarına saygılarının daha fazla olması ve problem çözümede beraber hareket etmeleri (Sheryl, 1990) ebeveynlerin evlilikten aldıkları doyumunu arttırdığı ileri sürülebilir. Bu bulgunun, eğitim düzeyi ile birlikte kendini gerçekleştirme düzeyinin, sosyal uyumunun ve genel doyumunun arttığı yönündeki bulgusu ile açıklanabileceği düşünülmüştür. Diğer bir deyişle artan eğitim seviyesi ile birlikte kendini gerçekleştirme ve uyum düzeyindeki artışın evlilik yaşam doyumuna olumlu şekilde katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca eğitim düzeyinin yüksekliği gelir durumuyla da sıkı bir ilişki içerisinde olup, artan refah seviyesiyle evlilikten alınacak doyuma etkisinin olacağı ileri sürülebilir. Bulgularımızla paralel bir sonuca ulaşan Baş'ın (2018) araştırma sonucuna göre özel gereksinimli ebeveynlerden eğitim düzeyi lisans ve üstü olan ebeveynler diğer gruplardan daha fazla evlilik doyumunu yaşamakta, Arabacı (2018) da annelerin eğitim seviyesi ile evlilik doyumunu arasında ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Herhangi bir fark oluşmadığını saptayan çalışmalar da mevcuttur (Dalkılıç ve Güloğlu, 2016; Özşenel, 2007; Tekin 2017).

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin eğitim seviyesi bakımından anlamlı bir farklılık saptanmış olup, eğitim seviyesi yükselikçe suçluluk-utanç düzeyinde azalma olduğu ileri sürülebilir (Tablo 7). Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerle ilgili yapılan çalışmalarda çoğu annenin eğitim düzeyinin düşük olduğu (Sarı ve Başbakkal, 2008; Sevinç, 2016) ve özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin yaşamdan aldıkları doyum düzeyinin, eğitim düzeylerine göre farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır (Akarsu, 2014; Genç, 2015). Bu doğrultuda eğitim seviyeleri lisans ve üstü olan ebeveynlerin, sosyal çevrelerinin ve desteğinin daha

fazla olması, iletişim ağlarının daha gelişmiş olma ihtimali suçluluk- utanç seviyesini düşürürken, buna bağlı olarak evlilikten alınan doyuma katkı sağladığı ileri sürülebilir. Buna ek olarak annelerin eğitim seviyeleri yükseldikçe, çocuklarının gereksinimini hakkında daha bilgili olmaları, daha kolay kabullenmeleri ve suçluluk- utanç duygularını daha az yaşayacakları varsayılabılır. Şener (2017) de özel gereksinimli çocuğa sahip annelerle yaptığı çalışmada, yüksekokul mezunu anneler diğer tüm gruplardan daha az suçluluk- utanç yaşadıkları sonucuna ulaşırken, Karaçengel (2007) özel gereksinimli çocuğu olan anneleri incelediği çalışmasında eğitim seviyesi ile suçluluk- utanç arasında bir farklılık olmadığını saptamıştır.

Özel gereksinimli çocuk sayısı ile yılmazlık düzeyi arasındaki ilişki bulgumuza göre evdeki gereksinimli çocuk sayısı arttıkça anne babaların yılmazlık düzeylerinde azalma olduğu ileri sürülebilir (Tablo 7). Özel gereksinimli çocuk sayısının artması evde birtakım sorumlulukların da artması, maddi bakımdan ihtiyaçların çoğalması ve ebeveynlerin daha çok bu çocukların gereksinimleri ile ilgilenmesi yılmazlık düzeyini olumsuz etkilediği varsayılabılır. Arslan (2020) ve Aysever (2018) çocuk sayısı ile yılmazlık düzeyi arasındaki ilişkide bulgumuzla paralel bir sonuç olarak çocuk sayısının artması ile ebeveynlerde yılmazlık düzeyinde azalma olduğu sonucuna ulaşmıştır. Diğer bir ifadeyle ailede bir özel gereksinimli çocuğun bile aile işlevini, dinamiğini ve işleyişini büyük oranda değiştirdiği, ebeveynlere ek sorumluluklar yüklediği göz önünde bulundurulduğunda, aile için özel gereksinimli çocuk sayısının bir ya da birden fazla olması durumunda, ebeveynler açısından yılmazlık düzeyleri olumsuz etkilenenlikle beraber buna bağlı diğer etken olan evlilikten alınan doyumunu olumsuz etkileyebilmektedir. Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin çocuk sayısının birden fazla olduğunda kaygılarının yükseldiğini (Aysever ve Demirok, 2019; Fırat, 2000), diğer çocuklarının bakımıyla ilgili zorluklar yaşandığını (Kahriman ve Bayat, 2008), aile işlevlerine yönelik algılamalarını olumsuz etkilediğini (Sarıhan, 2007) saptamışlardır. Çocuk sayısı arttıkça aile işlevini olumsuz etkilediği ve bu etkenlere bağlı olarak ebeveynlerin yılmazlık düzeylerini olumsuz etkilediği ileri sürülebilir.

Evlilikten alınan doyum özel gereksinimli çocuk sayısı ile ilişkili olup, gereksinimli çocuk arttıkça evlilikten alınan doyumda azalma olduğu ileri görülmektedir (Tablo 8). Evlilik doyumu, eşlerin evlilikten beklenti, talep ve destek düzeyi ile elde ettiği doyumdur (Şahin, 2019b). Eşlerin, evlilikten bekledikleri ile elde ettikleri arasında bir denge oluşursa evlilik doyumlarının bu etkene bağlı yükseleceği varsayılır, bunun aksine beklentilerinin gerçekleşmediğine inanırlarsa da evlilik doyumları düşeceği ileri sürülebilir. Çocuk sayısı az olduğunda ebeveynlerin çocuklarının bakımlarını daha kolay sağlayacakları ve bakımın dışında diğer sosyal desteklere daha çok sahip olacağı, birbirlerine daha fazla zaman ayıracakları ve evlilikten daha fazla doyum alacağı ileri sürülebilir. Deniz ve Göller (2017) de aile içi işlevselliğin arttığı, ihtiyaçların karşılandığı ve birbirine destek olma noktasında denge algısı olduğu zaman ebeveynlerin evlilikten aldıkları doyumun düzeyine olumlu katkısı olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. İnce ve Tüfekçi (2015) de bulgumuzla paralel olarak özel gereksinimli çocuk sayısı arttıkça yaşamdan ve evlilikten alınan doyumda bir azalma olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Özel gereksinimli çocuk sayısı arttıkça ebeveynlerde suçluluk-utanç düzeyinde artış yaşandığı ileri sürülebilir (Tablo 8). Bazı ebeveynler çocuklarının gereksinimli oluşunu tamamen kaderleri olarak değerlendirmekteyken bazıları ise kendilerinin bir şekilde suçlu olmasından dolayı çocuklarının engelli olduğunu düşünmektedirler (Kara, 2008). Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler diğer taraftan da stigma ile karşı karşıyadırlar. Özellikle kreş ve okul döneminde özel gereksinimli çocuk sınıf içinde istenmeyen çocuk olabilmekte ve ebeveynler her anne baba gibi çocukları için iyi bir yaşam planı kurarken dışlanmalarına neden olmakta (Kishore, 2011; Ngo, Shin ve Nhan, 2012; Yıldırım, Hacıhasanoğlu ve Karakurkut, 2011) buna bağlı olarak suçluluk- utanç duyguları yaşabilmektedirler. Özel gereksinimli çocukların annelerin karşılaştırıldığı bir çalışmada, özel gereksinimi olmayan annelere kıyasla daha fazla suçluluk- utanç yaşadıkları, çekingen davrandıkları atılganlık düzeyinde azalma olduğu saptanmıştır (Karaçengel, 2007; Göçtü, 2014; Şener, 2017). Sadece bir çocuğun varlığında anlamlı düzeyde farklılaşma görülmekteyken (Karaçengel, 2007), özel gereksinimli çocuğun birden fazla olduğu ailelerde daha fazla suçluluk utanç yaşanacağı varsayımında bulunulabilir. Diğer bir deyişle anneler yaşadıkları bu duygular sonucunda toplumdan uzaklaştığı ve daha az sosyal destek aldıkları ileri

sürülebilir. Genellikle babanın çocuğun gereksiniminin karşılanmasında anneden daha az ilgilendiği, yani babalar daha az temaslı olduğu gözlenmektedir. Annelerin babalara oranla daha yoğun bir biçimde çocuğun rehabilitasyonu ile ilgilendiği ailelerde, babaların da bilgilendirilerek çocuğun rehabilitasyonuna katılımının sağlanması, çocuğun ihtiyaçlarının anne baba arasında dengede olacak şekilde yürütülmesi, annelerin yükü hafifletebilir ve buna bağlı olarak yaşanacak suçluluk utanç düzeyinde azalma yaşanacağı varsayılabilir. Bunun aksine özel gereksinimli çocukların ebeveynleriyle yapılan bir araştırmada ebeveynlerin suçluluk -utanç düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Bek, Gülveren ve Şen, 2012).

Yılmazlık düzeyi ile evlilik doyumu arasındaki ilişki pozitif yönde olup yılmazlık düzeyi yükseldikçe evlilikten alınan doyumun artış gösterdiği, evlilikten alınan doyumun da yılmazlık üzerinde pozitif anlamda etki ettiği ileri sürülebilir. Yine diğer bir değişken olan suçluluk-utanç düzeyi ile yılmazlık ve evlilik doyumu arasındaki ilişkinin negatif yönlü olup suçluluk-utanç düzeyi azaldıkça, ebeveynlerin yılmazlık düzeyi ve evlilikten aldığı doyumunun arttığı belirlenmiştir (Tablo 9). Genel bir ifadeyle ebeveynlerin yılmazlık düzeylerinin artması onların evlilik doyumlarının artmasına aynı zamanda suçluluk-utanç düzeylerinin ise azalmasına neden olduğu söylenebilir. Alan yazın incelendiğinde, Buluş ve Bağcı (2016), yaptığı araştırmada elde edilen sonuca benzer sonuçlar ortaya koyduğu, ebeveynlerin yılmazlık düzeylerinin artması onların evlilik doyumlarını arttırdığını ortaya koymuştur. Önem (2020a) de bulgularımıza paralel olarak ebeveynlerin evlilik doyumu ile aile yılmazlık boyutunun kendini kontrol, mücedelecilik, yaşama bağlılık ve öz-yetkinlik boyutları arasında zayıf düzeyde ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yılmazlığı ile evlilik doyumunun arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu destekleyen bir diğer çalışma olan Dalkılıç (2016) araştırmasında özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerde yılmazlık düzeyleri yüksek olan ebeveynlerin evlilik doyumları daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Özbay ve Aydoğan'ın (2013) da araştırmalarında ebeveynin zor bir yaşam olayıyla karşılaştığında bir engele rağmen birlikte güçlenerek yılmazlık sağladığı bulunmuştur. Bu bulgular ışığında ebeveynlerin zorlu durumlara adapte olabilme, yüksek öz yeterlilik, pozitif bakış açısı (Huber, Navarro, Womble ve Mumme, 2010), iletişim becerilerini (Buluş ve Bağcı, 2016) kendilerini başarılı ve değerli

hissetmeleri (Önem, 2020b), problem çözme becerileri, sorunların üstesinden birlikte gelme kabiliyeti (Güven ve Sevim, 2007) onları daha yılmaz kılmakla beraber evlilikten aldıkları doyumun düzeyini arttırdığı ileri sürülebilir. Aydın (2018)'ın yaptığı araştırmada da kendileri daha yılmaz, öz yetkin ve yaşama bağlı hisseden ebeveynlerin evlilikten aldıkları doyum da yükselmekte ve daha fazla doyum aldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Sadece özel gereksinimli bir çocuğa olmak onları özel gereksinimli bir çocuğu olmayan ebeveynlere oranla kendilerini daha suçlu ve utanç hissetmelerine neden olmaktadır (Şener, Tutlu ve Başgöl, 2019a). Suçluluk-utanç düzeyi puanları yükseldikçe kişilerin kendilerini sevmedikleri, daha yalnız hissettikleri, duygusal açıdan sorunlar yaşadıkları ve çevresel sorunlar ile karşı karşıya kaldıkları (Abakay, 2020), bunun sonucu olarak da ebeveynlerin evlilikten aldıkları doyumun da azaldığı ileri sürülebilir. Özel gereksinimi olan çocuğa sahip olmak ebeveynleri daha kaygılı olmalarına, suçluluk- utanç duyguları yaşamalarına, çocuklarının gelecekteki bakımına ilişkin endişeler taşımalarına ve çocuğun ebeveyn yaşamına getirdiği güçlükler ile ömür boyu bakımının getireceği zorluklardan kaynaklanan kaygılara sahip oldukları ve evlilikten alacakları doyumun azaldığı yönündeki birtakım inançlara sahip oldukları ortaya konmuştur. Ayrıca ebeveynlerin yaşadığı suçluluk ve utancın sebebi, çocuklarının gereksinimine dair gerçekçi olmayan düşüncelere kapılmaları ve bunun için üzüntü duymaları olabilir (Yıldırım ve Arslan, 2008; Kishore, 2011; Cramm ve Nieboer, 2011). Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler ile yapılan başka bir çalışmaya göre özel gereksinimli çocuğa sahip olmak ebeveynlerin daha suçlu hissetmelerine, bu durumdan utanç duymalarına ve yaşamdan daha az doyum almalarına (Şener, Tutlu ve Başgöl, 2019), bu etkenlere bağlı olarak algılanan yılmazlık düzeyinin düşük çıkmasına (Bradley ve Hojjat, 2017), evlilikten alınan hazzın da olumsuz anlamda etkilenmesine ve ebeveynlerin evlilik doyumunun azalmasına neden olmaktadır. Ebeveynler zaman zaman çocuğunun gereksiniminden ötürü çocukları için iyi bir yaşam kurmayı hedeflerken damgalanma ile karşılaşmalar (Karadağ, 2014a), sosyal destek ağlarının zayıflaması ve buna bağlı olarak sosyal izolasyon ve yalnızlık hissetmeleri (Yıldırım, Hacıhasanoğlu ve Karakurt, 2013) yılmazlık düzeyinde azalmalar, ailenin işlevlerinde ve evlilik ilişkisinde sorunlar ve evlilik doyumunda azalmalar(Karadağ, 2014b) görülebilmektedir. Özetle özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin

yılmazlık düzeyi yükseldikçe, yaşam kalitesinin arttığı (Demiray, 2019) buna bağlı olarak da evlilikten alınan doyumun artacağı ileri sürülebilir.

Son sorumuz olan yordayıcılık sorusu değişkenine göre de ebeveynlerin evlilik doyumları ile suçluluk utanç düzeyleri arasındaki ilişki negatif yönlü olup, suçluluk-utanç düzeyi evlilik doyumunu negatif yordamakta, diğer değişken olan yılmazlık ise pozitif yönlü bir ilişkiye sahip olup evlilik doyumunu arttıran bir etkiye sahiptir (Tablo 10). Aydın (2018)'ın yaptığı çalışmaya göre ebeveynlerin evlilik doyumunun en güçlü yordayıcılarının öz yetkinlik ve yaşama bağlılık boyutları olduğu, bu bulgulardan hareketle ebeveynlerin kendileri daha yetkin ve yaşama bağlı hissettikçe evlilikten aldıkları doyum düzeyinin de yükseldiği söylenebilir. Diğer bir ifadeyle ebeveynlerin yılmazlık düzeyinin artışı, suçluluk utanç düzeyinin azalması ve bu iki değişkene bağlı olarak da evlilikten alınacak doyumun aratacağı ileri sürülebilir. Bradley ve Hojjat (2017) de araştırmalarında çalışmamıza paralel olarak yılmazlığın evlilik doyumunun önemli yordayıcılarından biri olduğunu ve evlilikten alınan doyumun yılmazlıkla arasında pozitif anlamda bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Evlilikte doyum arttıkça stresle başa çıkma, daha az suçlu hissetme, kendine güven, iyimserlik ve sosyal destek arama çabaları artarken (Taşköprü, 2013), ebeveynlerde sorunları çözmedeki becerileri geliştikçe, evlilikten aldıkları doyumun, evlilikte sağlanan uyumlarının, evlilik ilişkisinden hissedilen mutluluğun, eşlerine birbirlerine duydukları yakınlığın arttığını (Canel, 2007), evlilikte sorunların üstesinden gelebilme yeteneklerinin evlilikten sağlanan doyumun birinci sırada yordadığını (Güven ve Sevim, 2007), Kwok, Cheng, Chow ve Ling (2015) ise çiftler arasındaki işbirliği ve desteğin fazla olmasının daha az düşük kaygı, stres, suçluluk- utanç ve daha fazla evlilik doyumunu ile ilişkili olduğu ve evlilik doyumunu yordadığını saptamışlardır.

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin algıladıkları yılmazlık düzeyi, duydukları suçluluk- utanç ve buna bağlı olarak evlilik doyumunun düzeyi arasındaki ilişkiye dair elde edilen sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

6.1. Sonuçlar

Katılımcıların çoğunun anne, okur-yazar olmadığı, ilkokul mezunu, gelir düzeyinin kötü, bir özel gereksinimli çocuğu sahip ve kız çocuğu olduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda çoğunun özel gereksinimli çocuğun yetersizlik düzeyi hafif düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada ebeveynlerin anne ya da baba olma durumlarının evlilik doyumları, yılmazlık algıları, suçluluk utanç düzeyleri arasındaki ilişkide, babaların annelere kıyasla daha yılmaz ve mücadeleci oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Ebeveynlerin yaşlarının artması ile evlilik doyumlarının arttığı aynı zamanda daha yılmaz, mücadeleci, öz yetkinliğe sahip yaşama bağlı oldukları, ebeveynlerin yaşları arttıkça suçluluk duygusu hissetmedikleri ancak özel gereksinimli çocuğa sahip olmalarından dolayı utanç duydukları belirlenmiştir.

Ebeveynlerin evlilik doyumları, yılmazlık algıları, suçluluk utanç düzeyleri ve alt boyutlarından aldıkları puan ortalamaları ebeveynlerin eğitim durumlarının artmasına bağlı olarak onların evlilik doyumlarını arttırdığı, daha yılmaz hissetmelerini sağladığı aynı zamanda daha mücadeleci, yaşamlarını kontrol etmenin, yetkin hissetmenin ve yaşama bağlılığın kendilerinin elinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra eğitim düzeyinin artması ebeveynlerin kendilerini suçlu ve utanç hissettirmede de elde edilen sonuçlar arasındadır.

Ebeveynlerin sahip oldukları özel gereksinimli çocuğun cinsiyetinin onların evlilik doyumlarını, yılmazlık algılarını ve suçluluk-utanç düzeylerini etkilemediği, ebeveynlerin çocuk sayı azaldıkça onların evlilik doyumlarının, yılmazlık algılarının mücadelecilik meydan okuma ile kontrol düzeylerinin arttığı, suçluluk ve utanç düzeylerinin azaldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra çocuk sayısının azalması

onların evlilik doyumlarını arttırdığı daha yılmaz hissetmelerini sağladığı aynı zamanda daha mücadeleci, yaşamlarını daha kontrol altına almalarını sağladıkları ve daha az suçluluk ve utanç hissettirdiği görülmüştür. Ek olarak çocuk sayısının azalması ebeveynleri daha öz yetkin ve yaşama bağlı hissettirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bir diğer sonucumuz incelendiğinde ebeveynlerin hafif düzeyde yetersizliği olan çocuğa sahip olanların evlilik doyumlarını ve yılmazlık algılarını arttırdığı görülmektedir. Bir diğer ifade ile hafif düzeyde çocuğa sahip olmanın çocuğun eğitimine, gelişimine sağlanacak olan katkıda daha hızlı yol alınabileceği göz önüne alındığında ebeveynleri bu süreçte daha yılmaz hissettirdiği hafif ve orta düzey fark etmeksizin ebeveynlerin suçluluk utanç hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Elde edilen bir diğer bulgunun sonucu incelendiğinde ebeveynlerin yılmazlık düzeylerinin artması onların evlilik doyumlarını arttırdığı ve suçluluk utanç düzeylerinin azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda yılmazlık düzeyleri ile alt boyutlarındaki puanlar arttıkça suçluluk utanç düzeyleri azaldığı söylenebilir.

6.2. Öneriler

- Bu araştırmada annelerin babalardan çoğunlukta olduğu bir çalışma grubu ile gerçekleştirilmiştir. Bu durumun araştırmamızın zayıf kaldığı bir yön olduğu söylenebilir. Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynler ile ilgili daha kapsamlı olacak şekilde diğer aile üyelerinin de (baba, kardeş, büyükbaba, büyükanne, kardeş ve diğerleri...) katıldığı bir çalışma yapılabilir.

- Özel gereksinime sahip olan çocukların yaşam kalitesini arttıracak etkinliklerin çoğaltılması hem diğer aile üyeleri hem de ebeveynler adına farkındalık temelli çalışmalar önerilmektedir. Bu çalışmaların ebeveynin psikolojik durumuna doğrudan etkisi olacağı ve yılmazlık ile evlilik doyumuna etki edeceği düşünülmektedir.

- Özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin ilgili toplumun farkındalığını arttırmaya yönelik çalışmalar fazlaştırılabilir.

- Özel gereksinimli çocukların ve ailelerinin problemleri sosyolojik bağlamda inceleyen akademik çalışmaların arttırılabilir.

- Özel gereksinimli çocukların yararlandığı devlet ya da özel desteklerinin fazlaştırılması ve özel gereksinimi olan çocukların sadece rehâbitasyon merkezlerinin verdiği eğitim ile değil sosyal ortamlarda aktif olabilmelerine olanak sağlayan teşvik edici çalışmalar ve etkinliklerin de yapılması önerilmektedir.

- Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynlerin Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri (TRSM) tarafından özellikle tespit edilip bireysel ya da aile danışmalığı desteği verilmesi önerilmektedir.

- Ebeveynlerin suçluluk-utanç düzeyini azaltılması, yılmazlık düzeyinin artırılması ve buna bağlı diğer değişken olan evlilik doyumunun artırılması adına gerekli kuruluşlar tarafından sosyal aktivitelere yönlendirici çalışmalar yapılması önerilmektedir.

- Özel gereksinimli çocuğa sahip annelere sağlık güvenceleri olsun ya da olmasın yaşadıkları fiziksel sorunlara ilişkin yeterli sağlık güvencesinin ve gerekli durumlarda evde bakım hizmetine destek vermek için uzman bakıcı desteğinin sağlanması.

- Talep etmeleri durumunda özel gereksinimli çocuğa sahip annelere de özel gereksinimi olmayan çocuğa sahip çalışan anneler gibi çocuklarını kreş benzeri gündüz bakımevlerine bırakarak çalışma olanağı sağlanması amacıyla özel gereksinimli çocuklara yönelik gündüz bakım evlerinin artırılması.

- Aile içi destek kaynaklarının güçlendirilmesi, çocuğun bakımı konusunda iş bölümü yapılarak başta baba olmak üzere diğer aile bireylerinin de çocuğun bakımında rol alması sağlanarak ebeveynlerin kendilerine zaman ayırmasına imkân sağlanabilir.

- Özel gereksinimi olan kişilerin yaşam kalitelerinin artarak istenilen seviyeye gelmesi için rekreatif etkinliklerin daha fazla gerçekleştirilmesi ve yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

- Ebeveynlerin, çocuklarının gereksinimlerini göz önünde bulundurarak onların yapabileceği şekilde etkinlikler, aktivitelere yönlendirmeleri sağlanmalıdır.

- Çocukların yaşam kalitesini yükseltmeyi amaçlayan etkinliklere ebeveynlerin de dâhil olarak gerçekleştirilmesini sağlanmalı, buna bağlı olarak ebeveynlerin evlilik doyumunun artacağı varsayılabilir.

- Ebeveynler bu özel gereksinim konusunda bilinçlendirilmeli ve sosyal destek alanları arttırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Abakay, O. (2020). HIV/AIDS tanısı alan bireylerin suçluluk ve utanç ile kendini sevme ve öz-yeterlilik ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkiler. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Akarsu, Ö. (2014). Zihinsel yetersiz çocukların aile yükü, özbakım becerileri, annelerinin yaşam doyumu ve etkileyen faktörler. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Edirne.

Aliakbari Dehkordi, M., Kakojoibari, A. A., Mohtashami, T. ve Yektakhah, S. (2011). Stres in mothers of hearing impaired children compared to mothers of normal and other disabled children. *Bimonthly Audiology-Tehran University of Medical Sciences*, 20(1),128-136.

Al-Krenawi A, Graham JR, Al Gharaibeh F., (2011). The impact of intellectual disability, caregiver burden, family functioning, marital quality, and sense of coherence. *Disability and Society*. 26 (2), 139-150.

Almedom, A. M. and Glandon, D. (2007). Resilience is not the absence of ptsd any more than health is the absence of disease. *Journal of Los and Trauma: International Perspectives on Stres and Coping*, 12(2), 127-143.

Alp, A. A. (2019). Karabük üniversitesi öğrencilerinde çocukluk çağı travmalarının suçluluk utanç duyguları ve benlik saygısı ile ilişkisinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi.

Alpan, F. (2013). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocukların anneleri ile normal gelişimi olan çocukların annelerinin depresyon ve stresle başa çıkma becerilerinin karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi(Tez no: 321937).

Arabacı, M. S., 5-6 Yaş Grubu Çocukların Ebeveynleri Ve Akranlarıyla İlişkileri İle Ebeveynlerinin Evlilik Yaşam Doyumlarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aral, N. ve Gürsoy, F. (2007). Özel eğitim gerektiren çocuklar ve özel eğitime giriş. İstanbul: Morpa.

Aral, N. ve Gürsoy, F. (2009). Özel Eğitim Gerektiren Çocuklar Ve Özel Eğitime Giriş. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Arıcıoğlu, A., ve Gültekin, F. (2017). Zihinsel engelli çocuk annelerinin sosyal destek ve gelecek algıları: psikolojik danışmanların rolleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (42), 1-26.

Arslan, K. (2020). Otizmlili Çocuğu Olan Ailelerin Dayanıklılığına Etki Eden Faktörlerin İncelenmesi. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.

Avşaroğlu, S., ve Okutan, H. (2018). Zihin engelli çocuğu olan ailelerin yaşam doyumları, iyimserlik ve psikolojik belirti düzeylerinin incelenmesi. *ANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 59-76.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/578148>

Aydın, E. (2018). *Çocukluk çağı travmatik yaşantılarının psikolojik sağlık ve depresyon belirtileri üzerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.

Aysever, H. (2018). *Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Sosyal Destek Algılarının, Yılmazlık Düzeylerinin ve Psikolojik Yardım Almaya Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa

Aysever, H., ve Demirok, M. S. (2019). *Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Sosyal Destek Algılarının ve Yılmazlık Düzeylerinin İncelenmesi*. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(3), 561-595.

Bahar A., Bahar G., ve Savaş HA. (2009). *Engelli çocukların annelerinin depresyon ve anksiyete düzeyleri ile stresle basa çıkma tarzlarının belirlenmesi*. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*. 4(11):97-112.

Bakkaloğlu, H., Yılmaz, B., Könez, N. ve Yalçın, G. (2018). *Türkiye’de okul öncesi kaynaştırma konusunda yapılan araştırmalar bize neler söylüyor?*. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 119-150.

Baş, A. B. (2018). *Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler ile normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin yalnızlık düzeyleri ve evlilik doyumu ile ilişkilerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. YÖK Tez veri tabanından erişildi (Tez no:541480).

Bayraklı, H. (2010). Zihinsel Engelli ve Engelli Olmayan Çocuğa Sahip Annelerde Yılmazlığa Etki Eden Değişkenlerin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Bek, H., Gülveren, H., ve Şen, B. (2012). Otistik çocuğa sahip ebeveynlerle normal çocuğa sahip olan ebeveynlerin atılganlık, suçluluk ve utanç düzeyleri bakımından incelenmesi. *Turkish International Journal of Special Education and Guidance and Counseling*, 1(2), 1-7.

Bekhet, A., Johnson, N. L. and Zauszniewski, J. A. (2012). Resilience in family members of persons with Autism Spectrum Disorder: A Review of the Literature. *Issues in Mental Health Nursing*, 33, 650–656.

Benard, B. (2004). *Resiliency What We Have Learned* (5th Ed.). San Francisco: WestEd.

Benson, P. R. and Kersh, J. (2011). Marital quality and psychological adjustment among mothers of children with ASD: Cross-sectional and longitudinal relationships. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 41(12), 1675-1685.

Bıçak, N. (2009). Otizmli çocukların annelerinin yaşadıklarının belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi. YÖK Tez veri tabanından erişildi (Tez no: 241804).

Bilge, A., Buruntekin, F., Demiral, O., Özer, N. G., Keleş, B., Yalçın, E., ve Semra, B. O. (2014). Determination of the effectiveness of the training on “cope with stress and increasing life satisfaction” given for the relatives of disabled people. *Gümüşhane University Journal of Health Sciences*, 3(1), 610-621.

- Bilge, A., Buruntekin, F., Demiral, O., Özer, N. G., Keleş, B., Yalçın E., vd. (2014). Engelli yakınlarına verilen “stresle baş etme ve yaşam doyumunu artırma” eğitiminin etkinliğinin belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(1), 611-621.
- Bradley, J. M., and Hojjat, M. (2017). A model of resilience and marital satisfaction. *The Journal of social psychology*, 157(5), 588-601.
- Brobst, J. B., Clopton, J. R. and Hendrick, S. S. (2009). Parenting children with autism spectrum disorders the couple’s relationship. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 24, 38–49
- Brüne, M., and Brüne-Cohrs, U. (2006). Theory of mind-evolution, ontogeny, brain mechanisms and psychopathology. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 30(4), 437-455.
- Buluş, M., ve Bağcı, B. (2016). Evlilik doyumu: Aile yılmazlığı ve etkili iletişim becerilerinin rolü. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(40).
- Canel, A. N. (2007). Ailede problem çözme, evlilik doyumu ve örnek bir grup çalışmasının sınanması.
- Cangür, Ş., Civan, G., Çoban, S., Koç, M., Karakoç, H., Budak, S., İpekçi, E., ve Ankaralı, H. (2013). Düzce ilinde bedensel ve/veya zihinsel engelli bireylere sahip ailelerin toplumsal yaşama katılımlarının karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(3), 1-9.

Carpena, G. L. M. (2015). Predictors of family resilience in families of children with autism spectrum disorder. Master's thesis.

<https://search.proquest.com/docview/1759163154?pq-origsite=gscholar>
sayfasından erişilmiştir.

Cavkaytar, A., Ardic, A., Ozbey, F., Sonmez, M., ve Ozdemir, O. ve Aksoy, V. (2012). Özel eğitimde aile eğitimi ve rehberliği. Ankara: Vize Yayıncılık.

Cavkaytar, A., Batu, S. ve Beklan, O. B. (2007). Gelişimsel geriliği olan çocuğa sahip ailelerin sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri arasındaki ilişkiler. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 79-96.

Cirhinlioğlu, F. G., and Güvenç, G. (2011). Shame proneness, guilt proneness and psychopathology. *Journal of Human Sciences*, 8(1), 248-267.

Costa S, Leite Â, Pinheiro M, Pedras S, Pereira MG.(2020) Burden and quality of life in caregivers of patients with amputated diabetic foot. *PsyCh Journal*. Early view. doi:10.1002/pchj.341

Cott, N. F. (2002). Public vows: A history of marriage and the nation. Cambridge: Harvard University Press.

Cramm, J. M., and Nieboer, A. P. (2011). Psychological well-being of caregivers of children with intellectual disabilities: Using parental stress as a mediating factor. *Journal of Intellectual Disabilities*, 15(2), 101-113.

Cripe, C. T. (2013). Family resilience, parental resilience and stress mediation families with Autistic children. Master's thesis. Canada: Northcentral University.

Cuzzocrea, F., Larcana, R., and Westh, F. (2013). Family and parental functioning in parents of disabled children. *Nordic Psychology*, 65(3), 271-287.

Çağ ve Yıldırım, (2013). Evlilik Doyumunu Yordayan İlişkisel ve Kişisel Değişkenler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (39), 13-23.

Çağ, P. (2016). Evlilik doyumu: Bir model testi. (Doktora Tezi). YÖK Tez veri tabanından erişildi (Tez no: 454930).

Çapan, B. E. ve Arıcıoğlu, A., 2014. Psikolojik sağlamlığın yordayıcısı olarak affedicilik. *International Journal Of Educational Research*. 5 (4), ss.70-82.

Çay, E. Ş. (2016). Özel Eğitim Gereksinimi Olan Çocukların Ebeveynleri ile Özel Eğitim Gereksinimi Olmayan Çocukların Ebeveynlerinin Bedensel Duyumları Abartma Düzeyleri ve Empatik Eğilim Düzeyleri Açısından Karşılaştırılması. Yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.

Çetinkaya, Z. ve Öz, F. (2000). Serebral palsili çocuğu olan annelerin bilgi gereksinimlerinin karşılanmasına planlı bilgi vermenin etkisi. *CÜ Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 4(2), 44-51.
<http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/359.pdf> sayfasından erişilmiştir.

- Çınar, L. (2008). Evlilik doyumu: Cinsiyet rolleri ve yardım arama tutumu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dalkılıç, M. ve Güloğlu, B. (2016). Otizmlı Çocuğu Olan Çiftlerin Evlilik Doyumları: Kaygı, İlişkisel Yılmazlık, Psikolojik Yardım Alma Tutumları Değişkenleri Açısından Bir İnceleme. *İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 29-54.
- Darcan- Ayer, F. (2016). Evlilik doyumunun, eş desteği, evlilik iletişim şekilleri ve psikolojik iyi oluş ile ilişkisi (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez veri tabanından erişildi (Tez no: 450027).
- Dayıoğlu, B. (2008). Resilience In University Entrance Examination Applicants: The Role Of Learned Resourcefulness, Percieved Social Support and Gender. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Demiray, G. (2019). Özel gereksinimli çocuğu olan ailelerde yaşam kalitesi, umutsuzluk ve yılmazlık arasındaki ilişkilerin incelenmesi Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Demirbaş, N. (2010). Yaşamda Anlam Ve Yılmazlık. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Deniz, İ., ve Göller, L. (2017). Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin aile işlevselliği ve evlilik doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 53-69.

Doğru, S. S. Y., ve Arslan, E. (2008). Engelli ocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi İle Durumluk Kaygı Düzeylerinin *Karşılaştırılması. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 543-553.

Dost Gzkan, A., ve YAğMURLU, B. (2006). Suçluluk ile utanç duygularının kavramsallaştırmasına ilişkin sorunlar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 9(17), 37-52.

Durualp, E., Kaytez N. ve Girgin, B. A. (2017). Evlilik doyumu ve maternal bağlanma arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergi*, 18(2):129-138

Dünya Sağlık rgt (2011). Dünya engellilik raporu. Ankara: Anıl Group Matbaa.

Ekman, Paul. "An argument for basic emotions." *Cognition and emotion* 6.3-4 (1992): 169-200.

Eminağaoğlu, N. (2006). G Koşullarda Yaşayan Sokak ocuklarında Dayanıklılık. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir

Ende İnce, Z., ve Gdc Tfeki, F. (2015). Evaluation of marital adjustment and life satisfaction in parents with children with disabilities and determination of the affecting factors. *Gümüşhane University Journal of Health Sciences*, 4(1), 102-112.

Eratay, E., and Aydoğan, Y. (2015). Study of the relationship between leisure time activities and assertiveness levels of students of Abant İzzet Baysal University. *Procedia-Social and behavioral sciences*, 191, 2213-2218.

Eren Kanbir, A., ve Akşit, G. (2020). Engelli Çocuğun Evlilik Doyumuna Etkisi. *Sosyal Bilimler Arastirmalari Dergisi*, 10(3).

Eripek, S. (2005). Özel Eğitim. S. Eripek (Ed.). Özel Gereksinimi Olan Çocuklar ve Özel Eğitim. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Erol, C. (1991). Türk ailesinin Anayasanın 41.maddesine göre incelenmesi. SÜHF Prof. Dr. Akipek'e Armağan. Konya: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

Fırat, S. (2000). Otistik ve zihinsel özürli çocukların annelerinde, kaygı, depresyon, aleksitimi ve genel psikolojik değerlendirme (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Fiedler, C., Simpson, R. and Clark, D. (2007). Parents and families of children with disabilities: Effective school based support services. New Jersey: Pearson Education Inc.

Garmezy, N., Masten, A. S. and Tellegen, A., 1984. The study of stress and competence in children. A building block for developmental psychopathology. *Child Development*. 55, pp.97-111.

Genç, H. (2015). Zihinsel engelli çocuklara sahip anne ve babaların yaşam doyumlarının ve aleksitimik düzeylerinin incelenmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.

George, D., and Mallery, P. (2010). SPSS for Windows step by step. A simple study guide and reference (10. Baskı). GEN, Boston, MA: Pearson Education, Inc.

Göçtü, N. G. (2014). Farklı gelişen çocukların kardeşleri ve anneleri'nin suçluluk, depresyon düzeyi ve stresle başa çıkma becerilerinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi, İstanbul.

Greene, R. R. and Conrad, A. P. (2002). Basic assumptions and terms. Resiliency: An integrated approach to practice, policy, and research.

Greenfield, P. M., Keller, H., Fuligni, A., and Maynard, A. (2003). Cultural pathways through universal development. *Annual Review of Psychology*, 54, 461–490.

Gürkan, U. (2006). Grupla Psikolojik Danışmanın Üniversite Öğrencilerinin Yılmazlık Düzeylerine Etkisi. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara

Güven, N., ve Sevim, S. A. (2007). İlişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalar ve algılanan problem çözme becerilerinin evlilik doyumunu yordama gücü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 49-61.

GÜVEN, N., ve SEVİM, S. A. (2007). İlişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalar ve algılanan problem çözme becerilerinin evlilik doyumunu yordama gücü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 49-61.

Güven, Y. (2015). Özel eğitime giriş. İçinde A. Kulaksızoğlu, (Eds.), Farklı Gelişen Çocuklar (2) (45-83). Ankara: Nobel.

Haidt, Jonathan. "The moral emotions." (2003).

Hammekan, P. (2016). Özel Eğitimde Bütünleştirme. Çev: Ümit Şahbaz. İstanbul: Anı Yayıncılık.

- Hartley, S. L., DaWalt, L. S. and Schultz, H. M. (2017). Daily Couple Experiences and Parent Affect in Families of Children with Versus Without Autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 47(6), 1645-1658.
- Hawley, D. R. (2000). Clinical implications of family resilience. *The American Journal of Family Therapy*, 28, 101-116
- Hayes, J. R. (2013). *The complete problem solver*. Routledge.
- Hayes, S. A. and Watson, S. L. (2013). The impact of parenting stress: A meta-analysis of studies comparing the experience of parenting stress in parents of children with and without autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43(3), 629-642.
- Henderson, N., and Milstein, M. M., 1996. *Resiliency in schools: Making it happen for students and educators*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press, Inc.
- Higgins, D. J., Bailey, S. R. and Pearce, J. C. (2005). Factors associated with functioning style and coping strategies of families with a child with an autism spectrum disorder. *Autism*, 9(2), 125-137.
- Hill, C. ve Rose, J. (2009). Parenting stres in mothers of adults with an intellectual disability: Parental cognitions in relation to child characteristics and family support. *Journal of Intellectual Disability Research*, 53(12), 969-980.
- Hoffman, M. L. (2001). Toward a comprehensive empathy-based theory of prosocial moral development. In A. C. Bohart an D. J. Stipek (Eds.), *Constructive and*

destructive Behavior: Implications for family, school, and society (pp. 61-86) . Washington, D. C.: American Psychological Association.

Huber, C. H., Navarro, R. L., Womble, M. W., and Mumme, F. L. (2010). Family resilience and midlife marital satisfaction. *The Family Journal*, 18(2), 136-145.

Jones, J. and Passey, J. (2004). Family adaptation, coping and resources: Parents of children with developmental disabilities and behaviour problems. *Journal on Developmental Disabilities*, 11(1), 31-46.

Jordan, J. (2005). The Quest for Wisdom in Adulthood: A Psychological Perspective.

Kadı, S. (2016). Zihinsel engellilerin eğitimi bilim dalı çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yılmazlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından belirlenmesi. Yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. Tez Numarası: 418151.

Kahriman, İ. ve Bayat, M. (2008). Özürlü çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları güçlükler ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi – Özürlülük Araştırmaları ve İstatistik Dairesi Başkanlığı.

Kahriman, İ., ve Bayat, M. (2008). Özürlü çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları güçlükler ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri. *Özveri Dergisi*, 5(1), 1175-1194.

Kaner, S. (2007). Öğretmenlerin ve anne-babaların öz-yetkinlik inançları, tükenmişlik algıları ve çocukların problem davranışları.

Kaner, S. (2010). Özel gereksinimli olan ve olmayan öğrencilerin öğretmenlerinin öz-yetkinlik inançları.

Kaner, S., ve Bayraklı, H. (2010). Aile yılmazlık ölçeği: Geliştirilmesi, geçerliği ve güvenilirliği. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi *Özel Eğitim Dergisi*, 11(02), 47-66.

Kara, I. (2008). The effect on retention of computer assisted instruction in science education. *Journal of Instructional Psychology*, 35(4), 357-365.

Karaçengel, F. J. (2007). Zihinsel engelli çocuğa sahip anneler ile sağlıklı çocuğa sahip annelerin, atılganlık ve suçluluk-utanç düzeyleri açısından karşılaştırılması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

Karadağ, G. (2014). "Özel Gereksinimi Olan Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşadığı Zorluklar ve Çözüm Önerileri." TAF Preventive Medicine Bulletin.

Karaman, Z. (2019). Normal Gelişim Gösteren Çocuğu Olan Ebeveynler İle Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Algıladıkları Eş Desteği ve Evlilik Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. YÖK Tez veri tabanından erişildi (Tez no: 591731).

Karasar, N. (2009). Bilimsel araştırma yöntemi (19. Baskı). Ankara: Nobel.

Kargın, T. (2004). Kaynaştırma: Tanımı, gelişimi ve ilkeleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*. 5(2), 1-13.

https://www.researchgate.net/publication/277118481_Kaynastirma_Tanimi_Gelisimi_ve_Ilkeleri_sayfasından_erişilmiştir.

Kaytez, N. ve Durualp, E. (2015). Engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin ve stres düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 197-214.

Kersh, J., Hedvat, T. T., Hauser-Cram, P. and Warfield, M. E. (2006). The contribution of marital quality to the well-being of parents of children with developmental disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 50(12), 883-893.

Kersh, J., Hedvat, T. T., Hauser-Cram, P., and Warfield, M. E. (2006). The contribution of marital quality to the well-being of parents of children with developmental disabilities. *Journal of intellectual disability research*, 50(12), 883-893.

Keskin, G. Bilge, A, Engin, E. and Dülgerler, İ. (2010). The evaluation of anxiety, parental attitude and coping strategy in parents of children with mental retardation. *Anatolian Journal Of Psychiatry*, 11, 30-37.

Kiani, B., and Nami, M. (2017). A comparative analysis on psychological well-being in mothers of autistic, blind and normal-functioning children. *Psychology and Neuroscience*, 10(1), 83-90.

Kilic, D., Gencdogan, B., Bag, B. and Arican, D. (2013). Psychosocial problems and marital adjustments of families caring for a child with intellectual disability. *Sexuality and Disability*, 31(3), 287-296.

Kirby, L. D. and Fraser, M. W. (1997). Risk and resilience in childhood. In M. Fraser (Edit.), Risk and resilience in childhood.

Kishore MT. Disability impact and coping in mothers of children with intellectual disabilities and multiple disabilities. *J Intellect Disabil* 2011;15(4):241-51.

Koca, B. D. (2015). Üniversite hastanesinde çalışan hemşirelerde kuruma ve mesleğe ilişkin bağlılıkları ile suçluluk ve utanç duygularının belirlenmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.

Kourt, R. (2011). 18-24 Yaş Arası Üniversite Öğrencilerinde Çocukluk Çağı Travmalarının Dissosiyatif Yaşantılar ve Suçluluk-Utanç Duyguları ile İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul :Maltepe Üniversitesi.

Kowsar, H. and Rahim, A. (2019). Assessment on marital adjustment of men with respect to their length of marital life, level of education and income levels. *International Journal of Advance Research*. 5(1), 108–110.

Kowsar, H., ve Rahim, A. (2019). Assessment on marital adjustment of men with respect to their length of marital life, level of education and income levels.

Kubany, E. S., ve Watson, S. B. (2003). Guilt: Elaboration of a multidimensional model. *Psychological Record*, 53(1), 51-90.

Kumaş, Ö. A., ve Sümer, H. M. (2019). Özel gereksinimli küçük çocuğu olan annelerin öz yetkinlikleri, yılmazlık düzeyleri ve stres düzeyleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(1), 163-173.

- Kumbasar, A. (2016). İşitme Engelli ve Engelli Olmayan Çocuklara Sahip Ailelerde Sosyal Destek Algısı, Yılmazlık Ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara
- Küçükçelik, Z. M. (2015). İlişkiye Dair İnançlar ve Bilişsel Çarpıtmaların Evlilik Uyumuna Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Küçüker, S. (1993). Özürlü çocuk ailelerine yönelik psikolojik danışma hizmetleri. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(3), 23-29.
- Kwok, S. Y., Cheng, L., Chow, B. W., and Ling, C. C. (2015). The spillover effect of parenting on marital satisfaction among Chinese mothers. *Journal of Child and Family Studies*, 24(3), 772-783.
- Langley, E., Totsika, V. and Hastings, R. P. (2017). Parental relationship satisfaction in families of children with autism spectrum disorder (ASD): A multilevel analysis. *Autism Research*, 10(7), 1259-1268.
- Lee, E. O., Shen, C. and Tran, T. V. (2008). Coping with hurricane Katrina: Psychological distress and resilience among African American evacuees. *Journal of Black Psychology*, 20(5), 1-19.
- Lewis, M., Sullivan, M. W., Stanger, C., ve Weiss, M. (1989). Self development and self-conscious emotions. *Child development*, 146-156.

- Lloyd, T. J., and Hastings, R. (2009). Hope as a psychological resilience factor in mothers and fathers of children with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 53(12), 957-968.
- Luoma, J., Guinther, P., Potter, J., and Cheslock, M. (2017). Experienced-based versus scenario-based assessments of shame and guilt and their relationship to alcohol consumption and problems. *Substance Use and Misuse*, 52(13), 1692–1700.
- Luthar, S. S., and Zigler, E. (1991). Vulnerability and competence: A review of research on resilience in childhood. *American journal of Orthopsychiatry*, 61(1), 6-22.
- Malhotra, S., and Chaturvedi, S. K. (1984). Patterns of childhood psychiatric disorders in India. *The Indian Journal of Pediatrics*, 51(2), 235-240.
- Manoj, S., Haritha, B. ve Susanta K. (2015). Psychological Co- morbidity in Children with Specific Learning Disorders. Department of Psychiatry. Tata Main Hospital, Jamshedpur, Jharkhand, Department of Psychiatry, Postgraduate Institute of Medical Education and Research Chandigarh. India, Volume 4: Issue 1.
- Masten, A. S. and Reed, M. G. J. (2002). Resilience in Development, CR and Lopez, SJ (Ed.) Handbook of Positive Psychology.
- Masten, A. S., Morison, P. and Pellegrini, D. S. (1985). A revised clas play method of peer asesment. *Developmental psychology*, 21(3), 523-533.

- Menesini, E., and Camodeca, M. (2008). Shame and guilt as behaviour regulators: Relationships with bullying, victimization and prosocial behaviour. *British Journal of Developmental Psychology*, 26(2), 183-196.
- Metin, N. (2018). Özel gereksinimli çocuklar. N. Metin (Ed.), Özel gereksinimli çocuklar içinde (s. 15-39). Ankara: Anı.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2013). Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Karar sayısı KHK/573." Resmî Gazete 23911. Erişim adresi: http://mevzuat.tbmm.gov.tr/mevzuat/faces/maddedetaylaripsira=58967ve_afrWindowMode=0ve_afrLoop=3632809842725226ve_adf.ctrl-state=9073g79n2_4
- Ngo, H., Shin, J. Y., Nhan, N. V., and Yang, L. H. (2012). Stigma and restriction on the social life of families of children with intellectual disabilities in Vietnam. *Singapore medical journal*, 53(7), 451-457.
- Nichols, W., 2005. The first years of marital commitment. M. Harway, (Ed.), *Handbook of Couples Therapy* (pp. 35-36). USA: John Wiley and Sons, Inc.
- Norlin, D. and Broberg, M. (2013). Parents of children with and without intellectual disability: couple relationship and individual well-being. *Journal of Intellectual Disability Research*, 57(6), 552-566.
- Olson, C.A., Bond, L. and Burns, J.M. (2003) Adolescent Resilience: A Concept Analysis. *J Adolesce*, 26(1).

- Öğülmüş, S. (2002). Bir kişilik özelliği olarak yılmazlık. I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu bildiriler kitabı. Ankara.
- Önem, B. (2020). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanılı çocuğu olan anne-babalar ile normal gelişim gösteren çocuğu olan anne-babaların “aile yılmazlığı” ve “evlilik doyumlari” arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Özbay, Y., ve Aydoğan, A. G. D. (2013). Aile yılmazlığı: bir engele rağmen birlikte güçlenen aile. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(31), 129-146.
- Özen, A. (2015). Özel Gereksinimli Aileler. E. T. İftar içinde, Özel Gereksinimli Bireyle ve Bakım Hizmetleri (s. 72-87). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Özer, E. (2016). Evlilik Doyumu ve Çift İlişkisi. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Özer, M. (2011). Suçluluk-utanç, bağlanma, algılanan ebeveynlik (anne) tarzı ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkiler (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kara Harp Okulu, Ankara
- Özgüven, İ. E. (2014). Evlilik ve aile terapisi (3. baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özgüven, İ. E., 1994. Üniversite öğrencilerinin sorunları ve başatme yolları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 7, ss.5-13.
- Özşenel, F., Işıkhana, V., Ünay, B., Aydın, H. İ., Akın, R., Gökçay, E. (2003). Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp*

http://www.ejmanager.com/mnstemps/7/pdf_GMJ_58.pdf.

Öztürk,M., Türkiye’de Engelli Gerçeği, MÜSİAD Cep Kitapları, İstanbul, 2011, s.18.

Palancı, M. (2018). Engelli çocuğa sahip anne babaların aile yılmazlığı, öznel iyi oluş ve evlilik uyumlarının psikososyal yeterlikler ile yordanması. *Eğitim ve Bilim*, 43(1939), 217-236. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2017.4384>

Parisette-Sparks, A., Bufferd, S. J., and Klein, D. N. (2017). Parental predictors of children’s shame and guilt at age 6 in a multimethod, longitudinal study. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 46(5), 721-731.

Parker, J. A., Mandleco, B., Olsen-Roper, S., Freeborn, D. and Dyches, T. T. (2011). Religiosity, spirituality, and marital relationships of parents raising a typically developing child or a child with a disability. *Journal of Family Nursing*, 17(1), 82-104.

Patterson, J. M., 2002. Integrating family resilience and family stress theory. *Journal of Marriage and Family*. 64 (2), pp.349-360.

Rarity, J. C. (2007). Nonfinite grief in families with children on the autism spectrum a dissertation. Unpublished doctoral dissertation, St. Mary’s University. Halifax.

Rauch, J. (2004). Gay marriage: Why it is good for gays, good for straights, and good for America. New York, NY: Times Books/Henry Holt and Co. LLC.

Rosen-Grandon, J. R., E.Jane, M., and Hattie, J. A. (2004). The Relationship Between Marital Characteristics, Marital Interaction Processes, and Marital Satisfaction. *Journal of Counseling and Development*, 82(1). DOI: 10.1002/j.1556-6678.2004.tb00286.

Rudy, D., and Grusec, J. E. (2006). Authoritarian parenting in individualist and collectivist groups: Associations with maternal emotion and cognition and children's self-esteem, *Journal of Family Psychology*, 20(1), 68–78.

Rutter, M. (2006). Implications of Resilience Concepts for Scientific Understanding. *Annals of the New York Academy of Sciences*. USA: Blackwell Publishing.

Sarı, H. Y., ve Başbakkal, Z. (2008). Zihinsel yetersiz çocuğu olan aileler için aile yükü değerlendirme ölçeğinin geliştirilmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(3), 86-95.

Sarıhan, C. (2007). Engelli çocuğa sahip olan ve olmayan annelerin aile işlevleri ile yalnızlık düzeylerinin incelenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sarıyıldız, D. (2017). Özel eğitime gereksinim duyan çocukların annelerinin evlilik uyumunun incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez veri tabanından erişildi (Tez no: 480843).

Sener, E. F., Sahin, M. C., Taheri, S., Bayramov, K. K., Marasli, M. K., Zararsiz, G., and Oztop, D. B. (2017). A preliminary study of the genes related to aggression and insensitivity to pain in autism spectrum disorders. *Psychiatry and Clinical Psychopharmacology*, 27(1), 24-29.

SEVİNÇ, İ. (2016). Engelli çocuğa sahip ailelerin aile yükü değerlendirme durumlarının tükenmişlik düzeylerine etkisi: Konya örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 19(2), 109-121.

Sheryl R. Tynes,” Educational Heterogamy and Marital Satisfaction Between Spouses”, *Social Science Research*, 1990, 19(2), 153-174, s. 169.

Siebert, A. (2008). Resilience quiz- How resilient are you?.Erişim adresi:www.resiliencycenter.com/resiliencyquiz.shtml

Sirgy, J. M., Michalos, A. C., Ferris, A., Easterlin, R., Patrick, D., and Pavot, W. (2006). The quality-of-life (QoL) research movement: Past, present, and future. *Social Indicators Research*, 76, 343-466.
<https://doi.org/10.1007/s11205-005-2877-8>

Sokolski, D.M. and Hendrick, S.S. (1999). Marital satisfaction. *American Journal of Family Therapy*, 26(1), 39-49.

Spanier, G. B. (1976). Measuring dyadic adjustment: New scales for assessing the quality of marriage and similar dyads. *Journal of Marriage and the Family*, 15-28.

Spanier, G. B. and Lewis, R. A., 1980. Marital quality: A review of the seventies. *Journal of Marriage and the Family*. 42, pp.825-39

Sungur-Bozdoğan, İ. B. (2011). Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Destek ve Yalnızlık Puanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Şahin, N. H., ve Şahin, N. (1992). Reliability and validity of the Turkish version of the Automatic Thoughts Questionnaire. *Journal of clinical psychology*, 48(3), 334-340.

Şanlı, E. (2012). Özel Eğitim Ve Rehabilitasyon Merkezlerine Devam Eden Zihin Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Gereksinimlerinin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi. On Dokuz Mayıs Üniversitesi, İzmir.

Şardağ, S. (2010). Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin stresle başaıkma tarzları ve aile sosyal desteğinin evdeki uyumlarını Ege University, Izmir, Turkey. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

Şardağ, S. (2010). Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin stresle başaıkma tarzları ve aile sosyal desteğinin evlilik uyumlarını yordaması (Yüksek Lisans Tezi) YÖK Tez veri tabanından erişildi (Tez no: 257468).

Şen, E. (2004). Engelli çocuğu olan ailelerin yaşadığı güçlükler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Mersin.

Şenay Koparan, “Özel İhtiyaçları Olan Çocuklarda Spor”, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2003, 17(1), s.154.

Şendil, G. ve Balkan, K. İ. (2005). Anne baba olmak dizisi, çocuğun eğitimi ailede başlar. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Şener, Ö. (2017). 3-6 yaş arası gelişim geriliği olan çocukların annelerinin suçluluk utanç düzeyleri ve yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.

Şener, Ö., Tutlu, M. G., ve Başgül, Ş. S. (2019). Gelişim Geriliği Olan Çocukların Annelerinin Suçluluk ve Utanç Düzeyleri ile Yaşam Doyum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 36-55.

Şentürk, M. and Voral-Saraçoğlu, G. (2013). Eğitilebilir zihinsel, bedensel engelli çocuğa sahip olan ve olmayan annelerin aileden algıladıkları sosyal destek ile 96 depresyon düzeylerinin karşılaştırılması. *International Journal of Basic and Clinical Medicine*, 1(1), 20-21.

Takuri BS. Stress and coping mechanism among the parents of intellectual disable children. *Journal of Advanced Academic Research*, 2014; 1(2): 56-63.

Tangney, J. P. (1996). Conceptual and methodological issues in the assessment of shame and guilt. *Behaviour Research and Therapy*, 34(9), 741-754. doi:10.1016/0005-7967(96)00034-4.

Tangney, J. P., and Dearing, R. L. (2002). *Shame and guilt*. New York: Guilford Press.

TARHAN, A., Karaman, M. A., and Nalbant, A. (2020). The effect of counseling on anxiety level from the perspective of ecological systems theory: A quasi-experimental pre-test-post-test control group study. *International Journal of Psychology and Educational Studies*, 7(3), 58-69.

Taşköprü, M. (2013). Evlilik doyumu ile problem çözme becerileri, stresle başa çıkma ve evlilik süresi arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yayımlanmamış

yüksek lisans tezi). İstanbul Bilim Üniversitesi, İstanbul. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no: 332630).

Tekin, H. (2017). Otizmlı Çocuklara Sahip Babaların Evlilik Yaşam ve Çocukunu Kabul Red Düzeylerinin Eğitim Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniveristesesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Telman, N., ve Ünsal, P. (2004). Çalışan memnuniyeti. Epsilon Yayınevi.

Tezer, E. (1996). Conflict-handling behavior toward spouses and supervisors. *The journal of psychology*, 130(3), 281-292.

Thompkins, S. M. and Schwartz, R. C. (2009). Enchancing Resilience In Youth at Risk. Implications For Psychotherapists.

Tracy, J. L., and Robins, R. W. (2004). " Putting the Self Into Self-Conscious Emotions: A Theoretical Model". *Psychological Inquiry*, 15(2), 103-125.

Tuğrul, Y. G. (2019). Toplumsal cinsiyet bağlamında kadınların annelik deneyimleri üzerine bir saha çalışması. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 3, 71-90.

Turan, N. (2017). Otistik çocuğa sahip ailelerin yılmazlık düzeylerinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez Numarası: 486218)

Twenge, M. J, Campbell, K. W., Foster, A. C. (2003). Parenthood and Marital Satisfaction: A Meta-Analytic Review. *Journal of Marriage and Family*, 65 (3), 574- 583.

Ulutaşdemir, N. (2007). Engelli çocuklarda iletişim ve oyunun önemi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2(5), 36-51

Ünüvar, A. (2012). Gerçeklik kuramına dayalı psiko-eğitim programının lise öğrencilerinin denetim odağı ve yılmazlık düzeyi üzerindeki etkisinin incelenmesi. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Venter, N., and Snyders, R. (2009). Resilience in intimate relationships. *New Voices in Psychology*, 5(1), 63-85.

Walsh, F. (2006). *Strengthening Family Resilience* (2 nd ed.). New York: Guilford Publications.

Weiner, B. (1985). An attributional theory of achievement motivation and emotion. *Psychological Review*, 92 (4), 548-573.

Werner, E. E. (1989). High-risk children in young adulthood: A longitudinal study from birth to 32 years. *American Journal of Orthopsychiatry*, 59(2), 72-81.

Werner, E. E., 1984. Resilient children. *Young Children*. 40, pp.68-72.

Woolfson L. (2004). Family Well Being and Disabled Children: A Psychosocial Model of DisabilityRelated Child Behaviour Problems. *Br J Health Psychol*, 9(1): 1-13.

Yalın, E. (2007). First year college adjustment: The role of coping, ego-resiliency, optimism and gender. Doctoral Disertation, Middle East Technical University, Ankara.

- Yamaner, F. (1994). *Beden Eğitimi ve Spor Dersine Giriş Ders Notları*. Malatya.
- Yaşa, Z. (2012). *Üniversite öğrencilerinde ana baba tutumlarının suçluluk ve utanç duyguları üzerine etkisi (Yayınlanmamış uzmanlık tezi)*. Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Yavuz, M., ve Gümüşkaya, Ö. 2021. Otizm Spektrum Bozukluğu ve Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Ebeveynlerinin Yaşam Doyumu ve Aile Yılmazlık Düzeylerinin İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1-27.
- Yıldırım, A., Aşlar, R. H., Karakurt, P., ve Karakurt, P. (2013). Engelli çocukların annelerinin ruhsal durumlarının belirlenmesi. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, 20(3), 200-209.
- Yıldırım, A., Hacıhasanoğlu, R., Karakurt, P., ve Türkleş, S. (2011). Lise öğrencilerinin problem çözme becerileri ve etkileyen faktörler. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 905-921.
- Yıldırım, D. ve Arslan, E. (2008). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi ile Durumluk Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(19), 543-553.
- Yıldırım, İ. (1993). Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki evli bireylerin uyum düzeyleri. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*. 1(4), 23–28.
- Yılmaz, A. (2001). Eşler arasındaki uyum: Kuramsal yaklaşımlar ve görgül çalışmalar. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 4(4).

Zengin, B. (2013). Özel eğitime muhtaç çocuğa sahip ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek, psikolojik dayanıklılık ve umut düzeyleri (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Zhang, Z., and Hayward, M. D. (2006). Gender, the marital life course, and cardiovascular disease in late midlife. *Journal of Marriage and Family*, 68(3), 639-657.

EKLER

EK-A

ONAM FORMU

Değerli Katılımcı,

İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programında Dr. Öğretim Üyesi Yücel Yılmaz danışmanlığında, Psikolog Bircan Şahin tarafından yürütülen Özel Gereksinimi Olan Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Suçluluk-Utanç Düzeyi, Yılmazlık Alguları ve Evlilik Doyumlarının İncelenmesini amaçlayan bir tez çalışmasıdır. Araştırmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Anket formunda herhangi bir kimlik ve iletişim bilgisi istenmemektedir. Bu form aracılığı ile elde edilecek bilgiler anonim olarak kaydedilecek ve sadece klinik araştırma için kullanılacaktır. Formların doldurulması yaklaşık 10-15 dakika sürecektir. Çalışma ile ilgili sorularınız için [REDACTED] adresine mail atarak araştırmacıya ulaşabilirsiniz. Bu araştırma için gerekli etik kurul izinleri alınmıştır. Sorulara belirtilen yönergeler doğrultusunda sizin için en uygun yanıtı vermeniz önem taşımaktadır. Katkılarınız için teşekkür ederim.

Bu çalışma hakkında bilgilendirildim. Çalışmaya kendi rızam ile katılıyorum ve istediğim zaman çalışmayı sonlandırabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı kullanılmasını kabul ediyorum.

()EVET

()HAYIR

Kişisel Bilgi Formu

1. Yaşınız ?(.....)

2. Cinsiyetiniz? Erkek Kadın

3. Eğitim düzeyiniz? Okur Yazar İlkokul Ortaokul Lise Üniversite
Yüksek lisans ve Üstü

4. Özel gereksinimli kaç çocuğa sahipsiniz? 1 2 3 4 ve üzeri

5. Özel gereksinimli çocuğunuzun cinsiyeti nedir? Kız Erkek

6. Özel gereksinimli çocuğun gereksinim düzeyi nedir?

Hafif Düzey Orta Düzey Ağır Düzey

Suçluluk Utanç Ölçeği

1.	Bir tartışma sırasında büyük bir hareketle savunduğunuz bir fikrin yanlış olduğunu öğrenmek	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım
2.	Evinizin çok dağınık olduğu bir sırada beklenmeyen bazı misafirlerin gelmesi	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım
3.	Birinin size verdiği bir sırrı istemeyerek başkalarına açıklamak	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım
4.	Karşı cinsten birinin kalabalık bir yerde herkesin dikkatini çekecek bir şekilde size açıkça ilgi göstermesi	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım
5.	Giyisinizin, vücudunuzda kapalı tuttuğunuz bir yeri açığa çıkaracak şekilde buruşması ya da kıvrılması	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım
6.	Bir aşk ilişkisi içinde sadece kendi isteklerinizi elde etmeye çalıştığınızı ve karşı tarafı sömürdüğünüzü fark etmeniz.	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım
7.	Sorumlusu siz olduğunuz halde bir kusur ya da yanlış için bir başkasının suçlanmasına seyirci kalmak	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım
8.	Uzman olmanız gereken bir konuda, bir konuşma yaptıktan sonra dinleyicilerin sizin söylediğinizin yanlış olduğunu göstermesi	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım
9.	Çok işlek bir iş merkezinin bulunduğu bir köşede herkesin size bakmasına neden olan bir olay yaşamak.	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım
10.	Lüks bir restoranda başkaları size bakarken çatal bıçak kullanmanız gereken yerde elle yemek yediğinizi fark etmek.	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım
11.	Başkalarını aldatarak ve onları sömürerek büyük kazanç sağlamak.	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım
12.	İşçilerinizin sağlığını zarar vereceğinizi bildiğiniz halde, bir yönetici olarak çalışma koşullarında bir değişiklik yapmamak.	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım
13.	Sözlü bir sınav sırasında kekelediğiniz ve heyecandan şaşırduğunuzda, hocanın sizin bu halinizi kötü bir sınav örneği olarak bütün sınıfa göstermesi	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım
14.	Tanıdığınız birinin sıkıntıda olduğunu bildiğiniz ve yardım	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım

	edebileceğiniz bir halde yardım etmemek					
15.	Bir partide yeni tanıştığımız insanlara açık saçık bir fikra anlattığımızda birçoğunun bundan rahatsız olması	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım
16.	Akılsızca,bencilce ya da gereksizce büyük bir harcama yaptıktan sonra ebeveyninizin mali bir sıkıntı içinde olduklarını öğrenmek	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım
17.	Arkadaşınızdan bir şeyler çaldığımız halde arkadaşımızın hırsızlık yapmanın siz olduğunuzu hiçbir zaman anlamaması.	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım
18.	Bir davete ya da toplantıya rahat gündelik giysilerle gidip herkesin resmi giyindiğini görmek	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım
19.	Bir yemek davetinde bir tabak dolusu yiyeceği yere düşürmek	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım
20.	Herkesten sakladığımız ve hoş olmayan bir davranışın açığa çıkartılması.	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım
21.	Bir kişiye hak etmediği halde zarar vermek	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım
22.	Alış-veriş sırasında paranızın üstünü fazla verdikleri halde sesinizi çıkarmamak.	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım
23.	Ailenizin sizden beklediklerini yerine getirememek	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım
24.	Çeşitli bahaneler bularak yapmanız gereken işlerden kaçmak	Hiç rahatsızlık duymazdım	Biraz rahatsızlık duyardım	Oldukça rahatsızlık duyardım	Epey rahatsızlık duyardım	Çok rahatsızlık duyardım

Aile Yılmazlık Ölçeği

1.	Güçlükler karşısında yılmadan, sabırla mücadele ederim.	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
2.	Daha önceden de güçlükler yaşadığım için, zor şeylerin üstesinden gelirim	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
3.	Başarı için olabildiğince yüksek ama ulaşılabilir hedeflerim var.	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
4.	Çıkabilecek problemleri önceden kestirerek önlemlerini alırım.	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
5.	Daha iyi duruma gelebilmek için risk alırım.	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
6.	Yeni şeyleri denemeyi severim.	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
7.	İşlerin belirsiz ve tahmin edilemez olması beni korkutmaz.	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
8.	Ciddi sorunlar karşısında bile iyimserliğimi kaybetmem	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
9.	Başkalarının üstesinden gelemeyeceği olumsuz yaşam koşulları ile baş etmeyi bilirim	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
10.	En zor şartlarda bile kendi kendimi iyileştirme yetisine sahibim	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
11.	Bir plan yaptığımda, genellikle bunu gerçekleştirebileceğimde n emin olurum	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
12.	Kimsenin fark edemediği yaratıcı çözüm yollarını görebilirim	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
13.	Düşündüğümde daha güçlü bir insan olduğumu görüyorum.	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
14.	Zor olan durumları bile lehime çevirmekte hünerliyim.	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
15.	Çözüm yollarını hemen görerek uygulamaya koyarım.	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
16.	Sokulgan, arkadaş canlısı ve sıcakkanlıyım.	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor

17.	Genellikle hayatta gülecek bir şeyler bulabilirim	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
18.	Yaşamak güzel.	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
19.	Aktif ve enerjik olmayı severim.	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
20.	Beklenmedik durumlarla etkili mücadele edebilme gücüne inanıyorum	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
21.	Çoğu zaman yaşam benim için ilginç ve heyecan vericidir.	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
22.	Yaptığım şeylerde başarılı olmayı isterim	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
23.	Bir kriz durumunda yararlı bir eylemde bulunmaya odaklanırım.	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
24.	Biri bana zarar vermek isterse bunu önlemek için elimden geleni yaparım	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
25.	Genellikle önüme çıkan engellerin üstesinden gelebilirim	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
26.	Yeni insanlarla tanışmak, yeni yaşantılar beni ürkütmez.	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
27.	Kendimle barışığım.	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
28.	Diğer insanlara karşı düşünceli ve saygılıyım.	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
29.	Genellikle yaşamıma bir önceki gün kaldığım yerden devam etmek isterim	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
30.	Biri beni üzen bir şey yaptığında, sakinleşip bunu tartışacak duruma geleceğim uygun zamanı beklerim	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
31.	Çevremdekiler üzerinde olumlu izlenimler bırakarak onların güvenini kazanırım.	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
32.	Değiştiremeyeceğim şeyleri kabul ederim.	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
33.	Yaşamımda duygusal olarak bağlı olduğum kişiler var	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
34.	Acil durumlarda insanlar	Hiç	Biraz	Orta	İyi	Çok iyi

	bana güvenirler.	tanımlamıyor	tanımlıyor	düzyde tanımlıyor	tanımlıyor	tanımlıyor
35.	Beni zorlayan bir işi yaparken ne zaman kimden yardım isteyeceğimi bilirim	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
36.	Zamanımı boşa harcamam.	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor
37.	Sahip olduğum özellikleri değerli buluyorum	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor	Orta düzeyde tanımlıyor	İyi tanımlıyor	Çok iyi tanımlıyor

Evlilik Doyum Ölçeği

	(1) Kesinlikle katılmıyorum	(2) Katılmıyorum	(3) Kararsızım	(4) Katılıyorum	(5) Kesinlikle Katılıyorum
1.Evlilikten beklentilerimin çoğu gerçekleşti					
2.Evliliğimizdeki engellerin aşılmaz olduğunu düşünüyorum					
3.Evliliğimizi çok anlamlı buluyorum					
4.Evliliğimizde giderek eksilen heyecan beni rahatsız ediyor.					
5.Evliliğimiz giderek bana yük gibi geliyor					
6.Huzurlu bir ev ortamım var.					
7.Evliliğimiz her geçen gün daha iyiye gitti.					
8.Bizim ilişkimiz ideal bir karı koca ilişkisidir.					
9.Eşim benim için aynı zamanda iyi bir arkadaşır.					
10.Baş başa kaldığımız zaman benim canım hiç sıkılmaz					

Etik Kurul Onayı

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
Etik Kurul Başkanlığı

ETİK KURUL KARAR ÖRNEĞİ

TOPLANTI TARİHİ: 25.02.2021
TOPLANTI SAYISI: 2021-06

KARAR NO: 2021-06-53: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Klinik Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı 190624017 numaralı Bircan ŞAHİN' in ' Özel Gereksinimi Olan Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Suçluluk-Utanç Düzeyi, Yılmazlık Algıları Ve Evlilik Doyumlarının İncelenmesi' konulu çalışması hakkında yapacağı anket sorularının, etik kurallara uygun olup olmadığını tespit etmek üzere, İGÜ Etik Kurulumuzun 08.12.2020 tarih ve 2020-30 sayılı toplantısında, İGÜ Etik Kurul Yönergesinin 12(1) maddesine göre değerlendirme yapmak üzere görevlendirilen öğretim elemanlarının raporları incelenmiş olup, ilgili çalışmada yer alan bilimsel araştırmanın etik kurallara uygun olduğuna oy çokluğu ile karar verildi.

